

memleketim

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı 3 aylık süreli yayınıdır • 2021 • Sayı 5

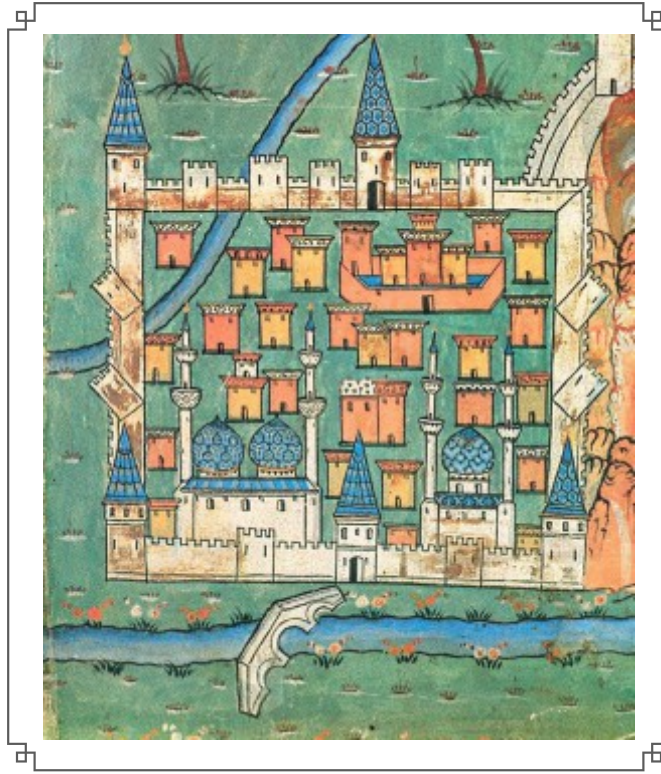

YIL & JAHRE

Dergimize bu kare kodla
pdf olarak ulaşabilirsiniz

Matrakçı Nasuh tarafından çizilen Hamadan şehrinin minyatürü.

Bizi Takip Edin!

www.ytb.gov.tr

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
YURTDIŞI TÜRKLER VE AKRABA
TOPLULUKLAR BAŞKANLIĞI

f t y o / yurtdisiturkler

memleketim

Yayın Türü 3 Aylık Süreli Yayın
Basım Tarihi Aralık 2021
ISSN 2717-7327

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı
adına İmtiyaz Sahibi, Başkan
Abdullah Eren

YTB Başkan Yardımcısı
Abdulahdi Turus

YTB Kurumsal İlişkiler ve İletişim Daire Başkanı
M. Nedim Aslan

Genel Yayın Yönetmeni
Muhammet Sağlam

Yazı İşleri
Zülgaip Akkuş
Murat Arslan

Metin Editörü / Redaksiyon
E.Elif Gönüllü
Dücane Demirtaş

Dijital / Web
Taha Bilhan
Mehmet İpek

Çizim / İllüstration
Ahmet Faruk Yılmaz

YTB Yayın Kurulu
Abdulahdi Turus
M. Nedim Aslan
Muhammet Sağlam
Ali Işık
Zülgaip Akkuş

İletişim
Tel : + 90 312 218 40 00
Web : ytb.gov.tr
Mail : memleketim@ytb.gov.tr

Grafik Tasarım
Seyyid Hamza Günhan
shamzagunhan@gmail.com

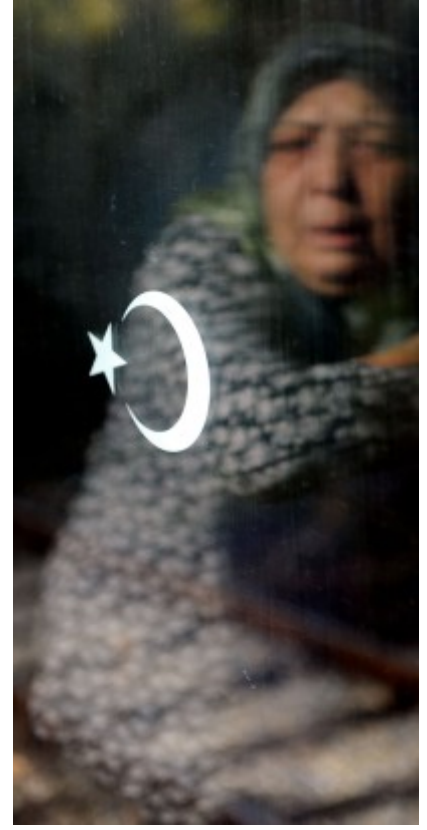
Basım Yeri
Esem Medya Prodüksiyon
Organizasyon ve Yayıncılık

Dergide yer alan yazıların sorumluluğu
yazarlara aittir. Yazı ve fotoğraflar
kaynak gösterilerek kullanılabilir.

İçindekiler

- 6 60 Yılın Muhasebesi**
Bülent Güven
- 12 Euro-Türkler ve Türk-Alman İlişkilerinde Değişen Roller**
Şuay Nilhan Açıkalin
- 20 Almanya'da 60 Yıllık Göç Tecrübesinin Öznesi Türk Diasporası**
Enes Seydanlıoğlu
- 28 Avrupa'nın Türk Algısının Tarihsel Dönüşümü**
Tuğba İsmailoğlu Kacı
- 36 60. Yılında Almanya'da Göçmen Edebiyatı**
Meryem Nakiboğlu
- 46 Almanya'nın Siyasal Yapısı ve Katılım**
Mustafa Arslan

**54 NSU Cinayetlerinden
Ders Çıkarabildik mi?**

Mehmet Gürcan Daimagüler

**60 Gurbetçilerle Dolu Hayatın İçinden
Konuşmak ve Mustafa Dayım**

Erkan Şimşek

64 Kreuzberg'in Nefesleri

Güven Çolak

68 Müslüman Kalarak Almanyalı Olmak

Ömer Faruk Altıntaş

**78 Asimilasyon-Entegrasyon arasında
60. yılında Almanya Türkleri**

Latif Çelik

**90 İşçiden Girişimciye
Almanya'daki Türklerin Ekonomik Varlığı**

Seyithan Ahmet Ateş

**94 Almanyada Türkçe
60 Yıldır Öğrenilmiyor, Unutuluyor!**

Yılmaz Bulut

**100 Avrupa Türk Sosyolojisinin
Ontolojik İnşası**

Sahra Şahin

**110 Türkiye'den Gelen 60 Yıllık Göç:
Kentlerin Canlanması mı?
Yoksa Paralel Toplum Mu?**

Erol Yıldız

**114 Almanya ve Türkiye'nin Beşinci Kuvveti:
Göçün 60. Yılında Almanya'daki
Türk Sermayesi**

Yüksel Aslan

**120 Almanya'da 60 Yıllık Türk Kültürü
ve Türk-Alman Kültürleşmesi**

Feyzullah Bahçi

**126 Türk Sineması'nda
Türkiye-Almanya Göç Filmleri Seçkisi**

Armağan Pekkaya

130 Karikatür

Yusuf Kot

Takdim...

Abdullah EREN

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanı

*“Almanya treninde gözlerim doldu
Tatlı hatıralarım sılamda kaldı
Gurbet elde acılarım, kesilmez artık
Kader pençesini, bağrıma vurdu”*

diyerek 1961’de Konya’dan, Adana’dan, Afyon’dan, Amasya’dan, Trabzon’dan, Diyarbakır’dan ve Anadolu’nun dört bir köşesinden helal rızık kazanmak için sıra hasretini göze alıp Almanya yoluna revan olan vatan evlatlarının hikayesi 60. yılında.

Kimi ana-babasını, kimi eş ve çocuklarını, kimi kavuşmak için gün saydığı yârini geride bıraktı gurbet için. O vakitler Türkiye’nin Avrupa’ya açılan kapısı olan Sir-

keci Garı, içerisinde vuslat özleminin derin hissiyatını barındıran insanımız için hiç unutulmayacak bir mekân oldu. Daha açık bir ifade ile, bu uzun yolculuğun sembolü oldu. Buradan başlayan yolculuk Berlin’de, Stuttgart’ta, Köln’de, Frankfurt’ta, Hamburg’da ve Almanya’nın nice şehrinde sona erdi.

İlk nesil büyük sıkıntılar çekti, zor şartlar altında çalıştı. Yıllarca memleketine gidemedi ama alın

terinin hakkıyla kazandığı parayı, kendisi zor durumda olsa dahi sevdiklerine göndermeyi ihmal etmedi. Bir müddet sonra tasarrufla biriktirilen paralarla mâlûm firmanın otomobili alındı, arkasına eş ve dostlar için hediyeler konuldu. Kapıkule'ye yaklaşınca nazlı nazlı dalgalanan al sancağı seyreten gözler yaşardı ve Selimiye'nin şehadet parmağı misali minarelerinden okunan Ezan-ı Muhammedî ile "Şükürler olsun Yâ Rabbi" sözü dudaklarda terennüm edildi. Nihayetinde vatan toprağı öpüldü, memlekete ve cümle sevenlere olan vuslat gerçekleşti. Zamanla memlekette "Alamancı" olarak adlandırılırsalar da onlar gönül koymadı.

Anadolu'dan Almanya'ya uzanan ve hemen herkesin geniş ailesinde rastlanan bu göç hadisesi hakkında kitaplar yazıldı, filmler çekildi, türküler söylendi. Ve yıllar yılları kovaladı.

Evet 2021 yılındayız. Almanya'nın davetiyle, 1961 tarihli iş gücü anlaşması çerçevesinde bu ülkeye giden Türkler, göçün 60. yılını kutluyor. Artık 4. nesil olan Almanyalı Türkler, 60 yıllık azim ve çalışkanlıkları sayesinde bugünkü Avrupa Türklüğünün öncüsü oldular.

Önceleri sadece fabrikalarda işçi olarak çalışan ilk nesli, gidecek başka meslek dallarında da istihdam edilebilecek beceriler kazanarak hayatın her alanında boy

gösteren 2. 3. ve 4. nesil takip etti. Bu nesiller içerisinde üst düzey yönetici, müzisyen, yönetmen, doktor, avukat, futbolcu veya edebiyatçı olan ve Türk diasporasını hakkıyla temsil eden birçok kişi yetişti. Günümüzde 3,5 milyon nüfusu olan Almanya'daki Türk diasporası, yaklaşık yarım milyon kişiye iş imkânı sağlayan ekonomik faaliyetlerin yürütücüsü olmanın yanında, Almanya siyasetine yön veren kurum ve kuruluşların eşit vatandaşlık için mücadele eden üyeleri olarak karşımıza çıkıyor. Kurdukları sivil toplum kuruluşları, Avrupa çapında her anlamda katılımı ifade ediyor, örgütlü ve demokratik bir gücü temsil ediyor. Dışlanma, ırkçılık, asimilasyon ve benzeri tehditlere rağmen yarım asrı aşan bir zaman zarfında parmak ısırtacak başarılarla imza atan Türk vatandaşları, Avrupa'da ve dünyada en fazla bilinen göçmen topluluklarından birini vücuda getirmişlerdir. Bunun yanı sıra, göçmenlik kavramına olumlu bir bakış açısı da kazandırmışlardır.

Vurgulamak gerekir ki, vatandaşlarımız yalnızca bulundukları ülkeye değil, ana vatanlarına da büyük fayda sağlamışlardır ve hâlâ sağlamaktadırlar. Almanya'daki ve Avrupa'nın diğer ülkelereindeki Türkler, uzun yıllar Türkiye için önemli bir kaynak ve dışa açılan pencere olmuşlardır. Bugün ise Türkiye, yurtdışındaki 6,5 milyon nüfuslu diasporasına

eskiye nispetle çok daha fazla imkân sunabilmektedir.

Cumhurbaşkanımız Sayın Recep Tayyip Erdoğan'ın: "Nerede bir Türk varsa orada olacak, onların dertleriyle dertlenecek, sevinçleriyle sevineceğiz" sözünü şiar edinen Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB), kuruluşundan bugüne kadar hayata geçirdiği faaliyetlerle Almanya'daki Türk diasporasının yanında oldu. Siyasal katılım, ana dilde eğitim, ırkçılık ve ayrımcılığa karşı faaliyetlerin yanı sıra kültür ve sanat etkinlikleri ve gençlik buluşmaları ile Başkanlığımız, çalışmalarını hız kesmeden devam ettirmektedir. Özellikle bürokratik işlemlerin kolaylaştırılmasına önyak olan YTB, aynı zamanda genç vatandaşlarımızın öz güvenlerinin ve kültürel kimliklerinin korunmasına da destek olmaktadır. Bu şartlar altında, Almanya'daki ve Avrupa'nın diğer ülkelerindeki vatandaşlarımızın gelecekte daha büyük başarılarla imza atmaları desteklenmektedir.

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, şartlar ne olursa olsun, bugün olduğu gibi yarın da Almanya'daki Türk diasporasının yanında olmaya devam edecektir. Bu vesile ile Almanya'ya iş gücü göçünün 60. yılını kutluyor, vefat eden büyüklerimize Allah'tan rahmet, hayatta olanlara sıhhat ve selamet diliyorum.

60

Yılın Muhasebesi

Bülent GÜVEN

Fotoğraf: AA/Abdulhamit Hoşbaş

Göç, Türklerin tarihinin hemen hemen her döneminde vuku bulan bir unsur olmuş ve Türkler süreç içinde Orta Asya'dan Anadolu'ya, Anadolu'dan Balkanlar'a göç edegelmişlerdir. Bu göçlerin altında hiç şüphesiz çok sayıda neden yatmaktadır. Bu nedenler bazen savaşlar, bazen ekonomik sıkıntılar, bazen de daha iyi bir yaşam arayışı olmuştur. Nitekim bu süreç bugün de devam etmektedir.

Türklerin tarihlerindeki büyük yoğunluğa sahip göçlerden biri de Almanya'ya olmuştur. Bu göçün temeli, 30 Ekim 1961 tarihinde Almanya'nın Bonn şehrine bağlı Bad Godesberg'de Türkiye ve Almanya arasında imzalanan bir sözleşmeye dayanmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nda 7,7 milyon insanını kaybeden Almanya,

savaş sonrasında ülkenin yeniden inşası ve ekonomisinin kalkınması için gerekli iş gücü ihtiyacını dışarıdan işçi göçü olarak telafi etmek istemiştir. Bu bağlamda ilk önce 1955 yılında İtalya ile, daha sonra İspanya ve Yunanistan gibi ülkeler ile sözleşmeler imzalayarak iş gücü açığını kapatmaya çalışmıştır. Neticede Almanya, Türkiye'nin talebi üzerine benzer bir iş gücü anlaşmasını 1961 yılında imzalamıştır.

Hiç şüphesiz imzalandığı dönemde böylesi bir anlaşmanın her iki taraf için de belli yararları mevcuttu. Örneğin; Türkiye, Almanya'ya gönderdiği işçiler ile hem cari açığını kapatmak hem de artan nüfusunun işsizlik problemini çözmek istemişti. Almanya ise artan işgücü ihtiyacına belli oranda çözüm bulmuştu. Netice-

Fotoğraf: AA/Doğukan Keskinlik

de bugün gelinen noktada, Almanya'daki Türklerin Türkiye'nin ekonomisine olan katkısının oldukça bariz olduğu görülmektedir. Hatta iddia edebiliriz ki, Almanya'daki Türklerin Türkiye ekonomisine yaptığı katkıyı bugüne kadar hiçbir uluslararası kalkınma ajansı Türkiye için bu kadar etkili ve verimli bir şekilde yapmamıştır.

Almanya'daki Türklerin durumu sorunsuz bir tablo da arz etmemektedir. Örneğin, Türkiye'nin Almanya ile yaptığı 1961 tarihli anlaşmaya göre, Türk işçiler iki yıllık rotasyon prensibi ile Almanya'da çalışıp geri dönecekler ve ailelerini Almanya'ya getiremeyeceklerdi. Fakat bütün göç hareketlerinde olduğu gibi süreç içinde gidenin geriye dönüşü pek mümkün olmadı. Dahası, 60 yıl önce çalışmak için Almanya'ya

gelen Türkler dördüncü nesle ulaştı. Bunların birçoğu artık Alman vatandaşı konumundadır. Bu açıdan, Almanya'daki Türklerin şu anda Türkiye'ye geri dönme ihtimalleri pek mümkün görünmemektedir.

O halde gelinen noktada sorulması gereken sorulardan biri şu olabilir: Yaklaşık yarım yüzyıldan beri Almanya'da yaşayan ve mevcut durumda Almanya'daki en büyük azınlık olan Türk diasporasının Almanya'daki durumu nedir? Asimilasyon ve entegrasyon gibi tartışmaların gölgesinde Almanya'daki Türklerin ekonomik ve sosyal konumu ne durumdadır?

Türklerin Almanya'daki konumuna geçmeden önce bir göçmen ülkesi olarak görülebilecek ABD'deki duruma kısaca göz atmak, bizim için Almanya'nın du-

rumunu ve farklılığını saptamak adına yararlı olabilir. Bilindiği gibi, ABD toplumunda farklı etnik-dinî unsurlar bulunmaktadır ve toplumdaki baskın unsur, toplumun yüzde 60'ını oluşturan Avrupa kökenlilerdir. Diğer taraftan ABD toplumunun geriye kalanını yüzde 16 ile Latin/Hispanik kökenliler, yüzde 13 ile Afro-Amerikalılar ve yaklaşık yüzde 3 ile Museviler oluşturmaktadır. Çarpıcı olan durum ise, ABD'deki sayıları az olmasına rağmen Musevilerin ülkedeki en etkin gruplardan biri olmalarıdır. Örneğin, ABD'deki elit üniversitelerin bazı bölümlerinde Musevi kökenli öğrencilerin oranı yüzde 25'e kadar çıkabilmektedir. Bu durumun, Musevilerin ABD'deki etkinliklerinin artmasına zemin oluşturduğunu belirtmeye gerek yok. O

halde, ABD'deki Museviler örneğinde görüldüğü üzere; göçmenlerin, toplumlarında etkili olabilmeleri için o toplumda etnik veya dinî anlamda baskın olmalarına gerek yoktur. Bir göçmen grupe eğitim, ticaret ve siyaset alanlarında koordineli bir bilince sahip olduğu takdirde yaşadığı toplumda gayet etkili olabilmektedir. O halde tam bu noktada, ABD'deki Musevilerin konumunu da dikkate alarak, Almanya'daki Türklerin durumuna göz atabiliriz.

Almanya'da ticaret, siyaset, bilim, sanat ve spor gibi birçok alanda aktif olan çok sayıda Türk'ün bulunduğu bilinmektedir. Fakat her ne kadar başarılı görülebilecek Türk isimler mevcutsa da kendi alanında başarılı Türklerin oranının, Türklerin Almanya'nın genel nüfusuna nispetle oldukça az olduğu açıktır. Bu durum maalesef sadece söz konusu alanlarda değil, toplumun her alanında bir gerçekliktir. Örneğin Türkler, resmi devlet dairelerinde veya medyada kendi nüfus oranlarında temsil edilmemektedirler. Fakat bu gerçeğe rağmen, gelecek adına ümit veren ve Alman toplumunda kendi kimliklerini koruyarak aktif rol oynayan etkin bir Türk azınlık olduğunu da söyleyebiliriz.

Türklerin Almanya'daki konumu, zikredilen duruma ek olarak bazı pozitif tablolar da arz etmektedir. Örneğin, Almanya'da 100 bin civarında Türk iş insanı bulunmaktadır. Bu iş insanları 500 bin kişiye iş imkânı sunarak yaklaşık 50 milyar Euro civarında bir ekonomiye yön vermektedirler. Benzer şekilde, eğitim alanında da Türklerin durumu gün geçtikçe olumlu bir şekle bürünmektedir. Her ne kadar

Türk kökenlilerin yeni kuşakları Alman vatandaşı olduğu için kesin bir rakam vermek zor olsa da hâlihazırda farklı bölümlerde üniversite okuyan Türklerin sayısının ortalama 30 bin olduğu söylenebilir. Bu açıdan, yakın zamanda Türk kökenli Metin Tolon'un Almanya'da Göttingen Üniversitesi rektörlüğüne yükselmesi Türklerin eğitim alanındaki başarılarına bir gösterge olarak sunulabilir. Son olarak, ticaret ve eğitim alanlarındaki ümit vadeden bu verilerin benzerlerini medya, sanat ve daha farklı alanlarda da görmenin mümkün olduğunu belirtmek gerekir.

Diğer taraftan, bu gibi pozitif temayüllerin önünde bir kısım yapısal engeller de bulunmaktadır. Bu yapısal engellerin bir kısmı Alman devleti ve toplumundan bir kısmı da bizzat Almanya'daki Türk toplumunun içsel problemlerinden kaynaklanmaktadır, diyebiliriz.

Alman devleti ve toplumundan kaynaklanan engellerin başında zihniyet problemi gelmektedir. Türklerin farklı bir kültürel daireye mensup olması, Alman devleti ve toplumu açısından ciddi bir problem oluşturmaktadır. Bunun en somut göstergesi, Almanya'da Müslümanların entegrasyonunu konu alan ve Alman hükümeti tarafından organize edilen "İslam Konferansı"nın (*Deutschen Islam Konferenz*) İçişleri Bakanlığı tarafından yürütülmesidir. Bu bakış açısı, Alman devletinin Türkleri ve Müslümanları toplum için bir şans veya katkı olarak görmekten ziyade bir "güvenlik sorunu" olarak algıladığını göstermektedir.

Bu bakış açısına sahip kişilerin nezdinde Türklerin, uygun gördükleri kimlikleriyle Almanya'ya

entegre olmaları mümkün değildir. Nitekim bu temayülü 2004 yılında dönemin İçişleri Bakanı Otto Schily “En iyi entegrasyon asimilasyondur” şeklindeki ifadeleriyle açıkça ortaya koymuştur. Dahası, İslam Konferansı’nın koordinatörlüğünü kurulduğu günden beri, yani yaklaşık 15 yıldır, Markus Kerber yürütmektedir. Kerber, İslam Konferansı’nın Alman devleti için uzun vadeli bir proje olduğunu ifade etmiş ve bu sürecin bir seçim dönemine ait değil birkaç nesillik bir proje olduğunu belirterek konferansın amacını şu şekilde tanımlamıştır:

“Bizim arzumuz

*Almanya’da yaşayan Müslümanların
Alman dilinde ve Alman kültüründe
kökleşmiş bir inanç anlayışı geliştirmeleri ve
kültürel varlıklarını bu temelde
tanımlayarak gerçekleştirmeleridir.”*

Kamuoyunda konu ile ilgili görüş bildiren Alman kanaat önderleri tarafından da yer yer Kerber’in vurguladığı hedefin altını dolduran yorumların yapıldığını belirtmek gerekir. Bunlardan biri olan akademisyen Georg Wenz şöyle bir ifadede bulunmuştur:

*“Hedeflenen İslam,
demokratik manada aydınlanmış ve
reform edilmiş, Almanya’nın
toplumsal değerleri ile uyumlu bir
İslam anlayışıdır.”*

Alman devletinin bu politika-sının gerçekleşmesinin sosyolojik anlamda mümkün olmadığı açıktır. Zira 21. yüzyılda iletişimin ve ulaşımın oldukça kolaylaşma-

sından dolayı göçmenlerin geldikleri toplumla bağlarını koparmaları ve sıfırdan bir kimlik inşa etmeleri pek kolay gözükmemektedir. Fakat Alman devlet ve toplumunun asimilasyonda ısrar etmesi, Türkler için hem gündelik hayatta hem iş hayatında hem de diğer alanlarda ciddi engeller teşkil etmektedir. Örneğin, siyasi alanda kariyer yapmak isteyenler tam anlamıyla asimile olduklarını “kanıtlamadıkları” müddetçe belli bir noktadan ötede görev edinememektedirler. Keza özel sektörde de durum aynıdır. Almanya’nın en büyük 30 şirketinin yönetiminde bırakın Türk kökenli olmayı, göçmen kökenli birini bulmak pek de mümkün değildir.

Türklerin etkin bir azınlık olmalarının önündeki engellerden birisi de yukarıda belirtildiği gibi Türkler’in içsel problemleridir. Bunlardan belki de en önemlisi Avrupa’daki Türk STK’ların 1970 ve 80’li yıllarda kurulurken Türki-

ye'deki problemleri merkeze alarak bir birlik içinde değil, parçalı yapılar halinde hareket etmeleridir. Neticede hangi siyasî, dinî ve toplumsal temayüle yönelik çalışılırsa çalışılsınlar, bu STK'lar diasporada yaşayan Türklere ve onların toplumsal konumlarının güçlenmesine yardımcı olabilecek dönüşümleri bugüne kadar pek de harekete geçirememişlerdir. Dahası, bazıları bunu maddi imkânları bulunmasına rağmen yapamazken bazıları da zihnî anlamdaki körlükleriyle böylesi politikaları icra etmekte zorlanmaktadır. Bu noktada kabul edileceği üzere, Almanya gibi kamuoyunun güçlü olduğu ülkelerde bir kesimin kendi tezlerini anlatması ve savunduğu konularda kamuoyunda yorum üstünlüğünü elde etmesi için bilgiyi bizzat kendisinin üretmesi gerekmektedir. Fakat Türk STK'ları tarafından bu çalışmayı yapabilecek ciddi bir düşünce kuruluşu maalesef bu-

lunmamaktadır. Dahası Almanya'daki Türklerin "problemlerini" "araştıran" "Zentrum für Türkei Studien" gibi kurumlar, Alman devleti tarafından finanse edilmektedir. Benzer şekilde Almanya'da imam yetiştirmek için Alman üniversitelerinde kurulan kürsüler de yine Alman devleti tarafından finanse edilmektedir. Dolayısıyla, buradan mezun olan imamların eğitim içeriğinin Almanya'daki Türkler tarafından tam olarak kabul edilmesi hususu problem arz etmektedir.

Sonuç olarak, belki de en temel problem Almanya'daki Türklerin tümünü temsil eden bir çatı STK'nın bulunmamasıdır. Bu açıdan, ABD'deki Musevi toplumunun tüm Musevileri aynı çatı altında toplayan AIPAC (*American Israel Public Affairs Committee*) isimli bir çatı örgüte sahip olduğu unutulmamalıdır. Böylesi bir yapının Musevilerin Amerikan toplumundaki etkinliğini ciddi an-

lamda arttırdığı açıktır. Neticede, Almanya'daki Türkler arasında birlik olmayınca Alman devleti kendi asimilasyonist politikalarına yakın STK'ları muhatap alarak ve onlara maddi desteklerde bulunarak Türkler arasındaki parçalı yapıyı daha da belirgin hale getirebilmektedir. Tasvir edilen bu nedenlerden dolayı Türk STK'ları bir araya gelerek mutlaka hem Alman devletinin muhatap alacağı ciddi bir yapı kurmalı hem de kendi aralarında ittifakla Türklerin Almanya'daki geleceğine ilişkin bir plan geliştirmelilerdir. Bununla birlikte Türkiye, son on yılda sadece Almanya'daki değil tüm dünyadaki Türklere yönelik geliştirdiği olumlu politikaları hızla artırmalıdır. Bu kapsamda yurt dışındaki Türkler bir dış politika enstrümanı veya bir ekonomik kaynak olarak görülmek yerine sıkı bir ilişki içinde olunan bir partner olarak algılanmalıdır.

Fotoğraf: AA

EURO-TÜRKLER VE TÜRK-ALMAN İLİŞKİLERİNDE DEĞİŞEN ROLLERİ

Dr. Şuay Nilhan AÇIKALIN
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Fotoğraf: AA/Mehmet Kaman

Almanya-Türkiye işgücü anlaşması, 2021 yılı itibarıyla 60. yıl dönümünde Almanya'da yaşamını sürdüren ve "Euro-Türk" olarak adlandırılan 2.8 milyonluk Türk diasporasının varlığını ve iki ülkenin insan temelli en önemli bağının oluşmasını sağlamıştır. Diğer bir deyişle, Türkler bugün Almanya'nın en sevdiği yemek olan döner kebabı veya lahmacunu Almanya'ya götürmekle kalmamış; Alman ekonomisinin ve toplumunun kalkınmasının yadsınmaz mimarlarından biri olmuşlardır. Euro-Türkler hem binlerce isimsiz hikayenin kahramanları hem de iki ülke arasındaki ilişkinin vazgeçilemez bir unsurdur. Bu bağlamda, bu yazıda Euro-Türklerin, geçmişten günümüze

değişen profilleri ve Türk-Alman ilişkilerindeki değişen rolleri ele alınmıştır.

Türklerin Almanya'ya Göçüne Tarihsel Bir Bakış

1961'deki anlaşmaya dayalı olarak başlayan işçi göçünün akılda kalan ve en bilinen fotoğrafı, hiç şüphesiz Sirkeci garından kalkan trenden el sallayan binlerce Türk'tür. Almanya'ya gitmek üzere yapılan başvurular arasından sağlık kontrolünden sorunsuz bir şekilde geçenler Almanya'ya gönderilmek üzere seçilmekteydi. Seçilen Türkler üç günlük bir seyahat sonucunda Almanya'ya varabiliyorlardı. Sirkeci garında başlayıp Münih Tren is-

tasyonunda son bulan bu yolculuk, aslında binlercesi için yeni bir hayatın başlangıcı anlamına gelmekteydi. Münih başta olmak üzere, ulaştıkları tren istasyonlarında karşılandıktan sonra onlar için özel olarak ayrılan yurtlara yerleştiriliyorlardı. Artık onlar için yeni bir vatan; kendi deyişleriyle “acı vatan” maceraları başlarken, Türkiye ve Almanya ilişkileri açısından yıllar içinde önemi belki kendilerinin o gün tahmin edemeyeceği kadar artan bir etken haline gelecekti.

İlk nesil işçiler olarak adlandırılan 1961-1973 yılları arasında Almanya’ya giden Türk işçilerinin bir kısmı kalifiye eleman olsalar da büyük çoğunluğu beden gücüne dayalı işlerde çalıştırılmıştır. Almanya’ya giden Türklerin ilk başlarda uzun yıllar kalmak gibi düşünceleri olmadığı gibi, Almanya da onları işgücü eksikliğini karşılamaya yönelik “misafir işçi” (*Gastarbeiter*) olarak tanıtmaktaydı. 1973 yılına gelindiğinde, Türk işçiler de dahil olmak üzere, Almanya’daki yabancı işçi

sayısı aileleri dahil 4 milyona ulaşmıştı. 4 milyonun içinde ise Türk işçiler ve ailelerinin nüfusu 900 bini buluyordu. Kısa sürmesi beklenen misafir işçilik dönemi aile birleşmesi dönemiyle devam etmiş; Almanya bir nevi 1974-1981 yılları arasında Türk işçilerin ailelerinin de göçüne tanıklık etmiştir.

Almanya’daki Türkler ve Entegrasyon

Milyonlarca Türk’ün Almanya’ya göçünün en önemli sonuçları sosyal ve siyasî etkileridir. Sosyal ve siyasî etkilerin en önemlisi de entegrasyon tartışmalarının etrafında şekillenmiştir. Göçün bu boyuttaki yansımaları Almanya sınırlarının da ötesine geçerek Euro-Türklerin Almanya’ya entegrasyonu, ilerleyen yıllarda da ikili ilişkilerde zaman zaman tansiyonu yükselten bir unsur haline gelmiştir. Türkiye’de “Almancı”, Almanya’da “yabancı” klişesine muhatap olan Türkler için Max Frisch’in çok sık kullanılan “Biz işgücü bekliyorduk, insan geldi”

sözü bu hazırlıksız yakalanma durumunu en iyi anlatan sözlerden biridir. Türk işçilerin Almanya’daki yaşantısındaki başlıca sorun “dil” sorunudur. Türk işçiler dil bilmedikleri için kendilerine imzalatılan anlaşmalara dahi tam anlamıyla vâkıf olamamışlardır. Dil öğretiminin ötesinde, ilk kuşak Türk göçmenler misafir işçi olarak kabul edildikleri için Almanya’da onlara yönelik bir entegrasyon politikası izlenmemiştir. Alman devletinin entegrasyon süreçlerinde pasif rol oynaması ve işçilerin onlara özel ve izole şekilde hazırlanan bölgelerde yaşamamasından dolayı, birinci nesil olarak adlandırılan Türk işçilerin Alman toplumu içerisinde sosyal ve kültürel anlamda kendi içlerine kapandıklarını söylemek mümkündür. Öyle ki, Almanya’da Müslümanlar için ibadet yerlerinin yapımına bu insanların Almanya’ya gelişinden neredeyse 50 yıl sonra başlanmıştır.

Geri Dönüş Yasası'ndan Dördüncü Jenerasyona

Entegrasyon noktasında uzun yıllar duyarsız kalan Alman hükümetleri, 1980'lerin başlarından itibaren açık bir dille daha fazla Türk nüfusunu Almanya'da istemediklerini vurgulamışlardır. Dönemin Şansölyesi Helmut Schmidt, bir gazeteye verdiği demeçte *"Bana kalsa, bundan sonra sınırdan içeriye bir tane bile Türk alınmamalı"* demiş, yine arkasından Şansölye olan Helmut Kohl de benzer bir biçimde 1982 yılında verdiği bir mülakatta *"Ama şu da bir gerçek ki, biz Almanya Federal Cumhuriyeti'ndeki Türklerin şimdiki mevcut sayısı ile baş edemiyoruz; genel iş piyasası, sosyal sistemimiz bunu kaldırmıyor. Bir an önce bu göç sürecini tersine çevirecek akılcı, insancıl, sosyal adalete uygun adımları atmalıyız."* demiştir.

Bu siyasî söylemlerin beklenen bir sonucu olarak 1983 yılında Alman hükümeti "Geri Dönüş Teşvik Yasası" çıkartarak her iki Türk'ten birini Türkiye'ye göndermeyi amaçlamıştır. Bu yasa

Fotoğraf: AA/Mikdat Karaalioglu

çerçevesinde geri dönen her bir aile başına 10.500 mark ödeme yapılmış, ancak beklendiği gibi etkili olmamıştır. Elbette bunun arkasındaki en önemli sebep, dönme-yi tercih eden birçok ailenin Türkiye'ye dönüşte kültür uyumsuzluğu yaşamasıdır.

Almanya, geri dönüş yasasıyla Euro-Türklerin ilk ve ikinci jenerasyonunu Türkiye'ye geri göndermek için baskı yaparken; üçüncü ve dördüncü kuşak Euro-Türkler çoktan Alman okullarında eğitim almaya başlamış, ilk kuşağın aksine dil başta olmak üzere, birçok entegrasyon sorununu aşarak Alman kültürüyle de kısmi olarak özdeşleşmişlerdir. Almanya'nın yabancılar ve Türkler özelinde izlediği politikaların başından beri gerçekçi ve çözüm odaklı olmadığının altını çizmek gerekir. Önce geçici işçi olarak görüldüler; sonra da istenmeyen yabancılar oldular. Geçmişten günümüze baktığımız zaman, Türklerin Almanya'ya varışından 60 yıl sonra bile varlıkları, entegrasyonları ve tüm bu süreçlerin hem Almanya hem de Türkiye'deki sosyal yansımaları hâlâ yoğun tartışmalara sebep olmaktadır. Bir sonraki bölümde daha detaylı değinileceği gibi bu olgu yadsınamaz bir biçimde Türk-Alman ilişkilerinin de önemli bir boyutu haline gelmiştir.

Türk-Alman İlişkilerinde Euro-Türklerin Rolü

Yüz yıllık geçmişe dayanan Türk-Alman ilişkilerinde tarihin farklı dönemlerinde farklı unsurların etkili olduğu söylenebilir. Bütüncül bakıldığında, ekonomik ve askeri konular ilişkilerin temelini oluştursa da Türklerin Almanya'ya göçü iki ülke arasında nev-i

şahsına münhasır bir bağın oluşmasını sağlamıştır. Almanya'nın Türkiye eski Büyükelçisi Dr. Eckart Cuntz bu gerçekliği şöyle dile getirmiştir: "Başka hiçbir iki ülke arasındaki ilişkiler Türkiye-Almanya ilişkileri kadar 'insan yoğun/menschenintensiv' değildir." Benzer şekilde, birçok akademisyen ve politikacı Almanya'nın İsrail, ABD ve Türkiye ile çok özel ve önemli ilişkisini vurgulamaktadır. Türkiye bağlamında, ikili ilişkilerde Euro-Türklerin belirleyici ve özerk rolü ilk günden bugüne kadar kendilerinin değişen profili, jeopolitik öncelikler ve liderler nedeniyle farklılaşmıştır. Dolayısıyla, Euro-Türklerin Türk-Alman ilişkilerindeki rolü 1961-80 yılları arası, 1990'lar ve 2002'den sonrası olmak üzere üç ayrı zaman diliminde incelenmiştir.

1961-80'ler:

Misafir İşçilikten Ötesi

Giriş kısmında değinildiği üzere, 1961 Anlaşması ve yurt dışına göç olayı Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en önemli gelişmelerinden biridir. Dolayısıyla dönemin hükümetleri, yurt dışına göç olayı başladığı zaman işçi gücünün Türkiye'nin Batı Avrupa ile manevi köprüler kurmasına ve daha hızlı bütünleşmesine yardımcı olacağını düşünmüşlerdir. Nitekim bu bakış açısıyla 1963 yılında Türkiye, Ankara Antlaşması ile Avrupa ortak pazarına üye olmak için müzakerelere başlamıştır. Ancak, işçiler aracılığıyla oluşturulmaya çalışılan Avrupa Topluluğu ile yakınlaşma fikri, uzun yıllar gerçeğe dönüşmemiştir. Üstelik iki ülkenin izlediği politikalar nedeniyle yukarıda sözü edilen entegrasyon konusundaki aksaklıklar da ters rüzgâr etkisi yaratmıştır.

70'lere geldiğimizde ise, Almanya'da 600 bin civarında Türk yaşarken bunlardan sadece 3 bini serbest çalışmaktaydı. 80'lere gelindiğinde bu rakamın yaklaşık 22 bine ulaştığı görülmüştür. Bu tarihten sonra Türkler, serbest meslek sahibi olmaya, pazarcılık, manavlık, bakkallık gibi işlerle uğraşmaya başlamışlardır. Elbette Euro-Türklerin iş piyasasındaki bu değişen rolünün arkasındaki temel etken işsizlik olsa da Euro-Türklerin Alman iş piyasasındaki konumu çeşitlenmeye başlamıştır.

1980'lerin bir başka önemli özelliği de artık Türk toplumunun aileleriyle beraber Almanya'da yerleşik hale gelmesidir. Bu durum Almanya'da sosyal boyutu ön plana çıkan yeni tartışmalar başlatmıştır. Öte yandan, Türk hükümetleri Almanya'daki Türk varlığını uzun süre görmezden gelmiştir. Bu perspektifle bakıldığında aslında 1961-1980 yılları arasında Almanya'daki Türklerin henüz ikili ilişkilerde etkin bir rol oynadığını söylemek zordur. Ancak, 20 yıl gibi insan ömrü için uzun, devletler için kısa bir süre içerisinde Euro-Türklerin Alman toplumundaki sosyo-ekonomik koşullarının değiştiğini vurgulamak gerekir. Almanya'da sermaye sahibi olan ve kendi işini kuran 80'ler sonrasındaki Türk kuşakların yeni toplumsal statüleri, onları 90'lar ve sonrasında hem Almanya'da hem de ikili ilişkilerde önemli bir aktör haline getirmiştir.

1990'lar: Türklere Yönelik İrkçı Saldırıları

80'lerin sonunda önemli ölçüde ekonomik açıdan rolü değişen Euro-Türkler, aile yapılarındaki değişimle beraber toplumsal olarak

daha da görünür hale gelmişlerdir. Bu değişimlerin bir anti tezi olarak Alman toplumu içerisinde ortaya çıkan göçmen karşıtı politikalar ve toplumsal eğilimler 90'lara geldiğimizde Türklere yönelik saldırılara dönüşmeye başlamıştır. 23 Kasım 1992 yılında Almanya'nın Schleswig-Holstein eyaletindeki Mölln kentinde yaşayan Arslan ailesinin oturduğu ev, molotoflarla yakılmış; yangında 10 yaşındaki Yeliz ve 51 yaşındaki Bahide Arslan ile 14 yaşındaki Ayşe Yılmaz can vermiştir.

Bu olaydan yaklaşık bir sene sonra, Solingen kentinde 29 Mayıs 1993'te Türk kökenli Genç ailesinin yaşadıkları ev aşırı sağcılarca kundaklanmıştır. Genç ailesinden ikisi çocuk olmak üzere Saime, Hülya ve Hatice Genç ile Gülistan Öztürk ve Gülsüm İnce hayatını kaybetmiş; 14 kişi de yaralanmıştır. Uzun yıllar Euro-Türkler arasında üçüncü neslin hafızalarına kazınmış iki saldırıda da yaşları 16 ile 23 arasında değişen dört failin Neo-Nazi örgütleriyle ilişkili oldukları tespit edilmiştir. Failler mahkemece doğrudan ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile suçlanarak, gençlik yasası çerçevesinde sadece 10 ilâ 15 yıl arasında cezalara çarptırılmışlardır.

Şiddetin açık ve görünür bir hal aldığı 90'lar boyunca Alman siyasetçilerin Euro-Türklerle yönelik açıklamaları da çözüm üretmekten ziyade durumu daha da kötüleştirmiştir. Dönemin Şansölyesi Helmut Kohl çok-kültürlü bir Almanya'nın göç için bir varış noktası olduğu fikrine açıkça karşı çıkmıştır. Kohl hükümetinin açıkça göçmen karşıtı tutumu ve yaşanan cinayetlerin yargıda çözüme ulaşmaması Türk-Alman

ilişkilerinde günümüze kadar uzanan olumsuz etkiler yaratmıştır. Nitekim Kohl hükümeti Türkiye'nin AB üyeliği konusunda da olumsuz tavır takınmış, o dönemki Türk siyasetçiler buna karşılık Almanya'da yaşayan ve oy hakkı olan Türklerin varlığını hatırlatmıştır. 1998 Almanya seçimleri, Türkiye'nin Euro-Türkleri dış politikada etkili bir aktör olarak görmeleri sürecinde son derece önemli bir kırılma noktası olarak ifade edilebilir.

2000'ler ve Sonrası: Diaspora Olarak Euro-Türkler

1990'lar boyunca ırkçı saldırılar ve tartışmaların gölgesinde geçen yıllardan sonra 2000'lere gelindiğinde, Türklerin Almanya'ya göçü 40 yılı aşkın bir süreyi geçmişken, Euro-Türklerin Almanya içerisindeki sosyo-ekonomik konumları da önemli ölçüde dönüşmüştür. Türkler artık işçi değil işveren konumuna gelmiş; Türk şirketleri, sayıları ve güçleri ile Alman ekonomisinde söz sahibi olmuştur. Bu ekonomik dönüşüm, Türklerin top-

Fotoğraf: AA/Mustafa Murat Kaynak

lumsal hayatın her alanında kendilerine farklı bir yer edinmelerini sağlamıştır. Bu gerçeklik, Türk-Alman ilişkilerinde Türkiye için vizyoner bir stratejiyle ancak 2002'den sonra somutlaşmıştır. Aynı zamanda, Almanya'da 2005 yılından itibaren göçmen politikalarında pasaportun değil etnik, kültürel veya dini kökenin ön plana çıkarılması, Türk nüfusunu önemli bir iç politika aktörü konumuna getirmiştir. Diğer bir deyişle, iki ülkenin de Euro-Türkleri algılayış biçiminin 2000'li yıllardan sonra eş zamanlı olarak değişmesi ikili ilişkilerde Euro-Türklerin varlığını ve etkisini önceki dönemlerle kıyaslanamayacak kadar kritik bir noktaya taşımıştır. Dolayısıyla, son yirmi yıl içerisinde Euro-Türklerin ikili ilişkilerdeki rolünü anlayabilmek için öncelikle hem Almanya hem de Türkiye'nin Euro-Türklerle yaklaşımını ayrı ayrı incelemek gerekir.

İlk olarak, Almanya perspektifinden baktığımızda, 2000'ler içerisinde Euro-Türklerle ilgili en önemli konu çifte vatandaşlık ve Türk toplumunun siyasetteki varlığı olmuştur. Uzun zamandır ABD,

Brezilya, Arjantin, İsviçre ve AB ülkelerinin çifte vatandaşlığını kabul eden Almanya, ancak 2014 yılının aralık ayında Türklerin çifte vatandaşlığını kabul etmiştir. Üstelik diğer ülkelerden farklı olarak, Türk kökenlilere birçok farklı ön koşul getirilmiştir. 2017 verilerine göre, Türk asıllı olup Almanya'da yaşayan vatandaşların sadece yüzde 7'sinin çifte pasaporta sahip olduğu; Almanya'daki Türklerin yüzde 39'unun ise sadece Alman pasaportunun bulunduğu bilinmektedir. Cumhurbaşkanı Erdoğan çifte vatandaşlık konusunu Şansölye Angela Merkel ile neredeyse yaptığı her görüşmesinde dile getirmiş, iki ülkenin toplumlarının yakınlaşması açısından çifte vatandaşlığın önemli rol oynadığını vurgulamıştır.

Almanya perspektifinden bir başka konu ise, Euro-Türklerin siyasi olarak büyük bir seçmen kitlesini de ifade etmesidir. Yaklaşık 1,3 milyona yakın Türk seçmenin bulunduğu Almanya'da, 2017 yılında yapılan Almanya Federal Meclisi seçimlerinde toplamda 14 Türk kökenli milletvekili *Bundestag*'a seçilmiştir. Söz konusu 14 parlamenter-

den 6'sı Sosyal Demokrat Parti'den, 5'i Yeşiller Partisi'nden, 3'ü ise Sol Parti'den seçilmiştir. Ancak, Almanya'nın en büyük azınlık grubu olan Türklerin 709 koltuklu Alman parlamentosunda sadece 14 kişiyle temsil edilmesi oldukça düşündürücüdür. Ortaya çıkan bu durumun elbette pek çok nedeni olabilir. Ancak özellikle hem Almanya'daki Türklerin oy kullanmaya gitmemesinin hem de Türklere siyasette yeterince alan açılmamasının başat nedenler olarak ön plana çıktığını vurgulamak gerekir. Oysa, Türk toplumunun yerel meclislerden federal seçimlere kadar tüm süreçlerde seçim farkındalığına sahip olması; seçme ve seçilme süreçlerine etkili bir biçimde katılımının artmasının kolaylaştırılması iki ülkenin ilişkilerini etkili bir biçimde sürdürmek açısından oldukça önemlidir. Aynı zamanda, Amerika'dan sonra en fazla göç alan ülke olan Almanya'nın demokrasi ve çeşitlilik anlamındaki söylemlerine büyük bir gölge düşüren Türklerin temsilindeki bu düşündürücü durumun daha olumlu bir tabloya dönüşmesi, Alman-

ya'nın demokrasi ve çeşitlilik konusunda inandırıcılığını ve samimiyetini ortaya koymak açısından somut bir gösterge olacaktır. Euro-Türklerin siyasî alandaki varlıklarının artırmasının Türkiye-Almanya ilişkilerini güçlendirici bir unsur olacağı Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından da açıkça vurgulanmıştır.

Türkiye perspektifinden baktığımızda ise, 2002 sonrası Euro-Türklerle tamamen farklı bir biçimde yaklaşıldığı söylenebilir. Türkiye için Euro-Türkler artık görmezden gelinen bir kitle değil, bütüncül şekilde ele alınması gereken "diaspora"ya dönüşmüştür. Bu değişikliğin anlamını ve politikalara yansımalarını iyi okumak

gerekir. Temel olarak değişen bu yaklaşım ile diasporaların hem yaşadıkları ülkelerde hem de Türkiye'de etkili olabilmeleri hedeflenmektedir. Bu bağlamda, Türklerin yaşadıkları ülkelerde sosyal, siyasal ve ekonomik olarak etkin ve aktif olmaları ve anavatanlarıyla çok boyutlu bağlarını muhafaza etmeleri temel prensip olarak benimsenmiştir. 2010 sonrası dönemde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Almanya'da yaşayan Türklerin entegrasyonu konusunda yenilikçi politikalar üretilmesi noktasında Türkiye'nin de katkı sunabileceğini belirtmiş; uzun yıllardır iki ülke arasında gerilime neden olan entegrasyon konusunda her türlü desteğe Türkiye'nin de hazır olduğunu ifade et-

miştir. Bu noktada, Recep Tayyip Erdoğan dışında hiçbir liderin bu zamana kadar bu konuda girişimci davranmadığını vurgulamak gerekir. Bu yaklaşım her ne kadar Berlin'de Almanya'nın iç işlerine karışmak olarak algılanmış ve tepki görmüş olsa da Türkiye ve Almanya'daki Türkler için sonuçları ve etkileri uzun vadede ortaya çıkacak kritik bir girişimi ifade etmektedir. Nitekim, 2010 yılında kurulan Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı da Almanya'daki Türklerle, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın "Nerede bir vatandaşımız, soydaşımız, akrabamaız varsa biz, oradayız" vizyonuyla yaklaşmıştır. YTB'nin, Türkiye'nin Almanya'daki soydaşları ile yoğun, kalıcı ve kurumsal bir

kanal ile etkileşiminin devamlılığını sağlama çalışmaları kısa sürede neticelerini vermiştir. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, bugün itibarıyla Almanya'daki Türklerle her yaşta insanın hayatına dokunacak şekilde gerçekleştirdiği çalışmalarla ön plana çıkmaktadır.

Türk-Alman ilişkilerinde son birkaç yıla bakıldığında ise, ne yazık ki popülizmin de etkisiyle, Türklere yönelik ırkçı ve İslamofobik saldırıların yeniden artması önemli bir gerilim konusu olmuştur. Rakamlar gözden geçirildiğinde, 2014 ile 2020 yılları arasında Almanya'da 700'den fazla camiye saldırı gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu saldırıların faille-

rinin bulunamamasına ve hatta ırkçı söyleme sahip partilerin parlamentoda yer bulmasına Türkiye haklı olarak tepki göstermiştir. Dolayısıyla son 20 yıl içinde hem Türkiye'nin hem de Almanya'nın Euro-Türklere bakış açısı değişmiş, bununla beraber konuyla ilgili gündem de farklılaşmıştır. Türkiye Almanya'daki Türklerin güçlü ve etkili bir biçimde varlığını sürdürmesini öncelemektedir. Almanya ise artık misafir işçiler ve ailelerinin kalıcı olduğunun ve ikili ilişkilerde başta siyasî olmak üzere ekonomik ve kültürel anlamdaki potansiyellerinin farkına varmıştır.

60 Yıl Sonrasını Düşünmek: Türk-Alman İlişkilerinin Geleceğinde Euro-Türkler

60. yılını idrak ettiğimiz Almanya'ya göç gerçeği, dünyada eşi benzeri olmayan bir şekilde yüz yıllık geçmişe dayanan Türk-Alman ilişkilerini kalıcı bir şekilde değiştiren, siyasetin ötesine taşıyan önemli bir olgudur. Münih Garı 11. peronda inen misafir işçiler, bugün dördüncü kuşaklarıyla beraber üç milyonluk bir mevcudu aşarak Almanya'nın bir parçası haline gelmişlerdir. Almanya'daki Euro-Türkler geçen altmış yıl içerisinde toplum hayatının her alanında önemli ve etkili roller üstlenmiş ve üstlenmeye devam etmektedirler. Kaleme alınan bu yazı içerisinde, temel olarak üstünde durulan en önemli nokta, hiç şüphesiz Almanya'daki Türklerin değişen profili ve ikili ilişkilerdeki değişen rolü olmuştur. Özellikle, 2000'ler sonrası Türk kökenliler spordan sanata, bilimden

iş dünyasına kadar, hayatın her alanında görünür bir unsur haline gelmişlerdir.

Bütüncül olarak baktığımızda, Euro-Türklerin Almanya'daki varlığı, kimlikler konusunda aslında İslam'ın ve Avrupalılığın birbirini dışlayan unsurlar olmadığını; çoğul kimliklerin egemen bir hâl aldığını ortaya koymaktadır. Euro-Türkler, tam 60 yıldır Almanya'nın kalkınmasına ve ilerlemesine, Almanya'nın Avrupa içinde ve dünya genelinde güçlü bir ülke olmasına emekleriyle katkı vermişler; orayı da vatan kabul etmişlerdir. Aynı zamanda, Almanya'da yaşayan Türkler ya da Müslüman kökenli insanlar alternatif bir modernite arayışını sürdürmekte; bu bağlamda kendilerince bir kültür alanını da oluşturmaktadırlar.

Almanya özelinde ve Avrupa Birliği genelinde Euro-Türklerin, Almanya ve Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki ilişkiler açısından önemli köprüler oluşturduğunu görmek ve söylemek gerekir. Gelecek yıllarda Euro-Türklerin sadece Almanya'da değil, aynı zamanda tüm Avrupa Birliği ülkelerinde günümüzün en büyük sorunu olan İslamofobinin aşılması için somut ve gerçekçi aktörler olarak kritik roller oynamaları beklenmektedir. Belki de bunun en somut örneği, Covid-19'un kahramanları olan Özlem Türeci ve Uğur Şahin'in geliştirdikleri aşı ve yaptıkları diğer çalışmalarıdır. Böylesine büyük bir başarının sahibi olan iki bilim insanının da Türkiye'den Almanya'ya göç eden Türk işçi ailelerinin çocukları oldukları gerçeği, Euro-Türklerin gelecek 60 yıl içerisinde Almanya ve Türkiye için ne kadar önemli bir role sahip olacaklarını göstermektedir.

Almanya'da
60 Yıllık
Göç Tecrübesinin
Öznesi

Türk Diasporası

Enes SEYDANLIOĞLU

Geçtiğimiz günlerde Almanya'daki Türkiye kökenli göçmenler, göç tecrübelerinin 60. yılını geride bıraktı. 30 Ekim 1961 tarihinde Türkiye ile Federal Almanya arasında imzalanan iş gücü anlaşması ile başlayan bu yolculuk, beraberinde öngörülmesi zor dönüşümler de getirdi. Önceleri geçici çalışma saikiyle yapılan bu göçler, 60 yıllık bir zamana yayılarak beklenmedik sonuçlar doğurdu. Almanya, nihayet bugün birkaç milyonluk bir Türk diasporasına ev sahipliği yapmaktadır.

Bu 60 yıllık süreç elbette Türkiye kökenli göçmenler için kolay geçmedi. Ne işçi olarak çalışmak kolaydı ne de hiç bilmedikleri bir ülkeye entegre olmak. 1970'lerin başında patlak veren petrol krizi ise bu süreçlerini kolaylaştırmadığı gibi iyice zorlaştırmıştı. Türkiye'ye dönme planlarını gerçekleştirmek şöyle dursun, ailelerini de Almanya'ya getirmek zorunda kalmışlar ve filmin zorlu aşaması aslında yeni başlar olmuştu.

Kimsenin yapmak istemediği işlerde çalışmış, zorlu koşullarda maddi durumlarını iyileştirmek adına hayatlarını sürdürmeye mecbur bırakılmışlardı. İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıntılarından sıyrılmış yeni bir Almanya'yı elleriyle imar ettikleri gibi ikinci sınıf insan muamelesi görmeleri de asla son bulmamıştı. Ancak her şeye rağmen, bu ülkeye minnet duymaya, bu ülkeyle aidiyet kurmaya devam ettiler.

Tüm bu zorlukların geride kalmasını beklerken, diasporanın dışında gelişen birtakım olaylar bu beklentileri boşa çıkardı. Kasım 1989'da Berlin Duvarı yıkılmış, bununla beraber Nazi gruplarının yabancı düşmanlığı bu kez Türkiye kökenli göçmenlere yönelmişti. İşte bu, onları bekleyen felaketler silsilesinin henüz başlangıcıydı. Solingen Katliamı, NSU cinayetleri ve daha birçoğu bu felaketlerin sadece birkaçıydı.

Fotoğraf: AA/Abdulhamit Hoşbaş

alanları ve camileri saldırıların ve hatta kundaklamaların hedefi oluyordu. Her ne kadar bu saldırılarla birlikte Alman devleti tarafından entegrasyon politikaları devreye sokulsa da ilerleyen yıllarda aynı acı tecrübeler yaşanmaya devam etti. Yaşananlar medya ve kamuoyu tarafından göç sorunları olarak değerlendirilse de bunların Almanya'daki Türkiye kökenliler üzerinde bıraktığı toplumsal travmaya kimse dikkat çekmedi. Göçmenler arasında korku ve baskı hâli hâkim olmaya devam etmiş, ötekileştirmenin bıraktığı derin izler kuşaklar boyunca yerini korumuştur.

Türkiye'den göç eden işçiler, Almanya'daki serüvenlerinin geçici olmayacağını anladıklarında, "Heim" adı verilen yurtlardan çıkmış, Türkiye'den gelen aileleri ile birlikte evlere yerleşmeye başlamışlardı. Zamanla Almanya'da kalıcı olma fikrini kabul edenler, aidiyet geliştirdikleri, kendi kültürlerine ait simgeleri taşıyan mahallelerde kalıcı hayatlar kurmaya başladılar. Almanya'da camilerin kurulması fikrinin tohumları işte

tam da bu dönemde atılmıştı. Camilerin inşası ile bizzat ilgilenmişler, ibadethanelerin etrafında şekillenmeye başlayan sosyal hayatlarını kendi cemiyetleri ile zenginleştirmişlerdi. Ta ki evleri, dernekleri ve ibadethaneleri saldırılara hedef olana kadar.

1980'lerde yükselen ve Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla devam eden yabancı düşmanlığından elbette Türkiye kökenli göçmenler de payını almıştı. Evleri, sosyal

Söz konusu saldırıların kamuoyunda ilk ve en çok ses getireni Solingen katliamıydı. Sonraları ise ayrımcı şiddet devam etmiş ancak Türkiye kökenli göçmenler yine de tüm bu nefret ve yabancı düşmanlığı ile mücadelesini sürdürmüştü. NSU (Nasyonal Sosyalist Yeraltı Örgütü) terörüyle karıştıklarında ve Almanya güvenlik güçleri tarafından yalnız bırakıldıklarında hiçbir şeyin kolay olmayacağını anladılar.

Fotoğraf: AA

İlk Gözyaşı: Mölln

Solingen her ne kadar Türkiye kökenli göçmenlere yönelik ırkçı saldırıların ortak belleği olsa da saldırının gerçekleşmesinden bir yıl önce Almanya'nın Mölln şehrinde benzer bir saldırı yaşanmış, içinde göçmen ailelerin yaşadığı iki bina aşırı sağcılar tarafından ateşe verilmişti. Almanya'daki ırkçı saldırıların ilki, ancak sonucusu olmayan Mölln katliamını 19 yaşındaki aşırı sağcı Lars C. ve arkadaşı Michael P. gerçekleştirdi. Faillerin gece saatlerinde binayı kundaklamasının ardından itfaiyeyi arayarak "Ratzenburger Cad-

desi yanıyor. Heil Hitler!" dedikleri öğrenildi.

23 Kasım 1992'de Arslan ailesinin 3 ferdi bu saldırıda hayatını kaybetmiş ancak Federal başsavcılık saldırının ardından soruşturma açmasına rağmen olayın üzerine fazla gidilmediği iddiaları ile eleştirilmişti. Failler ise mahkeme ifadelerinde suçlarını kabul etmiş ve cezai ehliyetleri olmadıkları için maktul yakınlarını rahatlatmayan cezalar almıştı. Saldırının ardından 7 sene geçtikten sonra Lars C., 15 sene geçtikten sonra ise Michael P. serbest bırakıldı.

Solingen'in Sönmeyen Ateşi

Genç ailesi, Amasya'nın Taşova ilçesinden Almanya'ya çalışmak ve bir gelecek inşa etmek umuduyla göç etti. Ne var ki, yaşadıkları Solingen şehrinde Neo-Nazilerce göçmen oldukları öğrenilince, Neo-Nazi terörünün hedefi oldular. Takvimler 29 Mayıs 1993'ü gösterdiği gün, bir gece yarısı evleri benzin dökülerek kundaklandı, ailenin 5 üyesi bu saldırıda hayatını kaybetti. Genç ailesinden sağ kurtulanlar yaşanan bu ağır acının travmasını hâlâ atlatamamış, acılarının ancak öle-

cekleri gün sona ereceğini söylemeleri hiç unutulmamıştır.

Katliamın ardından kurbanları anmak ve yaşananları unutmamak adına tüm Solingen el ele verdi. Kurbanları anmak için şehrin girişine yapılan anıta ise “Biz unutmak istemiyoruz” ifadesi yazıldı. Ne var ki yaşananların unutulmasına dahi fırsat verecek kadar zaman geçmeden aynı şiddet ve terör eylemleri yaşanmaya devam etti. Solingen’in failleri ise cezai ehliyetleri olmadığı gerekçesiyle düşük cezalarla mahkûm edilip aradan geçen 20 yılın ardından serbest bırakılarak hayatlarına devam ettiler. Üstelik 4 failden yalnızca biri mahkeme esnasında Genç ailesinden özür dilemiş, diğerleri ise bir pişmanlık belirtisi göstermemişti.

Öte yandan Alman siyasetçiler, o dönemde Almanya’nın birleşmesiyle yaşanan siyasi ve ekonomik çıkmazları perdelemek adına yabancı düşmanlığını popüler bir söylem olarak ortaya attılar. Solingen katliamı ve onu takip eden daha birçok saldırı medyanın ve siyasilerin retoriklerinin doğal bir sonucu olarak ortaya çıktı.

Alman devletinin Solingen katliamının ardından entegrasyon politikalarını hayata geçirmesi ve Türkiye kökenli göçmenlere küçük imtiyazlar sağlaması dışında göçmenlere yönelik gerçekleşen ırkçı saldırılara uzun vadeli bir çözüm bulunamadı. Bunun en büyük kanıtı ise Solingen saldırısından sonra devam eden nefret suçları, saldırılar ve hatta seri cinayetlerdir. Ancak Solingen tüm bu saldırıların ortak adı olmuş, Almanya’daki tüm Türkiye kökenli göçmenlerin kolektif endişesi, öf-

kesi ve unutulmayan hikâyesi haline dönüşmüştür.

NSU Cinayetleri ve kurumsal ırkçılık

2000’li yılların başlarına gelindiğinde Almanya’daki tüm göçmenler daha büyük bir tehlike ile karşılaştı. 2001 yılında kurulduğu tahmin edilen “Nasyonel Sosyalist Yeraltı Örgütü” isimli silahlı örgüt aşırı sağcı ve ırkçı motivasyonlarla Almanya’daki göçmenlere yönelik seri cinayetler işleyerek medyanın ve kamuoyunun dikkatini çekti. 2004’te Köln’deki bombalı saldırı, Neo-Nazi seri cinayetleri ve Michéle Kiesewetter cinayeti ile suçlanan örgüt uzun yıllar ırkçı faaliyetlerine devam etti.

2000-2007 yılları arasında 8’i Türkiye kökenli 10 kişiyi ırkçı motivasyonlarla öldüren örgütün uzun yıllar boyunca pasifize edilemeyişi ise akıllara başka senaryoları getirmektedir. NSU cinayetlerinin soruşturma ve yargılama aşamalarında güvenlik güçlerinin ve Federal savcılığının tutumu Almanya’da kurumsal ırkçılığın varlığını tartışılır hale getirdi. Zira süreç boyunca katledilen göçmenlere suçlu muamelesi yapılması, 13 yıllık bir silahlı örgütün faaliyetlerinin yalnızca üç kişiye indirgenmesi ve nihayet bu kişilerden 2’sinin intiharı ve diğer sanığın tutuklanarak dosyanın kapatılması, kurumsal ırkçılık düşüncelerini iyice perçinledi. Medya ise tüm bu acı tecrübeleri ve ailelerin travmalarını göz ardı ederek maktullerin ve yakınlarının suçlu olduğunu gösteren bir dil kullandı.

Bunlara, Hessen Anayasayı Korumaya Teşkilatı memuru Andreas Temme’nin de eklenmesi, kurumsal ırkçılık teorisini doğruladı.

NSU cinayetlerinin son kurbanı Halil Yozgat, Hessen'de bulunan iş yerinde katledilmiş ve Temme'nin de olayın gerçekleştiği esnada orada olduğu öğrenilmişti. Ancak Temme olaya dair hiçbir şey görmediğini, silah sesi de duymadığını iddia etmişti. Bu iddialarının hemen akabinde kendisinin Neo-Nazi lideri Benjamin G. ile uzun telefon görüşmeleri yaptığı tespit edildi. Tüm bunlara rağmen dönemin eyalet başbakanı Volker Bouffier, Temme'nin polis tarafından soruşturulmasına engel oldu.

Aynı şekilde, davanın mağdur vekillerinden Avukat Seda Başay Yıldız'a ve kızının telefonuna "NSU 2.0" imzasıyla tehdit mesajları atıldı ve bu mesajların bir kamu görevlisi tarafından gönderildiği kanıtlandı. Söz konusu tehdit mesajlarına yönelik yürütülen soruşturmada, Frankfurt'tun 1 No'lu karakolunda görevli bir polis memurunun, bilgisayardan avukat Seda Yıldız hakkında arama yaptığı ortaya çıkmış, aynı memurun telefonunda ırkçı içerikli görseller ve paylaşımlar tespit edilmişti.

Nitekim NSU cinayetleri ve dava süreçleri, Türkiye kökenli göçmenlerin bu ırkçı saldırıların son bulacağına ilişkin umudunu neredeyse yok etti. Aksine, ırkçılığın Almanya'da kurumsal hale geldiğine yönelik düşünceyi yerleştirdi.

Hanau Saldırısı ve Çıkarılmayan Dersler

Almanya'daki ırkçı motivasyonlu saldırıların medyaya yansıyan sonuncusu ise 19 Şubat 2020'de gerçekleşen Hanau saldırısıdır. Tobias Rathjen adlı failin, Almanya'nın Hanau kentinde iki

kafeteryayı hedef aldığı saldırıda 4'ü Türk 9 kişi katledildi. 43 yaşındaki fail, polisin evine yaptığı baskında 72 yaşındaki annesiyle beraber ölü bulundu. Failin evinde yapılan aramalar sonucunda ise saldırıyı üstlendiğine dair bir mektup ele geçirildi. Mektupta failin "Almanya'dan sınır dışı edilmesi mümkün olmayanların yok edilmesi gerektiği" şeklinde ifadelerle yer verdiği ortaya çıktı.

Hanau katliamının gerçekleştiği Hessen, ırkçı saldırılarla anılan bir eyalettir. 1999'da CDU'lu Roland Koch seçim propagandası olarak çifte vatandaşlığa karşı bir

kampanya başlattığında, göçmenleri ve Almanya toplumunu kutuplaştıran ırkçı saldırıların da zeminini hazırladı. Yine Hessen eyaleti CDU parlamento grubu lideri Franz Josef Jung'un başörtüsünü yasaklamaya yönelik girişimlerde bulunacağını açıklaması Müslüman nefretini körüklemeye devam etti. 2016 yılına gelindiğinde ise Hessen Eyaleti Başbakanı Volker Bouffier, burka yasağı tartışmalarını başlatan isim oldu.

Sonuç olarak, Hanau katliamı siyasilerin süregelen ayrıştıncı söylemlerinin bir neticesi olarak ortaya çıkmış, uyum politikalarıyla

Fotoğraf: AA/Abdulhamit Hoşbaş

onarılamayacak kutuplaşmaları doğurmuştu. Hanau katliamı ile Almanya'nın daha önceki trajedilerden ders çıkarmadığı veya söz konusu ırkçı teröre çözümler geliştiremediği bir kez daha anlaşıldı.

Sonuç

Almanya'da Türkiye kökenli göçmenler, geride kalan 60 yıllık süreçte zorlu iş koşulları, kültür krizleri ve en önemlisi de ırkçılıkla mücadelenin öznesi oldular. Tüm bu tecrübelerin ardında yatan sebep, medyanın göçmenlere karşı oluşturduğu olumsuz retorik ve siyasilerin göçmenleri propaganda aracı olarak kullanması

dır, denilebilir. Almanya gibi tarihinde ırkçılık şiddetinden oldukça canı yanmış bir hukuk devletinin söz konusu saldırılara yönelik radikal çözümler geliştirememesi, Türkiye kökenli göçmenler arasında kaygının yaygınlaşmasına da neden olmaktadır. Geçtiğimiz günlerde gerçekleşen federal seçimin sonuçları ve yeni hükümetin göçmenlere yönelik politikaları merak edilse de ırkçı, ayrımcı, ötekileştirici eylemleri destekleyen görüşlerin elimine edilmesi ve benzeri şiddet olaylarının en aza indirilmesi, tüm göçmenlerin Almanya siyasetinden ve toplumdandan beklentisidir.

Fotoğraf: AA/Dursun Aydemir

AVRUPA'NIN TÜRK ALGISININ TARİHSEL DÖNÜŞÜMÜ

Dr. Tuğba İSMAİLOĞLU KACIR
İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Avrupa'nın sınırlarının ne olduğu, nerede başlayıp bittiği sorusu günümüzün Avrupa Birliği tartışmaları ile gündeme gelmemiş, Orta Çağ'ın sonlarından beri varlık sahnesinde olmuştur. Roma İmparatorluğu'nda dahi "Avrupa" kelimesi kullanılıyordu, ancak dönemin mekân tasavvurunda merkezde Akdeniz olduğundan Roma'nın kendisine dair bir Avrupalı tanımı mevcut değildi. Antik dönemde Akdeniz'in bir uzantısı olarak konumlandırılan Avrupa, tarihin seyri içerisinde Roma'nın yıkılması ve imparatorluğun mirasının Germen kavimleri üzerinden çoğaltılması ile merkezî bir konum aldı. Okyanuslara açılma ile birlikte harikulade bir ivme kazanan haritacılıkla Avrupa'yı dünyanın merkezine yerleştiren sayısız sanat eseri harita

Yüzyıllardan beri süregelen bu muhataplıkta roller ve ilişki biçimleri sürekli değiştiğinden Avrupa'nın kolektif hafızasında Türk algısı da sayısız dönüşüme

uğrayacaktı. Tarihin akışı içerisinde kimi zaman savaşlar da dahil olmak üzere uluslararası ilişkilerin, kimi zaman da Avrupa'nın içinde bulunduğu devrimin bir yansıması olarak, Türklerin zihinlerinde durdukları ve durmaları gerektiği yer ve aldıkları roller belirlenecekti. Türklerin Macar topraklarında varlık göstermeleri ile birlikte Avrupalılar "Barbar Türk" ile karşılaştılar. Bu korkunç, acımasız, çocuk katili Türk, dünya üzerindeki en korkulası şey, çocukların uyumadığı zaman çağırılmak üzere kapının arkasında bekleyen "öcü"ydü. Üstelik bu "öcü"den sadece çocuklar korkmuyordu. Yazının ilerleyen kısımlarında değineceğimiz gibi bu acımasız düşmanın cismen varlık göstermediği yerlerde dahi rüzgârı esiyordu. Hristiyanlar iyi birer kul olmadıkları için Tanrı'nın gazabını üzerlerine çekmişler ve Martin Luther'in de dediği gibi Tanrı da bu Türkleri "sopası" olarak kullanarak onlara dünyada hesap sormaya başlamıştı. Ancak iyi bir Hristiyan olarak Tanrı'nın gazabı dindirilebilir, bu musibetten kurtulabilinirdi. Ama kimsenin karşısında durmadığı bu düşmanın dünyanın beklenen ve özlenen sonunu getirmesi de muhtemeldi. Apokaliptik söylemle "kıyametin habercisi Türk" de korku ile ümit arasında gidip gelen bir heyecan uyandırmıyor değildi. Ardından gelen insanlığın özündeki iyiyi arayan hümanist kuşağın optimist çocukları ise "iyi Türk"ü yaratmaya çalışsalar da henüz kanlı savaş dönemleri geride kalmadığı için bu iyi Türk imajı, kolektif hafızada kalıcı bir yer edinemeyecekti. Çünkü he-

nüz Türkler, Viyana'yı ikinci kez kuşatmamış ve akıncıların atlarının tozları Avrupa'nın ortalarına kadar ulaşmamıştı. Avrupa tarihinde büyük travma noktalarından birisi olan 1683 yılı, hem Türk korkusunun en canlı ve gerçek olarak karşılaşıldığı hem de bu korkunun aşılmasının yolunun açıldığı yıl olacaktı. II. Viyana Kuşatmasının ardından Haçlı Birliği karşısında Türklerin aldıkları yenilgiler bilinçaltındaki korkuların üzerine bir set çekilmesini sağlayacak ve ilk kez "mağlup ve eskisi kadar korkunç olmayan Türk" imgesini oluşturacaktı. Akabinde ise Batı Avrupa'da çok daha erken dönemlere rastlayan "alla Turca" modası Orta Avrupa'da da yaygınlık kazanacak ve Avrupa "egzotik Türk" karşısında heyecan duymaya başlayacaktı. Aynı dönemin Aydınlanmacıları için ise kötü yönetimin en iyi örneği olarak "despot Türk" gösterilecekti. 18. yüzyıl ile birlikte artık imparatorluk toprakları için bir tehlike oluşturmaktan uzak olan romantizm ve klasisizm akımları ve oryantalizm çalışmalarının bilimsel bir düzleme taşınması ile bilimin konusu haline gelen "merak edilen Türk" pozitif bir alanda araştırılmaya başlanacaktı. 19. yüzyılda Napolyon'un ardından monarşileri muhafaza etme çabasına giren Restorasyon Avrupası tarafından, artık eskisi kadar muktedir olmayan ve bu sebepten kendisinden hoşnut olunan Doğu'daki komşu olarak "bekası için mücadele edilen Türk" şeklinde görülmesi, Türk imajının kırılma noktalarından biriydi. Düşmanlıktan dostluğa geçişteki seyir bir sonraki yüzyıl da devam edecek; bu ezeli

rakip ile I. Dünya Savaşı'nda aynı safta savaşan Alman devletleri için ortaya "müttefik Türk" çıkacaktı. II. Dünya Savaşı'nın ardından yeniden yapılanma sürecine giren Orta Avrupa devletlerinin çalışan ihtiyacını karşılamak üzere ülkeye davet edilen kişilere ise "işçi Türk" denecekti.

Tarihin Kronolojik Akışı İçerisinde Dönüşen Türk Algısı

Her ne kadar Türkler Avrupa'nın organik bir parçası olarak kabul edilmeseler de 14. yüzyılın sonuna gelindiğinde Osmanlıların Avrupa'daki toprakları bir hayli çoktu ve Türk baskısı Balkanlar'ı aşmış Macar topraklarında görünür bir etki oluşturmaya başlamıştı. 1365'teki bu ilk Türk muhataplığı Macar toprakları ile sınırlı kalmayıp Habsburg İmparatorluğu'nun güney ve doğu topraklarının Türk baskısını hissetmeye başlamasıyla ilk bölgesel Türk imajları ortaya çıkmıştı. Türkler bu tarihlerde henüz bu bölgelerde cismen varlık göstermemiş olsalar da dönemin tarih kitapları bu ayak sesleri duyulan güçlü düşmanı bu topraklara taczde bulunmuş gibi gösteriyordu. Yani Türklerin ünü, kendileri bir yere varmadan çok önce ulaşıyor ve düşmanın hayallerdeki gücü daha da büyüyordu. Ancak bu korku çok da yersiz değildi, çünkü I. Murat'ın 1389'da Kosovo'da elde ettiği büyük galibiyetin namı Avrupa'da dalga dalga yayılırken, sesi uzaklardan gelen, şimdiye değin Ortodoks Bizans'ın başını ağrıtan Osmanlıların artık Avrupa'nın da bir sorunu haline geleceği hissediliyordu. Birkaç yıl

içinde Türklerin Tuna'yı geçmesi üzerine tepkisel olarak bir araya gelen Haçlı Birliği 1396'da Osmanlılar karşısında büyük bir yenilgi aldı. 1402 Ankara Savaşı'nda Osmanlıların Timur tarafından uğratıldıkları mağlubiyet bir nefes aldırmış olsa da bu dönem çok uzun sürmedi. Osmanlıların baskısı karşısında 1444'te Varna'da Haçlılarla Türkler yeniden karşı karşıya geldiler. Ancak yine Türklerin zaferiyle sonuçlanan savaş, zihinlerdeki “durdurulamaz Türk” imajını beslerken 1453'te İstanbul'un düşmesinin haberi çok ses getirerek en küçük köylere kadar ulaşmış ve büyük bir paniğe sebep olmuştu. Bu dönemde Avrupa'yı dolaşan Papa V. Nicolaus'un vaizleri bu “acımasız kâfirler”in ne tür zulüm ve işkencelerle köyleri ve kasabaları yağmaladıklarını, halka Tanrı'nın iyi kullanımadıkları için bu belaya uğradıklarını anlatıyor; onları Tanrı'nın yoluna davet ediyorlardı. Kapistran Vaizi Johannes 1454'te Türk tehlikesini anlatmak üzere Avrupa seyahatine çıkacak ve Kıbrıslı Paulinus Chappe'nin girişimleriyle günah çıkarma kağıtları basılacaktı.

Katolik Kilisesi'nin 14. yüzyıldan beri beslediği ve propagandasını yaptığı bu Türk tehdidi algısı, sırtını Haçlı Seferleri geçmişine ve “Kutsal-Katolik Ligi” birliğine dayamaktaydı. Avrupa'nın benlik sancısı çektiği bu dönemde Türkler, “öteki” olarak Avrupa'nın kendilik tanımını yapmasına, “ben” bilincini oluşturmaya büyük katkı sağlayacaktı. “Öteki” kavramının cismani hali olan “Müslüman Türkler”, bir taraftan dış tehdit olarak içerideki bütünlüğü ve

insicamı güçlendirirken diğer taraftan halktan arzu edilen miktarda vergi toplanabilmesi için kullanışlı bir enstrümana dönüşmüşlerdi. Dinî ve siyasî liderlerin, halk dindarlığından faydalanarak otoritelerini pekiştirmek gayesiyle “Türk korkusunu” kullanma konularındaki iş birlikleri ve maharetleri dikkat çekiciydi.

Örneğin halka, Gutenberg matbaasında basılan ilk metinler arasında olan, yine Papa V. Nicolaus döneminde Türklerin ele geçirdiği Kıbrıs'ın kurtarılması için çıkarılan 1455 tarihli Endüljans kağıtlarını alarak günahlarından kurtulmaları öğütleniyordu. Türkler İstanbul'u fethettiklerinde Avrupa'da birkaç kuşaktır yerleşmiş bir Türk korkusu zaten mevcuttu. Ancak imparatorluk ve kilise, Türkleri daha da korkunç bir düşman olarak göstermek zorundaydı. İktidarın halk üzerindeki gücünü arttırmak, imparatorluk içindeki sorunları ötelemek ve daha yönetilebilir bir tebaaya sahip olmak için ihtiyaç duyulan acımasız ve barbar düşman, dış tehdit “Türk”tü. Osmanlılar kendilerini Doğu Roma'nın mirası üzerinden konumlandırarak Avrupa'daki iktidar alanlarını genişletmeye çalışırken, Habsburglar da Kutsal Roma Germen İmparatorluğu payesi ile Osmanlı'nın karşısında Hristiyanlığın koruyuculuğuna soyunacaklardı.

Avrupa'da Martin Luther'in endüljanslara itirazıyla başlayan dinde reform hareketi, “üzerinde güneş batmayan Hristiyan İmparatorluğu”nu kurma çabasıyla Osmanlılarla mücadele halinde olan Kutsal Roma-Germen İmparatoru V. Karl'ın evinde çıkmış bir yığın gibiydi. Bu dönemde her ne

kadar Martin Luther, Türk savaşlarında kullanılmak üzere satılan endüljanslara karşı çıkarak Kiliseye karşı bir cephe açıyor idiyse de Türklerin Avrupa'daki bütün devletlerden daha güçlü olduğunu, dolayısıyla Osmanlı'yı kılıçla yenmenin mümkün olmadığını, Türklerin Hristiyanları eğitmek için Tanrı'nın gönderdiği “terbiye sopası” olduklarını, Türklere karşı savaşmanın Tanrı'ya karşı savaşmak olduğunu söylüyor ve Türkler karşısında ancak inanç ve ahlakla galip gelinebileceğini vaaz ediyordu. Yine bu dönemde, Türkler Avrupa uluslararası siyasetinde bir aktör haline geliyordu. Avrupa liderliği yarışında Habsburglar'ın ezelî düşmanı olan Fransızlar, bu yeni güçlü rakibi bir müttefik olarak görme arzusundaydı. Böylelikle İmparator V. Karl, Akdeniz'de Fransızlar ve Türkler arasında iki ateş arasında kaldığı savaşlarda mücadele verirken, imparatorluğun içindeki dinî bölünmeden dolayı da Türklere karşı desteklerini alabilmek için Protestan prenslere ödünler vermek zorunda kalıyordu. Yani Türkler 16. yüzyıl Avrupa siyasetinde gerek uluslararası arenada gerek iç meselelerde oyunun kurallarını belirleyen bir aktör haline geliyordu.

Çoğu zaman duygusal tepkilerle oluşan bu Türk algısının dönemin ruhunu ve popülist siyaseti bire bir yansıttığı söylenebilir. Kutsal-Roma Germen İmparatorluğu'nun, din savaşları ile bölündüğü, imparatorun yönetim erkinin gittikçe zayıfladığı bir dönemde, “barbar Türk imajı” içeride birliği sağlamak için kullanışlı bir dış tehdit olarak görülmüştür. Bu pragmatist yaklaşımla, Avrupa'nın kendi yarattığı bir karakter

Halklar Tablosu, Steiermark, 1725

tipolojisine hapsettiği bu “barbar millet”ten kendisini ayırtırma çabası sezilir. Resmedilen Türk, hep aşağılık, sakil, ilkel olan ne ise onu yapar, ancak Batı’nın “Hristiyan toplumu”na benzediğinde takdire şayan olur. Kendi yarattığı ötekisinde, kendisini tanımlama gayreti bilinçsiz bir dışavurum olarak birbiri ile alakasız pek çok mecra da karşımıza çıkar.

Ötekinin sembolü olarak Türklerin iç siyasete de malzeme yapıldığını söylemek mümkündür. Örneğin dönemin bir karnaval oyununda Türk sultanının hal-kını barış içerisinde, mutlu ve vergiden muaf olarak yaşatan ütöpik hükümdar olarak anlatıldığı ve bu örneklem üzerinden Alman top-

lumunun sorunlarına eleştiri getirildiği görülür. Buradan hareketle tarih perspektifinden baktığımızda Osmanlı, Avrupa siyasetinin bir parçası ve paydaş bir devlet olarak görülse de kolektif hafızada buraya ait olmayan bir parçaydı. Nitekim Avrupa devletleri, yüzyıllar boyunca bir “kardeş kavgası” içinde olacaklar ve kardeşlerden biri olmasa da bu denklemde Türkler de yer alacaklardı. Örneğin 18. yüzyılda Stiryalı bir ressam tarafından yapılan “Halklar Tablosu” adlı tabloda İspanyol, Fransız, İtalyan, Alman, İngiliz, İsveçli, Leh, Macar, Rus, Türk ve Yunan sıralamasıyla Avrupalı milletler karakter özellikleriyle resmediliyordu. Türk’ün tablo-

nun sonunda Yunan ile birlikte kendisine bulduğu yer, sıralamanın en aşağı köşesi gibi görünmektedir. Batıdan doğuya, olumsuzdan olumsuza doğru yan yana dizilmiş bu halklar içinde batıda kiler nispeten üstün özelliklere sahipken Türk ile Yunan aynı kefeye konarak nisan havası gibi değişken hâl, şeytanca karakter, hileli siyaset gibi özellikleriyle tanımlanıyordu. Habsburg perspektifinden hazırlanmış bu tabloda dönemin siyasetinin ne ölçüde etkili olduğunu gösteren unsur ise, Habsburglar’a itaat etmek istemeyen Macarların sadakatsiz, zalim, isyancı, kıskırtıcı olarak betimlenmiş olmalarıydı.

1526-1792 yılları arasında Avrupa'nın Türklere dönük yüzü Habsburglar ile Osmanlılar arasında sekiz savaş ve altmış beşten fazla ateşkes ve barış antlaşması yapıldı. Dönemin kaynaklarına göre “en büyük dış tehdit olarak görülen Osmanlı yayılması”, Hristiyan teolojisinde oldukça güçlü olan kıyamet alameti metaforunu uyandırmıştı. Osmanlı tehdidinin dinî ve çoğu zaman da kıyametle ilgili yorumu, takip eden iki yüzyıl boyunca Türk algısının ayrılmaz bir parçası olarak kaldı. “Türk” kelimesi, İslam, Müslüman, Osmanlı ve Sultan ile eş anlamlı olarak kullanıldı. Ancak bu “korkulan Türk” ile devam etmek durumunda olan diplomatik ilişkiler var olan algıya yeni bir kapı aralayacak ve çeşitli görevlerle Osmanlı topraklarına giden Avrupalıların kaleme aldıkları seyahat notları, bu uzaktaki ülkeye dair bir merak uyandırmaya başlayacaktı. Osmanlı günlük yaşamı ve sosyal dokusu ile ilk gerçek temasın ardından kaleme alınan elçi raporları, mektuplar, seyahatnameler basılarak geniş bir okuyucu kitle-sine ulaştı ve toplumun üst sınıfında merakla korku arasında gidip gelen yeni bir imaj ortaya çıktı. Coğrafi uzaklık, tehlike, “ezeli düşmanın” ülkesini görmüş bir seyyahın getirdiği haberler, maceraperestleri bu türden bir seyahat için yüreklendirmişti. Bizat bu kişiler için bilinmeyen bu gelenekler, din, dil ve kıyafetler tamamen yabancı ama aynı zamanda da cezbediciydi.

Kronolojik olarak bu dönemle örtüşen hümanist kuşağın ortaya çıkmasıyla birlikte bu merak uyandıran uzak diyar karşısında yeni bir bakış açısı geliştirilerek

Türk Baskıları, 1530

“makul Türk” arayışına girilecek ve Türk bir yandan Löwenklau, Hugo von Blotius gibi isimler tarafından ilmin konusu edilmeye, diğer yandan sanat eserlerinde temize çekilmeye çalışılacaktı.

II. Viyana Kuşatması tarihî Türk korkusunun zirve dönemi oldu. İki ay süren kuşatma boyunca Türklerin baskısı Viyana ile sınırlı kalmamış, akıncılar iki günlük mesafeye kadar Avrupa'nın içlerine doğru korku salmışlardı. Gerek şehrin içinde mahsur kalan halkın içine düştüğü sefalet, gerek kırsal kesimdeki savunmasız köylünün yaşadığı korku, dönemin ardından yazılan çok sayıda günlük ve hatıratla hafızalarda ete kemiğe bürünmüştü. Asır-

lardır bilinçaltına yerleştirilmiş “barbar Türk” ile yüz yüze gelmenin verdiği teyakkuz ve heyecan, anlatıda daha da abartılı bir hale geldi ve kolektif hafızaya kazınacak bir şekilde işlendi. Ancak bu dönem, aynı zamanda Türklerin taarruzdan savunmaya geçmele-riyle Avrupa üzerindeki baskının azalmasını ve Türk tehdidinin ortadan kalkmasını beraberinde getirdi. Halk arasında “korkunç Türk”ün hikayeleri ve Türk azizesi olan Meryem Ana'nın mucizeleri anlatılabilirken üst sınıflar arasında Türk imajının ve baskın kimlik söyleminin değiştiği görülmektedir. 1683'ten sonra daha politik-kültürel bir Osmanlı yorumu ortaya çıkmıştır. Bu dönemde “kıyamet” ve “Haçlı Seferi” söylevleri

Bir Sultan olarak Madame de Pompadour, 1747

mâkûliyetini kaybetmiş, bunların yerine yeni kalıp yargılar yerleşmiş gibi görünmektedir. Osmanlı Devleti, 18. yüzyılın politik teorik tartışmalarında despot rejimin bir örnekleme olarak rol almıştır. Aslında yeni olmayan bu rol, Osmanlı Devleti'nin birincil rolü olan dinî temsili gözden düşünce ön plana çıkmış ve bu dönemde despotizm tartışmalarının Avrupa'da popülerlik kazanması da bu rolü beslemiştir. Ayrıca, bu dönemde birincil olarak Aydınlanma felsefesi bağlamında düşünülmesi gereken, fakat aynı zamanda Osmanlı ile Habsburglar arasındaki değişen ekonomik ve politik ilişkileri de yansıtan bu yeni Türk imajı, İngiltere ve Fransa'da çok daha erken dönemlerde başlayan

“Türk modası”nı beraberinde getirmiştir. “Korkunç Türk”ün “egzotik Türk”e dönüştüğü bu dönemde Türk savaşlarından kalan ganimetler, bilhassa ülkelerine dönemeyip Almanya'nın içlerine kadar dağılan Türk savaş esirleri, Osmanlı'ya karşı ilgiyi arttırmıştır. Dönemin imparatoriçesi Maria Theresia'ya kadar tüm asiller Türk kıyafetleri içerisinde portrelerini çizdirirken, Türk elbiseleri içerisindeki mümkünse bir Türk hizmetlinin misafirlere servis yapması, evlerde bir Türk odasının düzenlenmesi bu üst sınıfın prestij göstergesi olarak moda halini almıştır. Mozart'ın operasında kaba ve acımasız bir Türk olan bekçi Osmin'in yanı sıra yüce gönüllü ve anlayışlı Selim Paşa da bu dö-

nemde ortaya çıkar. Yani artık Türk'ün de iyisi, kötüsü vardır.

19. yüzyılla beraber gerek bilimsel ilginin artması gerek oryantalizm çalışmalarının bir alan olarak ortaya çıkması ile Türk, artık bilimin konusu haline gelir. Bu tarihten itibaren Türk tarihi, Türk şiiri, Türk kültürü Avrupalının profesyonel ilgisini üzerine çeker. Romantizm rüzgârına kapılmış dönemin entelektüeli, Hammer-Purgstall'un Hafız tercümesiyle taşıdığı ruhun Goethe'nin şiirinde cana gelmesiyle kendisinden geçer. Anlamını geçmişte arayan Avrupa yüzünü her şeyin başlangıcı olan Doğu'ya çevirmiştir.

Avrupa salonları Doğu'nun şirini terennüm ederek mest olurken siyaset sahnesinde sergilenen oyundaki roller değişmekte, yeni bir oyun kurulmaya çalışılmakta ve bir grup da bu değişim karşısında ayak diremektedir. Devrim ateşinin kıtayı sardığı yüzyılın ilk yarısında Avrupa'nın geleceği üzerine tartışmalar sürerken gündeme "Şark Meselesi" diye başka bir sorun gelir. Bu mesele nin kalbi ise "Boğaz'daki hasta adam"dır. Avrupa bu konuda da ikiye ayrılır: Boğaz'daki hasta adamın kurtarılabileceğini düşünenler ve karşıtları. Çok katmanlı bir sorun olan Şark Meselesi kısaca Osmanlı'dan geriye kalan toprakların akıbetinin ne olacağı meselesidir. Hem Avrupa'nın müttefiki konumunda olan ve gittikçe güçlenen Rusya'nın küstürülmemesi hem de Türk topraklarının Rusya'nın eline geçmesinin önlenmesi gerekmektedir. Uzun yüzyıl Avrupa için de Türkler için de kolay geçmeyecek ve bu zorlu dönemde diplomatik ilişkiler gittikçe artacaktır. Yönetimde olan monarşi taraftarları için Türkler, koruma altına alınması gereken müttefikler haline gelir, çünkü aksi takdirde çıkacak savaşın bir hayli büyük olacağı aşikardır. Napolyon'un ardından alınan prensip kararlarıyla bir yüzyıl daha sürdürülmesi başarılan kıtadaki sulh; değişen ittifaklar, çatışan çıkarlar, örtüşen hesaplar silsilesiyle bir dünya savaşına evirildiğinde Osmanlı Devleti, Almanya ve Avusturya'nın yanında yer alacaktır. "Ezelî düşman" artık "müttefik Türk" olmuştur.

İki Dünya Savaşından sonra Avrupa devletlerinin aralarındaki bu kavgayı bitirmek için bir birlik

altında toplanarak kurumlarını ve ekonomilerini olabildiğince birleştirme planları dahiyane bir çözüm gibi duracaktı, ancak Türkler artık bu denklemde yer bulamayacak kadar coğrafi ve kültürel Avrupa'nın dışında kalmış olacaktı.

Dünya savaşlarının ardından başta Almanya olmak üzere Avrupa devletlerinin içine girdikleri toparlanma sürecinde ihtiyaç duyulan iş gücünün başka ülkelerden karşılanması gündeme geldiğinde bu ülkelerden birinin vatan daşı olan Türk, bu kez "işçi Türk"e dönüşür. 20. yüzyılın ikinci yarısında Türk, artık uzaktaki egzotik ülkesinde zevk ve sefa içerisinde yaşarken Avrupa'ya korku salan kişi olmaktan uzaklaşarak Avrupa'nın ortasında sistemin bir parçası haline gelmiştir. Ancak uzun yıllar, görevini tamamladıktan sonra ülkesine geri gitmesi gerektiği ifade edilen "misafir işçi" olarak adlandırılmış ve kültürün organik bir parçası gibi görülmemiştir. Lakin 21. yüzyıla birlikte bu söylem eskide kalmış ve yerini "yabancı işçi" tanımına bırakarak yeni bir diskura dönüşmüştür.

Kronolojik olarak takip etmeye çalıştığımız bu ilişkiler bütününe dikkatle baktığımızda göreceğimiz şey, bir arada var olma çabasıdır. Avrupa'nın kültürel olarak bir paydaşı olmayan Türkler, coğrafi olarak sahip oldukları konum gereği, bu bütüne bir şekilde dahil edilmeye çalışılmış, tarihi akış içerisinde de Türklerin rolünü ve imajını dönemin siyaseti belirlemiştir.

Kaynakça

- Andermann, Ulrich. "Geschichtsdeutung und Prophetie. Krisenerfahrung und -bewältigung Am Beispiel der Osmanischen Expansion im Spätmittelalter und in der Reformationszeit." *Europa und die Türken in der Renaissance*, 29-54, 2000.
- Ankan, Zeki. "Hans Dernschwam, İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü, (Çev: Yaşar Önen), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987.
- Barbarics, Zsuzsa. *Türk Ist Mein Nahm in Allen Landen... Kunst, Propaganda und die Wandlung des Türkenbildes im Heiligen Römischen Reich Deutscher Nation.* "Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae" 54, no. 2-3 (2001): 257-317.
- Berman, Nina. *Orientalismus, Kolonialismus und Moderne: Zum Bild des Orients in der Deutschsprachigen Kultur um 1900.* Springer, 1997.
- Coşan, Leyla. *Kıyamet Alameti Türkler.* Yeditepe yayınları, İstanbul, 2012.
- *Tanrım Bizi Türklerden Korumu.* Nostalji, 2014.
- , Theilig, Stephan. *Esaretten Vaftize;* İstanbul: Yeditepe Yayınevi; 2018.
- Dernschwam, Hans. *Hans Dernschwam's Tagebuch Einer Reise Nach Konstantinopel Und Kleinasien (1553-55).* Edited by Franz Babinger. Münih: Duncker & Humblot, 1923.
- Göllner, Carl. *Turcica: Die Europäischen Türkenbrücke des XVI. Jahrhunderts.* 3 c. Bükreş: Editura Academiei RPR, 1961-68.
- Grothaus, Maximilian. *Zum Türkenbild in der Kultur der Habsburgermonarchie zwischen dem 16. und 18. Jahrhundert Habsburgisch-Osmanische Beziehungen, Beihefte zur Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes,* edited by Andreas Tietze, 67-89. Viena: 1985.
- Kaiser, Thomas. "The Evil Empire? The Debate on Turkish Despotism in Eighteenth-Century French Political Culture." *The Journal of Modern History* 72, no. 1 (2000): 6-34.
- Kuran-Burçoğlu, Nedret. *Die Wandlungen Des Türkenbildes in Europa: Vom 11. Jahrhundert bis zur Heutigen Zeit; Eine Kritische Perspektive.* Zürich: Spur, 2005.
- Kurz, Marlene, Martin Scheutz, Karl Vöclka, ve Winkelbauer Thomas. *Das Osmanische Reich und die Habsburgermonarchie in der Neuzeit.* Viena; Münih: Oldenbourg, 2005.
- Müller, Ralf C. *Prosopographie der Reisenden und Migranten ins Osmanische Reich (1396-1611).* 10 c. Leipzig: Eudora-Verlag, 2006.
- Özsüer, Esra. *Türkkokratia. Avrupa'da Türk İmajı.* İstanbul: Kronik; 2018.
- Pohlig, Matthias. *Orientalismus in Färsern. Europa und die Türken um 1700. Themenportal Europäische Geschichte* (2009).
- Schwoebel, Robert. *Hilalin Gölgesi Rönesans'ta Türk İmajı (1453-1517),* (Çev. Eşref Bengi Özbilen), Yeditepe, 2013.
- Stürminger, Walter. *Bibliographie und Ikonographie der Türkenbelagerungen Wiens 1529 und 1683.* Graz: Böhlau 1955.
- Şimşek, Ahmet. *Dünyada Türk İmajı. Tarih Ders Kitaplarındaki Durum.* Ankara: Pegem; 2018.
- Thomas, David, Chesworth John. *Christian-Muslim Relations. Volume 7. Central and Eastern Europe, Asia, Africa and South America (1500-1600).* Leiden, Boston: Brill, 2015.

60.Yılında , Almanya'da Göçmen Edebiyatı

Doç. Dr. Meryem NAKİBOĞLU
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi

Bu çalışmamızda, 60. yılında Türklerin Almanya'da oluşturduğu göçmen edebiyatı sosyokültürel ve sosyo-psikolojik açıdan incelenmiştir.

Birinci kuşak Türk kökenli yazarların yüzleri Almanya'ya dönük, kökleri ise Anadolu'dadır. Çünkü doğup büyüdüleri topraklara olan bağlılıkları düşünce ve kişiliklerini etkilemiştir. Dolayısıyla tüm yaşanmışlıklar tam anlamıyla köklerinden kopmanın mümkün olmadığını göstermiştir.

İlk dönem yazılan eserler Türkçe kaleme alınmış, sonraki yıllarda ise Almanca olarak yazılmıştır. İlham kaynakları ana vatanlarıdır; oradan beslenip doğup büyüdüleri memleketlerini terk etmenin acısını yüreklerinde taşı-

mışlardır. Zamanla göçmen yaşıntısını benimseyen birinci kuşak, yaşadıklarını dışa vurma gereksinimi ile üretmeye, altında ezildikleri koşulları yazmaya başlamıştır (Karakuş-Kuruyazıcı: 2001: 6). O nedenle göç etmiş insanların uyum ve kimlik sorununu, içinde bulundukları durumu, yaşadıkları kültür şokunu, dil farklılığını, yabancılaşmalarını, dışlanmışlıklarını, geleceğe bakışlarını ve yabancı ülkede yaşadıkları sorunları ele almışlardır.

Birinci kuşak yazarlar kendilerinin de bizzat karşılaştıkları durumları ve zorlukları aktarmışlardır. Türk ailelerinin yaşıntısı, gelenekleri ve bunların günlük yaşama etkileri, Türk kadınının yaşamı, Almanya ve Türkiye'deki farklı

Fotoğraf: AA/Mehmet Ali Özcan

sosyal yaşam şekilleri de birinci kuşak yazarların eserlerinde yer alan konular arasındadır (Gürpınar, 2006: 2). Birinci kuşak yazarlar aynı zamanda göçmen edebiyatı açısından “Göçmenliğin Kronisteleri” olarak adlandırılmıştır.

İkinci kuşak yazarlar da geldikleri anavatanları ve doğup büyüdükları ülke arasında yeni bir ülke edinmenin zorluklarını bizzat yaşamışlardır. Zamanla birinci nesil işçilerin yaşadığı sıkıntıları eserlerine yansıtmışlardır. Hâkim toplumun yaşam tarzını taklit eden göçmenlerin aile içi ilişkileri de yazarların eserlerine yansıttığı konular arasındadır. (Gürpınar, 2006: 2). İkinci kuşak yazarlardan Alev Tekinay göçmenlerin iki kültür arasındaki arayışlarını, bir şirinde şöyle dile getirir:

*“Hayali bir trende,
Her gün bin kilometre gidip geliyorum.
Kararsızım elbise dolabı ile bavul arasında,
İşte tam orası benim dünyam”*

(Bkz. Salim, 2011)

Zafer Şenocak, “Çift Adam” adlı şiirinde iki kültür arasında parçalanan insanların bu durumdan ne derece derinden etkilendiklerini şöyle anlatır:

*“İki ayrı gezegende ayaklarım
Dönmeye başlayınca onlar
Beni parçalayacaklar
Düşünüyorum
İki ayrı dünya var
Ama hiçbiri tam değil
Kanıyor durmadan
Sınırdaki tam da
Dilim ortasında
Bir mahpus gibi çırpınır”*

(Bkz. Salim, 2011)

Bu kuşağın yaşadığı “Sabah Almanya, akşam Türkiye” ikilemi, yazarların eserlerine kimlik arayışı olarak yansımıştır (Can, 2007: 45). Kararsızlık, arayış, arada kalmışlık duygusu edebi eserlerde ele alınmıştır. Göçmenler çok kültürlü ve çok dilli bir ülkede yaşamının zorlukları ile karşı karşıya kalmış, Türkiye’de “Almanca”, Almanya’da “Yabancı” olarak ötelenmiştir. Göçmen yazarlar ülkemizde “Almanca Yazın”, “Almanca Yazan Türkler”, “Almanca Yazan Bir Türk”, “Almanca Yazan Kadın Yazarımız”, “Almanca Yazan Türkler” ve “Almanya’daki Türklerin Yazınları” olarak tanımlanmıştır (Gürpınar, 2006: 2).

Bu durumun Almanya ayağında ise önce “Gastarbeiterliteratur” (Misafir İşçi Edebiyatı),

“GastLiteratur” (Konuk Edebiyatı), “Literatur der Betroffenheit” (Gurbetçi Edebiyatı) şeklinde ifade edilmişlerdir. 80’li yıllara gelindiğinde genç kuşak yazarların eserleri “Ausländerliteratur” (Yabancıların Edebiyatı) olarak adlandırıldı. Bazı kaynaklarda ise “Migrationsliteratur” (Göçmen Edebiyatı) ya da “Interkulturelle Literatur” (Kültürlerarası Edebiyat) olarak geçmektedir. (Dünkel, 2008: 54).

Tüm bu kavramlar terminolojik tartışmalara neden olmuş ve farklı tanımlamalar ortaya çıkmıştır. Yabancı kökenli yazarlardan bazıları “Konuk İşçi Yazını” tanımlamasını aşılayıcı bulmaktadır. 1985’te Irmgard Ackermann ve Harald Weinrich’in girişimiyle on farklı ülkeden on altı yabancı

Feridun Zaimoğlu, Yazar Fotoğraf: AA/Mehmet Kaman

Fotoğraf: AA/Mehmet Ali Özcan

yazarla birlikte Alman yazar, eleştirmen ve yazın bilimciler Bad Homburg'da bir araya gelirler. O toplantıda yeni yazın biçimi üzerine tartışılır; gelinen son durum hakkında ve geleceğe dair bilimsel çalışma yapmaya karar verirler. Yapılan çalışmada "Eine nicht nur deutsche Literatur" (Yalnız Alman Edebiyatı Değil) başlığı altında Almanlara ait olmayan yeni yazın şeklini ele aldılar. Yapılan çalışmalar ve müzakereler neticesinde bu edebiyat türüne "Migrantenliteratur" (Göçmen Yazını), "Minoritätenliteratur" (Azınlıklar Yazını) gibi değişik adlar verdiler.

İtalyan yazar Carmine Chellino göçmen edebiyatını şu şekilde gruplandırır: Göçmen edebiyatı, üç alanda temsil edilir. Birinci grupta olanlar eserlerini kendi ana dilleriyle ya da şiveleriyle

yazan yazarlardır. Bu grupta yer alan yazarlar Aras Ören, Güney Dal, Habib Bektaş'tır. İkinci gruba, ana dilleri Türkçe olan ancak Almanca yazanlar girer. Bunlar ise Yüksel Pazarkaya, Kemal Kurt, Emine Sevgi Özdamar ve Feridun Zaimoğlu'dur. Üçüncü grupta yer alanlar ise sosyalleşmeyi ve akademik eğitimi "iki ana dil" ile yürüten yazarlardır. Bunlar birinci ana dillerini eğitim aldıkları anaokulunda, ilkokulda ve diğer kamu alanlarında Almanca olarak kullanırken; ikinci ana dillerini evde ve özel çevrede kullanırlar. Aile içinde konuştukları dil ve şiveler ikinci ana dilleridir. Örneğin Türk kökenli yazarlardan Zehra Çırak, Zafer Şenocak ve Feridun Zaimoğlu bu gruba dâhildir. (Carmino, 1995: 306).

Karakuş ve Kuruyazıcı'ya göre Türkiye'de doğup büyüyen, kendi

istemleri dışında aileleriyle ya da farklı amaçlarla Almanya'ya gelen sanatçı ve yazarlar için "Konuk İşçi Yazını" tanımlaması yanıltıcı olmuştur (Karakuş-Kuruyazıcı, 2001: 9). Karakuş ve Kuruyazıcı'nın tespiti bu bağlamda önemlidir. Can Özber'in görüşleri de her iki yazarın görüşlerinin doğruluğunu pekiştirir niteliktedir. Ona göre Almanlar, ikinci kuşağın birinci kuşağa göre daha kolay uyum sağladığı tezinden hareketle birinci kuşak yazarların yenilik arayışlarını ciddiye almamıştır (Karakuş-Kuruyazıcı, 2001: 45). Ne var ki sosyolojik olarak hâkim toplumlarda "ötekini özümsemek" kolay değildir. Zaman özellikle batı toplumlarında bunun hiç de kolay olmadığını göstermiştir. Yine de zamanla Türk kökenli yazarların Alman toplumunda hak ettikleri yerde olacaklarına inancımız tamdır.

90'lı Yıllarda Göçmen Edebiyatı

90'lı yıllar yeni kültürel oluşumların dönüm noktası olmuştur. Yabancıların eserlerine daha fazla önem verilmeye başlanmış ve bu yazın, "Literatur der Fremde" (Yabancı Edebiyatı) ve "Interkulturelle Literatur" (Kültürlerarası Edebiyat) olarak kavram kazanmıştır. Göç edebiyatı üzerine yapılan bilimsel çalışmalar sonrakı yıllarda daha da artmış, ele alınan konular itibariyle göçmen edebiyatı evrensellik kazanmıştır.

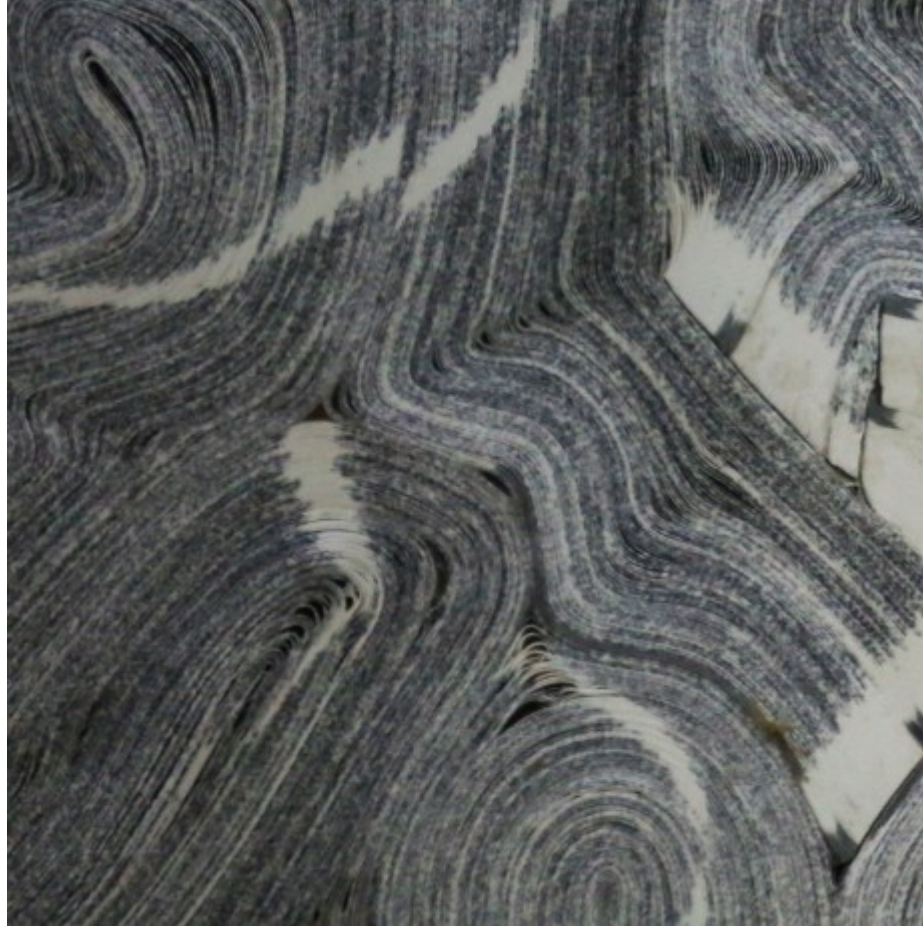
İkinci kuşak yazarlarda durum biraz daha farklılık gösterir. Onlar doğdukları andan itibaren Almanca ile tanıştılar. Hem ana dilleri Türkçe ile hem de Almanca ile iç içe büyüdüler. Küçük yaşta Almanya'ya gelen bir kısım yazarlar

da bu grup içinde sayılmaktadır. Onlar Almancayı kısa sürede öğrenmiş ve ana dili gibi özümsemişlerdir. Türkçeyi ise sadece aile içi iletişim dili olarak konuştular. Zaimoğlu'nun "jargon" olarak adlandırdığı mecazlar, imajlar ve dil oyunları, bu yazarların hem Almancaya olan hâkimiyetlerini hem de edebi düzeylerini ortaya koymaktadır (Zengin, 2000: 105). Dolayısıyla bu kuşakla birlikte "Sızlanma Edebiyatı" olarak adlandırılan edebiyatın yerini, artık kimlik sorunlarının, bireyselliğin, yabancı düşmanlığının ve insan kaynaklı çatışmaların ele alındığı eserler almaya başlamıştır.

Birinci nesil yazarların ele aldığı konularla ikinci kuşak yazarların ele aldığı konuların tam olarak örtüştüğünü söylemek zordur. Bununla birlikte, birinci ve ikinci nesil Kanakların¹ toplumdan so-

¹ Kanakça, Almanca-Türkçe karışımı, henüz eğitim dili olmayan, dilbilgisi ve söz dilimsel belirsizlikleriyle "azınlık dil çeşitliliği" (etnolektale Varietät) olarak adlandırılan bir grup dildir. ("Almanca Gençlerin Dili Kanakça, 2020" Doç. Dr. Meryem Nakiboğlu)

Fotoğraf: AA/Mehmet Emin Mengüarslan

yutlanması göçmen çocukları ve torunlarını yakından ilgilendiren ana meselelerden biridir.

İkinci nesil yazarlar, göç tarihinin politik ve sosyo-kültürel özelliklerini eserlerine yansıtmaktadır. Birinci nesil göçmenlerle onların çocuklarının yaşadığı sıkıntılar aynı değildir. O nedenle, roman ve diğer edebi türlerde ele alınan birinci, ikinci ve üçüncü neslin problemleri farklılık gösterir. Sevgi ve ölüm, aşk ve cinsellik, dürüstlük ve yalan, siyaset ve siyaset dışı sosyal konular, egoizm ve umursamazlık, tanınmama ve ferdiyetçilik, yalnızlık ve sosyal güvenlik, hastalık ve ölüm temaları edebi eserlerde işlenen konulardır (Trefz, 1999: 4).

Üçüncü nesil eğitilmiş ve çok yönlüdür. Öz güveni muhkem olan, hâkim toplum içinde “Ben de varım!” diyen üçüncü nesil, duruşunda kararlıdır. Bu kararlılık yazarların eserlerine de yansımaktadır.

Sırf yabancı olmanın neden olduğu alışıl gelmiş, basmakalıp sorunların yerini artık bireysel soruların aldığı görülmektedir.

İkinci nesil yazarların eserlerinde kimlik arayışı, kimlik bunalımı ve yabancı düşmanlığı ön plana çıkar. Zaman içinde konuların çeşitliliği ve içeriği artarak değişmiştir. Eserlerde genele mahsus evrensel konular ele alınmaktadır. Bu, çok önemli bir gelişmedir. Birinci kuşak yazarlar edebiyatın yolunu açmış, ikinci ve üçüncü kuşak kendi yaşanmış acılarıyla harmanladığı yeni bir göçmen edebiyatı geliştirmişlerdir.

Göçmen edebiyatında üçüncü neslin dönemi başlamıştır. Bu neslin ve gelecek nesillerin küreselleşen dünyada çok daha evrensel konuları ele alacaklarına, hem Almanya hem de dünya ölçeğinde hak ettikleri yere geleceklerine inancımız tamdır. “Nasıl ki birinci neslin yaşadığı toplumlarında aktif

olma şansları yoksa arkadan gelen nesillerin de pasif kalma şansı yoktur” (Özcan, 2012: 101). Var olabilme sürecinde her nesil bir öncekinden her zaman bir adım önde olmak zorundadır.

Erhan Kaya ve Ferhat Kentel’e göre, genellikle birinci ve ikinci kuşaklar Türkiye’de uzun yıllar geliştirilen egemen söylemi yeniden üretmekte, son kuşak genç yazarlar ise daha çok kozmopolit kimliğin, yurttaşlığın ve kültürel farklılıkların altını çizmektedir. Kuşaklar arasındaki egemen söylemlerin farklılıklarına bakıldığında, bu durum açıkça görülmektedir. Bilindiği üzere, 60’lı ve 70’li yıllarda birinci kuşak göçmenler ekonomik sorunlara ilişkin söylemler geliştirmişken, 80’li yıllarda ikinci kuşak daha çok Türkiye kaynaklı ideolojik ve siyasal içerikli söylemler üretmiştir. Öte yandan, özellikle 90’lı yılların sonlarından itibaren üçüncü kuşak kültürel nitelikte diyaloga, farklılığa, hoşgö-

rüye ve çok kültürlülüğe açık olduğunu ortaya koymuş ve buna ilişkin söylemler üretmeye ağırlık vermiştir (Kaya-Kenten, 2005: 126).

Almanya'da edebiyatın ana temasının oluşmasında bir dönem Türkiye'deki siyasi durum etkili olmuş, bir dönem de Almanya'daki ekonomik, sosyal, kültürel gündemler ve yabancı düşmanlığı konuları ana temayı oluşturmuştur. Son dönemde ise Türk yazarlar daha çok evrensel konuları ele almaktadır.

Her ne kadar yazarlar eserlerini kurgulasalar da yaşadıkları dönemleri eserlerine yansıtmaktadırlar. Küresel alanda meydana gelen gelişim ve değişim farklı boyutlarda ele alınmaktadır. Kültürel, sosyolojik, ekonomik ve siyasi gelişmeler "Almanca Türk Edebiyatı'nın" gelişmesine katkı sağlamıştır. Göçmen edebiyatının içerdiği konuların zamanla değişim göstermesi doğal bir sonuçtur. "Türklerin Alman yazınına yeni bir ses ve hava getirdiğini" rahatlıkla söyleyebiliriz (Wiesbadener Tagblätter, Migranten Literatur gibi). Türkler kadim tarihten gelen kültürleri, medeniyetleri ve inançları itibarıyla büyük zenginliğe sahiptir. Son kuşak yazarlardan Feridun Zaimoğlu "Kanak Sprak" ve "Mißtöne vom Rande der Gesellschaft" adlı iki eserinde, Alman toplumu tarafından dışlanmış göçmenleri yine azınlıkların kendi bakış açısıyla anlatmıştır. İkinci kuşak yazarların ortaya koyduğu göçmen edebiyatı, Alman toplumundaki dışlanmışlığa tepki olarak ortaya çıkmış bir yazma türüdür. Bu anlatılarda anlatıcıların gerçek hayatları ve yaşamışlıkları da söz konusudur.

Her geçen gün çok daha fazla okuyucu kitlesine sesini duyurabilen Almanya'daki yazarlar, eserlerinde kullandıkları Almancanın yanında eserlerine serpiştirdikleri Türkçe kelimelerle de göçmen edebiyatının farklılığını ortaya koymaktadırlar.

Dikkatleri üzerine çeken göçmen edebiyatı anlayışı, sanat ve edebiyat çevrelerinde uzun süre ağır eleştirilere maruz kalmıştır. İlk göç edebiyatı eserlerinde iki kültür arasında kalmış ikinci kuşağın dil sorunları, eğitimi, iki dilcilik ve uyum konuları işlenmiştir. İkinci kuşak yazarlar, eserlerinde Almancanın kalıplarını, gramerini bozan bir yazım tekniği kullanmıştır. Göçmenlerin kullandığı aksanı, sokak ağzını, argoyu estetize ederek bütün suçlamalara karşı "delikanlı" bir tutum takınarak göçmenleri küçük gören anlayışa meydan okumuşlardır (Salim, 2012: 2).

Bu olgu, konu bağlamlarına uygun olarak eleştirel bir üst dil oluşturmalarına zemin hazırlamıştır. Birinci dönem göçmen edebiyatı eserlerinde panoramik genişlik ön planda iken, ikincisinde derinlik ön plandadır (Can, 2007: 10). Bazı göçmen edebiyatı eserlerinde alışageldiğimiz Almancadan farklı olarak kısaltmaların, eksiltmelerin yapıldığı, argo ve küfür içeren kelimelerin sıkça kullanıldığı görülür. Göçmen yazarlar, Türkçenin deyim ve ifadelerini tercüme ederek hem Almanca hem de Türkçeden oluşan yeni karma ve melez bir dil yaratmışlardır (sprachliche Hybridität) (Turan Yılmaz, 2011: 234). Hatta eserlerine İngilizceyi de katarak karma bir dil oluşturmuşlardır.

Türk kökenli Alman yazarlar her ne kadar Almanca yazsalar da Alman yazarlardan farklıdırlar. Kullanılan dil Almanca olsa da tınısı başkadır. (Karakuş-Kuruyazıcı, 2001: 10). Tıpkı aşılınmış bir ağacın farklı meyve tatları gibi. Göçmen yazarlar hem Alman hem de kendi ülkesinin kültürünü yansıttığı için okuyucuya daha zengin bilgi sunmaktadırlar. Türk kökenli yazarların Alman Edebiyatı'na kattığı kültür ilişkisi, tarihi deneyimler, anılar, hikâyeler büyük yeniliklerdir.

Fotoğraf: AA/İsa Terli

Türk kökenli yazarlar eserlerinde her iki toplum için iki kültürü sentezleyerek yeni bir edebiyat türü geliştirmişlerdir. Bu sonuç, Alman toplumu için değişim demektir. Okuyucu bu değişim sayesinde başka kültürleri tanıma fırsatı kazanmıştır. Almanya'daki edebiyatçıların eserlerinin dili, bize oradaki edebiyatın oluşumu ve gelişim süreci hakkında önemli bilgiler vermektedir (Topçu, 2009: 705).

İkinci kuşak yazarlar Almanya'da doğup büyüyen Türk gençlerinin Alman toplumu tarafın-

dan kabullenilmemesine ve sosyal dışlanmaya maruz bırakılmasına tepki olarak ele aldıkları konuları hem bir eleştiri hem de bir tür ses yükseltme şeklinde ortaya koymaktadırlar. Bu dışlanmanın öfkesini pek çok yazarın eserlerinde görmekteyiz. Bu tespit, yalnız Türk ve diğer yabancı azınlıkların dile getirdiği bir konu değildir. Alman araştırmacı Brunner de Alman okul kitaplarında bu ayrımcılığı tespit ederek "Bu konuda neler yapabiliriz, yabancı gençlerin hayatını Almanya'da nasıl kolaylaştırabiliriz?" sorusunu Al-

man toplumuna yöneltmiştir. Ona göre Almanya'da yabancı çocuklar kimliklerini kaybetmektedir (Merk, 2011: 1).

Dil, milletleri meydana getiren temel unsurlarının başında gelir. Bu unsurlar kültür mirası olarak kabul edilen dini değerler, tarih, edebiyat, şiir, müzik, çeşitli sanat dalları, mutfak kültürü, örf-adetler ve modern çağın getirdiği yeniliklerle milletlerin kültür hayatına giren tiyatro ve sinema, kısacası toplumsal hayatı kapsayan yaşam biçimleridir.

“Kelimeler sadece lügat anlamı taşımazlar.

Her sözcüğün kendi içinde ayrı ifade gücü, mana zenginliği ve derinliği vardır.

Dil, mensup olduğu milletin din, tarih, milliyet, medeniyet, gelenek, örf,

adet, töre ve iklim yapısı ile aynı önem ve üstünlüğe, ahenk ve

ifade zenginliğine sahiptir. Binaenaleyh ana dili, bireyin dünyaya gelişi ile

ebeveyn tarafından kendisine kazandırılan “ana lisan’dır”.

Bireyin doğup büyüdüğü coğrafya, aile, toplum, okul, sosyal çevre,

kitle iletişim araçları ve diğer öğeler bireye ana dilini kullanma imkânı vermiyorsa,

bu durumda birey için “Ana dili” hiçbir anlam ifade etmeyecektir.

Bu bağlamda azınlıklar, “kök kimliklerini” korumaları için ana dillerini

muhafaza etmek zorundadır.”

(İnaltekin, 2015:5)

Bize göre dil bilmek, kültürel farklılıkların azaltılması ve kültürlerarası köprülerin kurulmasında en önemli etkindir. Zira “Dil, kültürün aynasıdır. Kültür, dil ile saklanıp korunan, eğitimle yeni kuşaklara aktarılan muhtevadır” (Adıgüzel, 2011: 44). Ancak dil vasıtasıyla sosyal bilinç ve kültürel değerler benimsenebilir. Bu bağlamda dil, sosyal değişimin de bir parçasıdır.

Birinci nesil göçmenler dil bilmedikleri için tercüman vasıtasıyla veya sözlük yardımıyla iletişim kurma yoluna gittiler. Göç sürecinde öğrendikleri “biraz Almanca” ile kendilerini ifade etmeye çalışmışlardır. Göçmenlerin konuştuğu dil Türkçe, Almanca veya her iki dilin karışımıyla ortaya çıkan, böylece birbirinden alıntı yapan bir dildir (Adıgüzel, 2011: 44). Onların Almancaları Alman toplumu tarafından “Gastareiterdeutsch” (misafir işçi Almancası) olarak adlandırılmıştır. Göçmenlerin oluşturdukları edebiyat da ilk etapta “Gastarbeiterliteratur” (misafir işçi edebiyatı), “Gastliteratur” (misafir edebiyatı),

“Ausländerliteratur” (yabancılar edebiyatı), “Exilliteratur” (muhacir edebiyatı), daha sonraları ise “Migrantenliteratur” (göçmen edebiyatı) ve “Minoritaetenliteratur” (azınlıklar edebiyatı) olarak ifade edilmiştir.

Bu karma dil, doğal olarak pek çok dilbilgisi eksikliği ve az sayıda kelime birikimi ile daha basit bir dildir. Kelimeden de anlaşılacağı gibi “Gast; misafir” demektir. Bu geri dönüşümlü olarak, kısa süreliğine misafir olarak Almanya’ya giden işçilere verilen bir tanımlamadır. Geçici süreliğine ihtiyaç duyulan işçiler ilk etapta yalnız bir veya iki yıllığına Almanya’ya gittiler. Uzun vadeli kalma planları yoktu. Ancak birkaç yıllığına giden milyonlarca gurbetçi bu günlerde 60 yılı geride bıraktı. Arkada kalan aileler zorunlu şartlar nedeniyle ihmal edildi. Akrobaların yanına terk edilen çocuklar büyük travmalar yaşadı. Şairin dediği gibi, “Birçok gidenin her biri memnun ki yerinden, Birçok seneler geçti, dönen yok seferinden...” (Beyatlı, 2009: 269).

Türklerin ülkelerine geri döne-

meyecekleri anlaşıncı Almanya'da yeni bir dönem başladı. Yeni dönemin, Türk işçilerin ilk yıllarda engellenmiş ve ertelenmiş sosyal hayata uyum sağlamalarını kolaylaştırması umulmaktadır.

Sonuç

Göçle birlikte yaşanan dini, milli, ailevi, sosyal, kültürel, dil ve uyum sorunları göçmen edebiyatının çıkış noktası, beslenme kaynağı olmuştur. Türkiye'den giden yazarlar birinci kuşak edebiyatçıları oluşturmuştur. "Misafir İşçi Edebiyatı" kavramı, Federal Almanya'daki göçmenlerin yaşamışlıklarını Almanca olarak anlatan edebi eserlere denilmektedir. Göçmen yazarlar eserlerinde, Türklerin yaşadığı acıları, kültür çatışmalarını, memleketlerine olan özlemlerini, yalnızlıklarını, toplumdan dışlanmalarını, yabancılaştıklarını, kimlik sorunlarını, yabancı düşmanlığını ve topluma uyum sağlayamama gibi pek çok problemleri konu olarak işlemişlerdir. Almanya'da oluşturulan göçmen edebiyatı sosyopsikolojik, sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan incelenmelidir.

60 yıl önce memlekete dönme niyetiyle Almanya'ya giden birinci kuşağın aksine ikinci ve üçüncü nesil artık yaşadıkları ülkeleri Türkiye'den daha iyi tanımaktadır. İkinci nesil, Türkiye'yi yalnız tatil ülkesi olarak görmektedir. Almanya artık ikinci vatanları olmuştur. "Memleket, yaşadığın yerle bütünleşerek kalıcı olarak yerleştiğin yerdir" (Ateş, 2007: 7). O nedenle Almanya'da kalma süresi uzadıkça değişimler de hızla kendini göstermiştir.

Türkler zaman içerisinde elde ettikleri aile birleşimi haklarını

kullanarak eş ve çocuklarını da yanlarına alarak kalıcı dönemi başlatmış oldular. Aile birleşiminden sonra memlekete dönüş hayalleri sona ermiş oldu. Artık "misafir" olmaktan çıkıp "ev sahibi" olmaya başladılar. Almanya'yı ikinci vatanları olarak gören ikinci ve üçüncü kuşaklar yetişmeye başladı. Türkler artık yatırımlarını Almanya'ya yapmaktadır. Almanya'da doğup büyüyen üçüncü nesil, misafir işçi olarak gelen birinci nesil göçmenlerden farklıdır. Büyük çoğunluk kendisini, yasadıkları toplumun ferdi olarak görmektedir. Türkler için artık ikinci vatanlarında edebiyat, eğitim, sanat, spor, ekonomi, siyaset vb. alanlarda yeni oluşumlar başlamıştır.

Göçmen işçiler ve yazarlar aynı sürecin muhatabı olarak sorunları birlikte yaşamış, birlikte çözmeye çalışmışlardır. Yazarlar bir yandan kendi sorunlarını ele alırken, diğer yandan da göçmen işçilerin taleplerini merkezi yönetime duyurmak için mücadele etmişlerdir. Almanya'ya iltica eden Yüksel Pazarkaya hem kendi sorunlarını hem de işçilerin taleplerini medya aracılığı ile gündeme taşımıştır. Kimi yazarlar farklılığa vurgu yaparken, kimisi de uzlaşmacı yol olarak iki toplumdan yana tutum sergilemiş, bir kısmı da ne Alman ne de Türk olmakla ilgilenmeyip kimlikler üstü yolu tercih etmiştir. Türk kökenli azınlıklar gelecekte Almanya başta olmak üzere Avrupa'da yeni bir kültürel kimliği ve kalıcı göç edebiyatını oluşturacaklardır. Bu sonuç, Türk kültürünün Avrupa'daki yeni versiyonu olarak gelecek nesillerin temel değerlerini temsil edecektir.

Kaynakça

- Adıgüzel, Y. (2011). *Almanya Türklerinde Dil-Din-Kimlik*, (I. Bas. İstanbul: Şehir Yayınları.
- Aljona, Merk. (2011). "Migrantenliteratur", *Konstruktion der Rezeption der Konstruktion. Am Beispieleinerempirischer Studie zum Rezeptionsverhaltens einer Studierenden*. München: Grin.
- Ateş, S. (2007). *Der Multikulti-Irrtum*. Berlin: Ullstein Buchverlage GmbH.
- Beyatlı, Y. K. (2009). *Bütün Eserleri, "Sessiz Gemi"*. İstanbul: Fetih Cemiyeti Yayınları.
- Can, Ö. (2007). Feridun Zaimoğlu'nun Leinwand ve Zwölf Gramm Glück Adlı Eserlerinde Söz Dizimsel ve Anlatımsal Öncelemeler. Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Carmino, C. (1995). *Chi Am Ufer der Fremde, Literatur und Arbeitsmigration 1870-1991*. Weimer: Verlag J. B. Metzler. Dinkel, S. (2008). Interkulturalität und Differenz wahrnehmung in der Migrationsliteratur. Erröterung am Beispiel der deutsch-türkischen Autoren Ermine Sevgi Özdamar und Feridun Zaimoğlu. Institut für Fremdsprachen Universität Bergen.
- Gürpınar, İ. (2006). Metin Kaçan'ın "Ağır Roman" ve Feridun Zaimoğlu'nun "Abschaum" Adlı Eserlerin İçerik Açısından Karşılaştırılması. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- İnaltekin, Abdulkadir. (2015). *Sosyo-Ekonomik Açıdan Türklerin Avrupa'ya Göçü ve 21. Yüzyılda Avrupa'daki Geleceği* (Türkiye Cumhuriyeti'nin Ekonomik ve Sosyal Tarihi Uluslararası Sempozyumu Bildirisi 26-28 Kasım 2015/İzmir 9 Eylül Üniversitesi)
- Karakuş, M.- Kuruyazıcı, N. (2001). *Gurbeti Vatan Edenler. Almanca Yazan Almanyalı Türkler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kaya, A. - Kentel, F. (2005). *Euro Türkler, Türkiye ile Avrupa Birliği arasında Köprü mü? Engel mi? Almanya Türkleri ve Fransa Türkleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Göç Araştırmaları ve Uygulama Merkezi.
- Özcan, Z. (2012). *Göçtürkler*. İstanbul: Zaman Kitap.
- Salim, M. (2011). *Almanya'da Göçmen Edebiyatı 2*. Köln: Yeni Hayat. Alıntı Tarihi: 30.09.2021 <http://www.yenihayat.de/kultur/almanya-da-gocmen-edebiyati-2>
- Salim, M. (2010). Yeni Bir Edebiyat Geleneği Yarattılar. *Yeni Hayat*. <https://yenihayat.de/2010/12/13/yeni-bir-edebiyat-gelenegi-yarattilar/> adresinden alındı
- Topçu, H. (2009). "Avrupa ve Amerika'da Türk Edebiyatı". *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish/Turkic*, 4/1(1), 702-734.
- Trefz, M. (1999). "Zwischenkulturelle Identitäten und Konflikte in ausgewählten Werken von Nevfel Cumart, Selim Özdoğan und Feridun Zaimoğlu. Universität München, Institut für Deutsche Philologie; Hauptseminar: Die Metropole- Großstadt Literatur Wintersemester 1998/99.
- Turan Yılmaz, D. (2011). Literarische Übersetzungskulturwissenschaftliche Interaktion, Kulturenvermittlung am Beispiel Feridun Zaimoğlu's "Koppstoff". *Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28(2).
- Zengin, D. (2000). "Göçmen Edebiyatı" Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi 40, 3 - 4., *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 40, 3; 103-128.
- Wiesbadener Tagblatt (02.07.1999) Migranten Literatur, Alıntı Tarih: 29.09.2021

Almanya'da Siyasal Yapı ve Katılım

Dr. Mustafa ARSLAN
Ankara Medipol Üniversitesi

Fotoğraf: AA/Abdulhamid Hoşbaş

Siyasal Yapı ve Seçim Sistemi

Federal Almanya Cumhuriyeti 16 eyaletten oluşan bir federal devlettir. Seçme ve seçilme yaşı 18 olan Almanya'da, ülke vatandaşı olan her birey oy kullanma hakkına sahiptir. Almanya'da yasama organı iki kanatlıdır. Bunlardan biri halkın doğrudan temsilinin olduğu Federal Meclis (*Bundestag*), diğeri ise eyalet temsilcilerinin yer aldığı Eyaletler Meclisi'dir (*Bundesrat*).

Federal düzeyde yapılan tek seçim bu sene Eylül ayında da gerçekleşen Federal Meclis seçimidir. Bu seçimlerde seçmenin iki oy kullanma hakkı vardır. Birinci seçim bölgesindeki milletvekilini (*Direktmandat*) seçmek içindir. Bu yolla Federal Parlamento'ya (*Bundestag*) seçilecek milletvekili sayısı azami

299'dur. İkincisi ise siyasi partilerin 16 eyalet için önceden hazırladığı listelere verilen oydur. Partilerin yüzde 5'lik seçim barajını aşmaları durumunda meclisteki sandalye sayıları bu ikinci oy oranına bağlıdır. *Bundestag*'daki toplam sandalye sayısı 598'dir. Birinci oyla seçilen milletvekili sayısı, ikinci oyla elde edilen orana göre daha fazlaysa partinin milletvekilleri yerlerini muhafaza ederler. Bu fazladan milletvekilleri "*Überhangmandat*" olarak adlandırılır. Bu nedenle meclisteki milletvekili sayısı da 598'den fazla olabilir. Bundan dolayı 2017 seçimleri sonucunda Federal Meclis'in toplam vekil sayısı 709 olmuştur. Aynı sistem çerçevesinde, 2021 yılı seçimleri sonrasında ise Federal milletvekili sayısı 735'e yükselmiştir.

Her partinin birinci oyu ikinci-

sinden fazla olmadığı için mecliste dengenin sağlanması açısından diğer partilere de fazla koltuk verilir (*Ausgleichsmandate*). Böylece milletvekili sayısı ikinci oylama oranı ile aynı seviyeye gelir. Bunun sonucunda belirlenen milletvekilleriyle hükümet kurma çalışmaları başlamaktadır.

Almanya'da tek başına iktidar olabilmek için iktidar partisinin oy oranının tüm partilerin oy oranının toplamından daha fazla olması gerekmektedir. Bu sayıya ulaşmak zor olduğundan, çoğunlukla iki ya da daha fazla parti bir araya gelerek koalisyon kurmaktadır. Koalisyon anlaşması imzalandıktan sonra mecliste gizli bir seçim yapılarak milletvekillerinin arasından Başbakan seçilmektedir.

Almanya'nın Siyasal Partileri

Hristiyan Demokratlar Birliği (CDU) - Hristiyan Sosyal Birliği (CSU)

Türkiye'de Hristiyan Demokrat Partisi olarak bilinen ve 2021 yılına kadar 15 yılı aşkın süredir Angela Merkel'in liderliğini yürüttüğü Hristiyan Demokratlar Birliği, 1945 yılında Konrad Adenauer ve ekibi tarafından kurulmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan parti, aynı zamanda Almanya Federal Cumhuriyeti'nin kurucu iktidar partisidir. CDU, Federal Almanya'nın 16 eyaletinin, Bavyera eyaleti hariç, tamamında mevcuttur. Bavyera'da teşkilatlanmamış olmasının sebebi ise, kardeş partisi olan CSU'nun (Hristiyan Sos-

yal Birliği) Bavyera'da teşkilatlanmış olmasıdır. CSU partisi de Bavyera hariç hiçbir eyalette teşkilatlanmış değildir. Her iki parti federal politikada ortak hareket eder ve federal seçimlerde doğal ittifak ortaklarıdır. CSU da CDU gibi 1945 yılında kurulmuştur.

CDU/CSU ittifakı, aynı zamanda Almanya Federal Cumhuriyeti'nin ilk iktidar partisidir. 1949-53 arası CDU/CSU, FDP ve DP (*Deutsche Partei*/Alman Parti) ile, 1953-55 arası FDP, DP ve GB/BHE (Alman Bloğu/Haklarından Yoksun Edilenler ve Vatanından Kovulanlar Birliği) ile, 1955-56 arası FDP ve DP ile, 1956-57 arası FDP, DP ve FVP (Hür Halk Partisi) ile, 1957-60 arası DP ile, 1960-61 arası tek başına, 1961-1966 arası yine FDP ile, 1966-69 arası SPD ile

Fotoğraf: AA/Omar Marques

olmak üzere, 9 ayrı kabine ve üç Şansölye ile (Konrad Adenauer – 1949-63 arası 5 kabine; Ludwig Ehard – 1963-66 arası 2 kabine; Kurt Georg Kiesinger – 1966-69 arası tek kabine) tam yirmi yıl ülkenin idaresini aralıksız elinde bulundurmuştur.

1982 yılına kadar muhalefette kalan CDU, 1982 yılında Helmut Kohl yönetiminde tekrar iktidara gelmiş ve FDP ile birlikte 5 kabineyle 1998 yılına kadar toplam 16 yıl iktidarda bulunmuştur. 1998 seçimlerinin ardından iktidarı SPD/Grüne koalisyonuna devreden CDU/CSU, 2005 yılında SPD ile büyük koalisyonu kurarak iktidarı devralmış, 2009 yılında FDP ile ve 2013 yılında tekrar SPD ile koalisyon kurarak Şansölye Merkel ile üç ayrı kabineyle ülkeyi yönet-

miştir. 2021 yılı seçimlerine parti başkanlığı değişimi ile giren parti, yeni Başkan Armin Laschet yönetiminde seçimlerden az bir farkla ikinci parti olarak çıkmıştır. 15 yıldır Angela Merkel yönetimine Almanya'yı yöneten Hristiyan Demokratlar, son seçimlerde hükümeti Sosyal Demokrat ve diğer koalisyon ortaklarına devretmiştir.

Hristiyan Demokratlar Birliği (CDU) - Hristiyan Sosyal Birliği (CSU) Fraksiyonunun Göçmen Politikaları

Hristiyan Demokratlar Almanya'da yaşayan göçmen kökenlilerin çifte vatandaşlığı almaları konusunda katı bir politika izlemektedir. Ülkeye göçmen girişlerinde de benzer bir parti programı hazırlamışlardır. Özellikle 4 milyona yakın Türk nüfusunun yaşadığı ülkede Türk kökenlilere çifte vatandaşlık konusunda diğer ülkelere tanınan haklar tanınmamaktadır. Türkiye'nin Avrupa Birliğine giriş sürecine yönelik de kontrollü ancak karşı çıkar bir tavır sergileyen bir politika benimsenmiştir.

Sosyal Demokrat Partisi (SPD)

Alman siyasi partileri arasında en eski parti Sosyal Demokrat Parti'dir. 1863 yılında kurulmuş olan parti, çeşitli evrelerden geçtikten sonra Nazi Almanya'sı döneminde tamamen yasaklanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası 1945 Haziran'ında Otto Grotewohl tarafından tekrar teşkilatlandırılıp aktif siyasi hayata kazandırılmıştır.

1949-1966 yılları arasında sadece muhalefet görevinde kalabilen Sosyal Demokratlar, 1966-69 yılları arasında ilk büyük koalisyonun kurulması neticesinde CDU ile ilk

defa hükümet tecrübesi kazanmışlardır. Yine, 1969-74 yılları arasında FDP ile iki dönem süren bir koalisyon kurarak Willy Brandt önderliğinde ilk Şansöyelik ve iktidar tecrübesini kazanmışlardır. 1974-82 yılları arasında 3 dönem boyunca Helmut Schmidt şansöyeliğinde FDP ile koalisyon kurarak iktidar olmuşlardır. Uzun bir muhalefet dönemi sonucunda 1998 yılında Gerhard Schröder yönetiminde tekrar iktidara gelen SPD, *Die Grüne* partisi ile birlikte koalisyon kurarak 2005 yılına kadar iktidarda bulunmuştur. 2005, 2009 ve 2013 seçimlerinin ardın-

dan ise yine CDU/CSU ile “büyük koalisyon” diye adlandırılan koalisyonu kurarak iktidara ortak olmuşlardır.

Sosyal Demokrat Parti, 2017 seçimlerine Sigmar Gabriel'in görevini bırakması nedeniyle Martin Schulz'un başbakan adaylığı ile girmiş, ancak birinci parti olamamıştır. 2021 yılı federal seçimlerinde ise Olaf Scholz liderliğinde az bir farkla Hristiyan Demokratların önünde birinci parti olarak galip gelmiştir. 16 yıl aradan sonra, hükümet kurulması halinde yeniden şansöyelik yapma fırsatını yakalamışlardır.

Sosyal Demokrat Partisi'nin (SPD) Göçmen Politikaları

Sosyal Demokratlar, CDU partisine nazaran daha liberal bir göçmen politikası izlemektedir. Özellikle çifte vatandaşlık konusunda gerekli hakların verilmesini savunan parti, göçmen akını ve ülkeye gelecek yeni göçmenler konusunda görece kontrollü bir politikanın yürütülmesinden yanadır. Türkiye'nin AB sürecindeki üyeliğini desteklemeyen parti bunun yerine Türkiye'deki bazı yapıların desteklenmesi görüşünü parti programlarına almıştır.

Yeşiller Partisi (GRÜNE)

Yeşiller Partisi, 1977 yılında "Yeşil Renkler" adıyla faaliyetlerine başlamış ve ilk olarak belediye meclislerine girmiştir. 1979 Avrupa seçimlerine "Diğer Siyasal Birlik" adı altında birleşerek seçime girmişler ve Avrupa seçimlerinde büyük başarı kazanmışlardır. Parti, 1980 yılında üçüncü kongresini Almanya'nın Karlsruhe şehrinde gerçekleştirmiş ve "Die Grünen" adını almıştır. Partinin ilk sözcülüğünü Petra Kelly, August Haußleiter ve Norbert Mann yapmıştır. Ekolojik, demokratik, sosyal ve şiddet karşıtı ilkeler Yeşil-

ler'i bir araya getirmiş ve ilk çalışma alanlarını bu ilkelere göre belirlemişlerdir. Almanya'daki çevreci hareketlerle de ortak politikalar yürüten Yeşiller Partisi, son yıllarda kendilerini "Yeşiller/Birlik" olarak adlandırmakta ve Federal düzeyde yükselen grafikli bir siyasal görünüm sergilemektedir.

Yeşiller Partisi'nin (SPD) Göçmen Politikaları

Yeşiller Partisi de Sosyal Demokratlar gibi göçmen politikalarında görece özgürlükçü bir yol izlemektedir. Çifte vatandaşlığın ko-

şulsuz kabul edilmesine ve vatandaşlık yasasında reform yapılması gerektiğine inanmaktadırlar. Bunun dışında, vatandaş olup olmadığına bakılmaksızın Almanya'da sürekli yaşayan yabancılara seçme hakkı verilmesini savunmaktadırlar. Yeşiller, dini özgürlüklerin tanınması konusunda da daha toleranslı olunması gerektiğini ifade ederken, kendi geliştirdikleri sözde "Siyasal İslam" kavramı üzerinden çelişkili politikalar yürütmektedirler. Yeşiller Partisinin uzun yıllar Eşbaşkanlığı görevini yürüten Cem Özdemir yeni kurulan hükumette Tarım Bakanı olarak görev yapmaktadır.

Almanya için Alternatif Partisi (AFD)

Almanya için Alternatif Partisi 2013 yılında kurulmuştur. Avro kurtarma paketlerine bir reaksiyon olarak kurulan *AfD*'nin ilk genel başkanı Bernd Lucke, aynı zamanda bir ekonomi profesörüdür. *AfD* siyasetçileri bunu her fırsatta reddetmeye çalışsa da parti, Alman siyasi hayatının en sağ kanadını temsil eden aşırı milliyetçi bir partidir.

Bilhassa işsizliğin ve yoksulluğun yoğun olduğu, Müslümanların ve Türklerin nüfusa oranla az sayıda olduğu eski *ADC* bölgeleri olan Doğu Almanya'da karşılık bulan *AfD*, kuruluşundan hemen sonra gerçekleşen eyalet seçimlerinde Saksonya, Brandenburg, Thüringen, Hamburg ve Bremen eyalet meclislerine girmeyi başarmıştır.

Son yıllarda Avrupa'da yaşanan terör olaylarından ve yükselen İslamofobiden beslenen *AfD*, göç yasasının ıslah edilerek sadece seçkin üniversite mezunların

Fotoğraf: AA/Abdulhamid Hoşbaş

Almanya'ya göçüne müsaade edilmesi ve Kanada usulü bir sistemin entegre edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Kurulmasının ardından hızla yükselişe geçen parti son iki federal seçimde %10'un üzerinde oy almıştır. 2021 seçimleri sonucunda ise mecliste 83 federal milletvekili ile muhalefette yer alması beklenmektedir.

Almanya için Alternatif Partisi'nin (AFD) Göçmen Politikaları

Almanya'da uzun yıllar yaşamalarına rağmen göçmen kökenli olanlara yönelik sert söylemleri olan parti, vatandaşlığın sadece özel durumlarda verilmesi gerektiğini savunmaktadır. Almanya'da doğmalarına rağmen yabancı uyruklu çocuklara Alman vatandaşlığı verilmemesini ve vatandaşlığın Alman kültürünü benimseyen, asimile olan ve yeni memle-

ketine sadık olduklarına dair şüphe bulunmayan kişilere verilmesi gerektiği tezini savunmaktadır. Göçmenlerin ülkeye girişlerinin engellenmesi için ülke sınırlarının tamamen kapatılması gerektiğini düşünen parti İslam dininin Almanya ve Avrupa'nın bir parçası olmadığını, cami ve minarelerin kabul edilemez olduğunu düşünmektedir. Partinin Türkiye'nin AB sürecine ise tamamen ve kökten bir karşıtlığı söz konusudur.

Almanya'da aşırı sağ ve ırkçı saldırıların son yıllarda artış göstermesinin yabancı düşmanlığının siyasal zeminde karşılık bulmasıyla doğrudan ilintisi bulunmaktadır. Bu bakımdan *AfD* partisinin yükselişi sadece ülkede yaşayan göçmen kökenliler için değil Almanya toplumu için de endişe ve-

rici olarak yorumlanmaktadır.

Siyasal Katılım

Federal Seçim Kurulu Başkanlığı tarafından açıklanan sonuçlara göre, Almanya'da yaklaşık 63 milyon seçmenden 49 milyonu oy kullanmış ve genel siyasal katılım %76 olarak gerçekleşmiştir. Almanya'da 2013 ve 2017 yılı seçimlerinde de benzer katılım oranlarını görmek mümkündür. 2017 yılındaki seçimlere katılım ile 2021 yılındaki federal seçimlere katılım arasında oran olarak herhangi bir farklılık olmamıştır. Ancak sonuçlar itibarı ile Sosyal Demokratların zaferi ile sonuçlanan bir seçim olmuştur.

Almanya'nın iki lokomotif partisi konumunda olan Sosyal Demokratlar ve Hristiyan Birlik partileri toplam seçmenin yaklaşık yarısının oylarını alan ve son 30 yılda

Partilerin Yıllara Göre Oy Dağılımı

	2002	2005	2009	2013	2017	2021
CDU/CSU	38,5	35,2	33,8	41,5	33	24,1
SPD	38,5	34,2	23	25,7	20,5	25,7
Sol Parti	0	8,7	11,9	8,6	9,2	4,9
Yeşiller	8,6	8,1	10,7	8,4	8,9	14,8
FDP	7,4	9,8	14,6	4,8	10,7	11,5
AFD	-	-	-	4,7	12,6	10,3
Diğer	3	3,9	6	10,9	5	8,7

dönüşümlü iki öncü parti konumundadır. Almanya'da daha muhafazakâr bir görünüm sergileyen Hristiyan Demokratlar Birliği (CDU), *AfD* partisinin siyaset sahnesinde yer almasıyla birlikte bu parti ile oy değişimi yapan bir görünümdeydir. Örneğin aşırı sağcı *AfD* partisinin %5 barajını aşamadığı 2013 yılı federal seçimlerinde CDU Partisi %4'e yakın oy alırken, *AfD* 2017 seçimlerinde %10'luk bir oranla federal mecliste temsil hakkı kazanmış, CDU ise oylarını yaklaşık %10 düşürmüştür.

Benzer durum Sosyal Demokratlar için de geçerlidir. SPD, Sol Parti ile bir oy değiştirme süreci yaşamaktadır. 2017 yılında Sosyal Demokratlar yüzde 20,5 oy alırken Sol Parti yaklaşık yüzde 10 oranında oy almıştır. 2021 seçimlerinde ise benzer söylemleri olan iki parti arasındaki oran SPD, yani

Sosyal Demokratlar için %25, Sol Parti'de %5 olarak görülmektedir. Yani %5 oranında Sol Parti'den Sosyal Demokrat partiye oy geçişi olmuştur. Sosyal Demokratlarla benzer söylemleri bulunan bir diğer parti ise son yirmi yılda %10 oy ortalaması ile siyasal hayatına devam etmektedir.

Türklerin Almanya'da Siyasal Katılımları

Almanya federal seçimlerinde oy kullanma hakkına sahip yaklaşık 1,5 milyon Türk kökenli Alman vatandaşının bulunduğu tahmin edilmektedir. Fiilen oy kullanan Türk kökenli seçmen sayısı ise yaklaşık 1 milyon olarak ifade edilmektedir.

Daha önceki yıllarda Avrupalı Türk Demokratlar Birliği (UETD) ile Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (HUGO) ortaklığında yapılan "Türkiye Kökenli Alman Vatandaşlarının Almanya Federal Meclisi (*Bundestag*) Seçimlerinde Siyasal Davranışları" konulu araştırmaya göre, Türkiye kökenli seçmenlerin Almanya'da yapılan federal meclis seçimlerine katılım oranı %70 civarındadır.

Almanya'daki Göçmenlerin Parti Tercihleri

Almanya'da farklı araştırma merkezleri tarafından yapılan çalışmalarda yaklaşık 10 milyon göçmen kökenli Alman vatandaşının potansiyel seçmen olduğu ifade edilmektedir. Yapılan araştırmalarda göçmen kökenli Alman vatandaşları arasında %40 ile SPD (Sosyal Demokratlar) en fazla tercih edilen parti durumundadır.

Türk kökenli seçmenler arasında Sosyal Demokratların (SPD) tercih edilme oranları %70'lere kadar çıkabilmektedir.

Aynı araştırmalar göçmen kökenlilerin yaklaşık %27'sinin Hristiyan Demokratlar Birliği'ni, %13'ünün de Yeşiller Partisi'ni tercih ettiğini göstermektedir. Etnik ayrımında ise Polonya, Romanya ve Bulgaristan'dan gelen göçmen kökenli Alman seçmenin daha çok CDU/CSU partilerini tercih ettiği ifade edilmektedir. Avrupa ülkesi göçmenleri ve Türk kökenli seçmenin de dahil olduğu dünyanın geri kalanına mensup göçmenler arasında da SPD başta olmak üzere diğer partilerin daha popüler olduğu sonucu çıkarılmaktadır.

2021 yılı Eylül ayında yapılan federal seçimlerde de görüldüğü üzere, her ne kadar tek başına iktidar olunmasa da hükûmeti kurma görevi ya da şansöyelik çok küçük oy farklarıyla değişebilmektedir. Son seçimlerde birinci ve ikinci parti arasındaki oy oranı %1'in çok az üzerindedir. Türk kökenli Alman seçmenler arasında yaklaşık olarak %70'lik bir oranla SPD partisinden tercih edilmesi de ayrıca üzerinde durulması gereken bir noktadır. Yaklaşık 1 milyon Türk seçmenin toplam oylara etkisinin %2 civarında olduğu ve bu orana sahip bir seçmen grubunun Sosyal Demokratları (SPD) tercih ettiği varsayıldığında, Türk kökenli seçmenin Alman siyasetinde belirleyici rol oynadığı yadsınamaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.

NSU Cinayetlerinden Ders Çıkarabildik mi?

Dr. Mehmet Gürcan DAİMAGÜLER

Fotoğraf: AA/Abdulhamid Hoşbaş

“NSU'dan ne öğrendik?” Bu soruyu sürekli duyuyorum. Bu soru bana gazeteciler, milletvekilleri ve avukatlar tarafından soruluyor ama bunun cevabını vermek zor. Zor olan yalnızca sorunun cevabı değil; sorunun kendisi de zor, çünkü temelde bu soru zaten önemli bir cevap da içeriyor: “Ne” sorusu bir şeyin öğrenildiğini gösteriyor. Öyle mi? Öğrendik mi?

Peki, sorunun içindeki “biz” öznesi kimi temsil ediyor? Almanya'daki insanları mı? Göçmenleri mi? Adaleti mi? Medyayı mı? Polisi mi? Politikayı mı? Irkçılık karşıtlarını mı? Gizli servisleri mi? Nazileri mi?

Kimin kastedildiğine bağlı olarak, -dikkatli bir şekilde söylemek gerekirse- oldukça farklı cevaplara varılabilir. Ayrıca buradaki asıl olay bahsi geçen grupların (Naziler istisna) var olmamaları. Bahsedilen grupların her biri heterojendi ve NSU'nun kendisini ifşa etmesine tepkileri de karmaşıktı: Kimileri aslında çok şey anlatan bir suskunlukla tepki verirken kimileri de bir felaketten bahsetti.

Gerçekten de NSU'dan bir şey öğrenilebilir mi? Belki evet, belki de hayır. NSU'nun kendisinden ziyade polisin, siyasetin ve adaletin NSU'ya karşı tutumundan daha fazla şey öğrenebiliriz.

Ve bu şu anlama mı geliyor? Fikirlerdeki bu değişiklik davranışlarda da değişikliğe sebep olur mu?

Soru Üzerine Soru, Ama Sırasıyla

Nasyonal Sosyalist Yeraltı Örgütü'nün, 4 Kasım 2011'de kendisini ifşa etmesinin üzerinden yakkında 10 yıl geçmiş olacak. Meseleyi tam olarak açmak önemli çünkü genellikle NSU'nun ifşa

edildiği söyleniyor. Uzun süren polis soruşturmalarının ardından devletin başarılı olduğu ve teröristleri yakaladığı söylendi. Ancak bu, gerçeklerin abartılı bir şekilde çarpıtılmasıdır: Katillerden ikisinin kimliği bir banka soygunundan sonra tespit edildi. Bunun üzerine intihar ettiler. Suç ortağı Beate Zschäpe ise birçok kişiye NSU katillerinin dokuz göçmeni ve bir polis memurunu öldürdüğü, ayrıca çoğunluğu Türk göçmen olan çok sayıda insanın ağır yaralandığı iki bombalı saldırıyı da itiraf ettiği bir video gönderdi. Gerçek şu: NSU kendini ifşa etmeseydi Alman polisi bugün hala kurbanların eşlerini, çocuklarını ve yakınlarını cinayetlerden sorumlu tutmaya devam edecekti. Polis, bunu elinde hiçbir delil olmadan yaptığı ve Alman kamuoyunun büyük bir kısmı da bu yalana inanmayı yeğledi.

2013 yılında Münih Yüksek Eyalet Mahkemesinde baş sanık Beate Zschäpe ve diğer dört sanık hakkında başlayan davalar, Temmuz 2018'de sanıkların mahkûm olmasıyla sonuçlandı. Federal Yargıtay, Ağustos 2021'de kararların büyük bir çoğunluğunu onadı. Kararlar böylelikle kesinleşmiş oldu.

Son on yılda resmi komisyonlar kuruldu, federal ve eyalet düzeylerindeki araştırma komiteleri çalışmalara başladı ve gelecekte yapılması gerekenlere dair az çok iyi öneriler içeren önemli raporlar sunuldu. Örneğin ceza tayini gerekçesi konusunda, Ceza Kanununun 46. maddesine ırkçılık ke-limesinin eklenmesi gibi bazı yasal değişiklikler dahi oldu.

Aynı zamanda gelişmelere hazzırlıksız yakalanan resmî kurumlara

rın yatıştırma- ve mazeret üretme mekanizmaları devreye girdi: Polis temsilcileri ve onların ateşli sözcüleri “kurumsal ırkçılık” gibi terimlere itiraz etti. Elbette hemen, polisin, nihayetinde toplumun bir aynası olduğu ve içlerine bir Nazi ya da bir ırkçı sızabileceği, ancak bu tür olayların amansız bir şekilde takip edildiği söylendi. Federal hükümet de BM İnsan Hakları Komisyonuna sunduğu raporda benzer açıklamalarda bulundu. Alman polisinde ırkçılık mı? Nasıl yani? Olsa dahi bunlar ancak talih-siz istisnai durumlardır ve yapılabilecek bir şey yoktur.

Hayır, polis toplumun aynası değildir, olmamalıdır da. Polisin yetkisi vardır, silah ve sorumluluk taşır. Beklenen asgari şey, polis memurlarının anayasaya ve onun ruhuna bağlı kalmasıdır. Toplumdaki anayasa düşmanlarıyla öyle ya da böyle yaşamak zorundayız ama üniformalı anayasa düşmanlarıyla yaşamak zorunda değiliz, yaşamamalıyız. NSU bağlamında açıkça görülen şey, Almanya’daki polislerin, 9 cinayetin her birinde, ilk saniyeden itibaren ırkçı bir şekilde düşündükleri ve bu ırkçı düşüncelerle soruşturma yürüttükleri. Sonunda, öldürülenler kurban değil fail, akrabaları da muhtemel suç ortağı oldu. “Soruşturma hatası” görülmedi. Ama bir sistem vardı: Aşağılık bir ırkçı sistem.

Seri cinayetlerde polis tarafından “operasyonel olay analizleri” yapılmaktadır. Amaç, failin bir profilini çıkarmaktır. Baden-Württemberg Eyaleti Suç Soruşturma Dairesi tarafından Ocak 2007’de yapılan operasyonel bir olay analizinde, sözde bilimsel olarak dolambaçlı bir şekilde şöyle deniyor:

“Kültürel alanımızda bir kişinin öldürülmesinin büyük bir tabu olması sebebiyle fail, davranış sistemiyle buradaki normlar ve değerler sistemimizin çok dışında yer almaktadır.”

Bu, şu anlama geliyor: Biz Almanlar büyük ve üstün bir kültüre sahibiz. İnsanları öldürmek bizim kültürümüzle bağdaşmaz. Bu nedenle katilin ancak bir ya

bancı olması gerekir. Bu olay analizi ilerleyen sayfalarda katilin neden Türk olabileceğini de açıklıyor. Çünkü katilin bir Alman olmayacağını belirtmek yetmez. Bir yabancı olması gerektiğini belirtmek de yetmez çünkü bir İsviçreli ya da İsveçli de yabancı nihayetinde. Katil bir Türk olmalı. Bu noktada, polisteki ırkçılığın spesifik Türklere karşı bir ırkçılık olduğu

Fotoğraf: AA

açıkça görülmekte.

Bu belge yüzlerce kişinin elinden geçti: Baden-Württemberg polisinin, Eyalet İçişleri Bakanlığının, raporunun yazılması için talimat veren Baviera polisinin, imza silahı Ceska-83 ile insanların öldürüldüğü eyaletlerin polis teşkilatlarının ve içişleri bakanlıklarının... Hiç kimse, "Bir dakika, bu tespit her türlü kriminal bilgiyle dalga geçiyor ve dahası ırkçı bir yaklaşım, zira bu da ırkçılık değilse, o zaman ırkçılık diye bir şey de yoktur." demedi. Daha da kötüsü, NSU'nun kendini ifşa etmesinden sonra dahi hiçbir polis temsilcisi, hiçbir polis birliği, hiçbir içişleri bakanı ayağa kalkıp da şöyle demedi: "Soruşturmaların nasıl bu kadar yanlış yöne doğru gidebildiğini kendimize sormalıyız."

Kafamızdaki resimler hakkında ve bir kurbanın ismi Schmidt değil de Turgut olduğunda, aklımızdan geçen senaryolar hakkında konuşmamız gerekiyor. Irkçı fişlemeler hakkında konuşmamız gerekiyor; çünkü kurbanlara yapılan şey ırkçı fişlemeydi: Ölü bir Türkye da Yunan, kurban olamazdı, sadece potansiyel bir suçlu olabilirdi. Irkçı bir önyargıyla görünüşe ve isme göre kararlar verildi. Tabi ki NSU bağlamında kurbanlara ve yakınlarına ırkçı fişleme yapıldığı kabul edilseydi hala devam eden ırkçılık hakkında da konuşmak gerekecekti; bu da kimilerinin hiç hoşuna gitmeyecekti. NSU'dan ders çıkardık mı? Hayır. Bir yandan ölümler için içtenlikle yas tutulup diğer yandan ırkçılık yapılamaz. Bu nedenle NSU soruşturmalarında sistematik olarak uygulanan ırkçılık önemsizleştirildi, bireysel vakalara indirgendi ya da tamamen inkâr edildi.

Gerçek şu: Almanya'da ırkçılık NSU'dan önce de vardı, NSU varken de var ve NSU'dan sonra da var. Ve bu son ifade de oldukça sorunlu ve tehlikelidir: NSU'dan sonra? NSU'nun geçmişte kaldığını nereden biliyoruz? Bu konuyla ilgilenmiş olan herkes NSU'nun yalnızca üç kişiden oluşmadığını çok iyi biliyor. Görmek isteyen herkes bir Nazi ağıyla, örgütlerle ve Federal Alman gizli servisinden biriyle muhbir olarak sıkça iş birliği yapan kişilerle karşı karşıya olduğumuzu görür.

Nihayetinde anlatım önemli. Hangi anlatım galip gelecek? Kurbanları mı, devletinki mi?

Federal Savcılık, devlet anlatısına yönelik ilk hamleyi yaptı ve iddianamesinde bunu kelimelere döktü: Beate Zschäpe, Uwe Bönhardt ve Uwe Mundlos izole bir terör hücresi oluşturdu. Yer altına inip çevrelerinden ve politik ortamlarından neredeyse tamamen çekildiler. Destek verenler birkaç güvenilir kişiyle sınırlıydı. Gerçek kimlikleri ve terörist amaçları sadece bu birkaç kişi tarafından biliniyordu. Buna göre, bölgeye aşına olan üçüncü şahısların NSU saldırılarına karıştığına veya başka gruplarla örgütsel bir entegrasyon olduğuna dair herhangi bir ipucu bile yok.

Kısacası; NSU hiçbir zaman bir ağ değildi, aksine hep üç kişiden oluşan izole bir oluşumdu, yani kendini izole etmiş bir hücreydi. Alman ceza hukukuna göre terör örgütü kurmak için en az üç kişi gerekli olduğundan Mundlos ve Bönhardt'ın ölümü de NSU'nun geçmişte kalması gibi sevindirici bir yan etki yarattı.

Devlet senaristlerinin senaryosu adeta üç perdelik bir oyuna benziyor:

Birinci Perde: Başarısızlıklar, aksilikler ve terslikler. Bireysel hatalar nedeniyle, NSU'nun ifşa edilmesi çok geç gerçekleşti.

İkinci Perde: Gerekli olan her şey araştırıldı.

Üçüncü Perde: NSU gibi bir şey bir daha tekrarlanamaz.

Sergilenen oyunun her bir perdesi gerçekleri saptırıyor ve oyunun tamamı bir karalama tiyatrosunu andırıyor.

Söz konusu olan münferit terslikler değil, olanların nedeni kurumsal ırkçılık ve aşırı sağcı örgütlerin görmezlikten gelinmesinden kaynaklanan bir sistem başarısızlığı.

NSU ifşa da edilmedi, özellikle de polis tarafından hiç ifşa edilmedi, o kendini deşifre etti.

"PI-News" gibi aşırılık yanlısı internet sitelerinde kısmen gizlenmeyen cinayet duyurularıyla günlük nefret söylemi omuz silkerak dinlendi. İnanması zor ama sonucu belirsiz olsa da bu tür sitelerin güvenlik kurumları tarafından mercek altına alınmasına daha yeni başlandı.

Ayrıca; solcular veya göçmenler söz konusu olduğunda "aşırı" kelimesini kolaylıkla kullanılabilen bir güvenlik aygıtımız olduğu için de aşırı sağcı bir tehditle yaşıyoruz. Bir ormanın kesilmesine karşı gösteri yapan gençler mi? Aşırı sol eğilimli! Otoyol genişletilmesine karşı gösteri yapan insanlar mı? Bu da aşırı sol eğilimli! Pek çok güvenlik kurumunun DNA'sında Soğuk Savaş döneminde kalma sağlam, çok sağlam ko-

Fotoğraf: AA/Mesut Zeyrek

münizm karşıtı bir ruh var hala. Eşitlik için angaje olan göçmenleri aşırı olarak etiketlemek daha da kolay. Yakın zamana kadar Federal Anayasayı Koruma Dairesinin başında kimin olduğuna ve bugün nerede ve nasıl söylemlerle kendini nasıl ifade ettiğine bakarsanız, şaşırsanız mı şaşırmasanız mı bilemiyorsunuz. Ben ikincisinden yanayım.

Henüz yeni yeni bir şeyler değişmeye başladı. Anayasayı Koruma Dairesi aşırı sağcı örgütleri giderek daha fazla izlemeye alıyor. İçişleri Bakanlığı Nazi derneklerini yasaklıyor. Federal Savcılık, "Old School Society" veya "Freital Gruppe" gibi örgütleri araştırıp dava ediyor. Münih ve Dresden'deki yüksek eyalet mahkemeleri de sert kararlar veriyor.

Ve her şeyin daha iyi olabileceğini düşündüğünüz anda, Federal İçişleri Bakanı geliyor ve işler tersine dönüyor. Bir NSU müdahil avukatına ve küçük çocuğuna polis teşkilatı içinde "NSU 2.0" im-

zalı ölüm tehditleri yapıldığı ortaya çıktıktan sonra ve bunun arkasında da polislerin olabileceğine dair göz ardı edilemeyecek işaretler olmasına rağmen her gün polis teşkilatı mensubu biri tarafından yeni bir aşırı sağ, insan düşmanı, anti-Semitik söz veya eylem duyulduktan sonra, Federal İçişleri Bakanı, zarara uğramadan olanları görmezden gelebilmek için ne tarafa bakacağını şaşırdıktan sonra ancak "polis teşkilatlarında ırkçı fişlemelerin araştırılması çalışması" emrini verebildi.

Elbette önemli bir adım, ama aslında "ırkçı fişlemeler" sorunun sadece bir parçası, diğerleri sadece basit ırkçı memurlar. Burada asıl soru, üniformalı ırkçıların olup olmadığı değil, kaç tane oldukları. ırkçı fişlemeyi araştırmak zaten atılan bir adımdı. Sonra hemen iki adım geri atıldı. Federal İçişleri Bakanı, birdenbire ırkçı fişlemelerin araştırılması çalışmasının gereksiz olduğunu söyledi, çünkü sıkı durun; ırkçı fişleme yap-

mak zaten yasaktı. Ve büyük bomba: bir başka fişleme çalışması geliyor. Artık polis memurlarının günlük çalışmaları, üniformalı memurların sivillerle, örneğin göçmenlerle yaşadığı deneyimler incelenecek. Verilmek istenen mesaj net: Polisler günlük çalışmalarında göçmenlerle kötü deneyimler yaşıyorsa, o zaman "istisnai durumlarda" göçmenlere yanlış muamele yapmaları da anlaşılabilir bir durumdur. Bu senaryoda sorun olan ırkçı polisler değil, zavallı polislerin günlük yaşamlarını zorlaştıran göçmenlerdir.

Federal İçişleri Bakanlığı NSU'dan Ne Öğrendi? Bana Göre Pek Bir Şey Öğrenemedi

SPD liderliğindeki bazı federal eyaletler, kendi çalışmalarını başlatacaklarını açıkladı ancak bu sadece başlangıç olabilir. ırkçılığa ve ırkçı fişlemeye kapı açan yasalar ya değiştirilmeli ya da kaldırılmalı. Kamu hizmetine başvuran-

lar, özellikle de üniformalı kamu hizmeti için başvuruların daha yakından incelenmesi gerekir. Sabıkası olmayan ama özel hayatında Nazi gösterilerine katılan bir kişi memur olamaz. Görevi sırasında anayasaya aykırı davranan memurlar daha hızlı ve kolay bir şekilde hizmetten ihraç edilebilir. Temel insan hakları dersleri, anayasal düzenimizin temelleri ve kriminolojinin temelleri gibi dersler memurlara sadece polislik kariyerinin başlangıcında değil, tüm kariyerleri boyunca zorunlu olarak verilmelidir. Polis memurlarına psiko-sosyal destek, genellikle zor olan günlük deneyimleriyle daha iyi başa çıkabilmeleri ve günlük çalışma hayatlarını bir bağlama oturtabilmeleri için de sağlanmalıdır.

NSU'dan ne öğrendik? Dürüst olmak gerekirse, bilmiyorum. Ancak NSU konusunu hem mesleki hem de özel olarak ele aldığım yaklaşık bu on yılda öğrendiklerimi size anlatabilirim.

Kişisel olarak toplumun başarisızlığının bir parçası olduğumu öğrendim. Gazetede ne zaman konuyla ilgili bir şey çıksa, Türk arkadaşlarımla ve kardeşlerimle cıneyetler hakkında konuştum. Bize göre, bana göre, katillerin ırkçı ve/veya Nazi olduğu çok açıktı. Bu noktada öyle büyük tartışmalara girmemiz gerekmiyordu. Yine de o sırada parlamentolarda çok sayıda milletvekili tarafından temsil edilen bir partinin federal yürütme kurulunda yer almama rağmen hiçbir şey yapmadım. Federal yürütme kurulunda Kuzey Ren-Vestfalya eyaletinden bir İçişleri Bakanı da vardı. Kendisiyle bu konuda görüşmedim, kimsey-

le görüşmedim ve onlardan ırkçılık açısından da araştırma yapmalarını istemedim. Korktuğum için değil. Her şeyden önce çıkarıcılığım yüzünden sustum. Daha siyasette bir yere gelmek istiyordum ve özellikle bir göçmen olarak ırkçılık hakkında konuşmak bir sonraki yönetim kurulu seçimlerinde bana oy kaybettirebilirdi. Biraz korku ve çıkarıcılık karışımı benim kişisel başarısızlığıma neden oldu. Binlerce insan Kassel ve Dortmund'daki gösterilere gidip her türlü dayanışmayı gösterirken ben, kendimi toparlayıp oralara bile gitmedim.

Ne öğrendiğimizi ya da bir şey öğrenip öğrenmediğimizi bilmiyorum. Sadece ben, kişisel olarak ne öğrendiğimi biliyorum.

Eylemsizlik ve dayanışma eksikliğinin de bir gün ihmalkarlık yoluyla suça ortam sağlanmasına yol açtığını öğrendim.

Irkçılık tecrübesi olan bir göçmen olarak benim de ayrıcalıklara sahip olduğumu öğrendim: Dile hâkimim, hukuku biliyorum, ka-

zanımlarım ve sosyal prestijim var. Ben bir erkeğim. Sonuç olarak kendi davranışlarımı sürekli olarak sorgulamak zorunda olduğumu anladım: Az ya da çok, sorunun mu bir parçasısın, yoksa çözümün mü?

Geriye dönüp baktığımda, kendi isteklerimi yeterince karşılayamadığımı görebiliyorum. Geleceğe göre yaşayıp geçmişi yorumluyorum. Bu yüzden geçmişe çoğu zaman utançla bakıyorum. Ve şimdi gelecekte işleri farklı yapma isteği ve bunu başarabileceğime dair küçük bir umutla geleceğe bakıyorum.

Ne öğrendiğimizi bilmiyorum ama ne öğrendiğimi biliyorum. Belki de böyle olmak zorundaydı. Hayattaki her değişim aynaya bakmakla başlar, -belki özellikle de gördüğünüz resim güzel olmadığında veya kafanızdaki iyi, yansımanızla kökten çakıştığında. Aynaya bakmak zorunda olduğumu öğrendim. Dıştaki değişim, içteki değişimle başlar.

**Dr. Mehmet Gürcan Daimagüler, ceza hukuku alanında uzmanlaşmış bir avukattır. Bonn Üniversitesinde hukuk ve ekonomi okudu. Harvard Üniversitesinden Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi alanında yüksek lisans derecesiyle mezun oldu. Daha sonra Yale Üniversitesi ve Oxford Üniversitesinde eğitimine devam etti. Doktora tezini hukuki bir felsefi konu üzerine yazdı. Sekiz yıl boyunca Alman Federal Meclisi'nde ve Schleswig-Holstein Eyalet Meclisi'nde parlamento danışmanı olarak görev yaptı. Bir Alman partisi olan FDP'nin yönetim kuruluna seçilen ilk Türk kökenli kişiydi. FDP'nin, Türkiye'nin AB üyeliğini reddetmesi nedeniyle 2007'de partiden ayrıldı ve bugün hala partide değil. Dönemin Federal Almanya Başbakanı Gerhard Schröder'in önerisiyle Davos'taki Dünya Ekonomik Forumu 2005 yılında kendisini "Genç Küresel Lider" olarak adlandırdı.*

Gurbetçilerle
Dolu Hayatın
İçinden Konuşmak ve

Mustafa Dayım

Erkan ŞİMŞEK

Çizim: Ahmet Faruk Yılmaz

Ben İzmir’de doğdum. Almanya’yı sadece bir kere görmüş olmama rağmen bu ülkenin şehirlerini, plaka işaretlerini (büyük şehirler tek harf, ortanca şehirler iki harf, küçük şehirler üç harfli olur, aynı harfte iki büyük şehir varsa harf tekrar eder, HH gibi), eyaletlerini, futbol takımlarını, “doççe mark” zamanlarını iyi biliyorum. Türkiye’den Almanya’ya işçilerin göçünü imzalayan Konrad Adenauer’i, Helmut Schmidt’i, Helmut Kohl’u, Berlin Duvarı’nın yıkılışını, Bayern Münih’in 80’lerde, 90’larda sürekli Bundesliga şampiyonu olmasını da...

Peki, bütün bunlar nasıl oldu da hafızamda yer etti? Nasıl oldu da ben Almanya’nın bütün popöler, kültürel, bürokratik kavramlarını, kurumlarını biliyorum? Bu kültürlenme süreci nasıl başladı ve devam ediyor?

Hemen izah edeyim. Aklımın erdiği zamanlardan beri sanki bir Almanya’da yaşıyorum. İzmir’de evimizin solunda sadece yazları gelen ‘Heppenheim’lı bir aile var. Sağ yanımızda ise ‘Düsseldorf’lu bir aile. Karşımızdaki iki ev ise ‘lebkuchen’iyle meşhur ‘Nürnberg’den. 3 dayım, 2 halam, bir amcam da Almanya’da. Annemin iki kuzeni de öyle. Babam ve annem de ben doğmadan epey önce Calw, Nagold’da birkaç yıl çalışmışlar.

Şimdi ise onlarca kuzenim, yeğenim üçüncü nesil olarak Almanya’da yeni ana vatanlarında yaşıyorlar. Türkiye ile bağlarını koparmadıklarına ama onlar için Türkiye imgesinin yavaş yavaş çözüldüğüne şahit olmak da benim payıma düşüyor. Analog yıllarda gönderilmiş eski fotoğraflara baktığımda Türk

bayrağını hep aynı şekilde görüyorum: Alt uçları bağlanmış, tavan dan sarkıtılmış, evin sabit cüzü olarak güzelim bir bayrak. Bugünlerde kim bilir nasıldır evlerin içi?

Şimdi bu satırları yazarken gözümlü kapatıp hafızamda 80’li yıllara doğru bir yolculuk yapıyorum. Yaz başında tanıdıklar 2-3 günlük yoldan geliyorlar. O zamanın Yugoslavya’sının bir parçası olan köyümüze, kasabamıza uğranmış, tanıdıklarla hasret giderilmiş şekilde Türkiye’ye yolculuk devam etmiş. Bavullardan çikolatalar ve ufak tefek mutfak eşyası çıkmış. ‘Dose’ dedikleri değişik kutu meşrubatlar da var ve hangi şehirden gelirlerse gelsinler bütün bavullarda aynı Almanya kokusu. Bu kokuyu sadece Almanya’dan akrabası gelenler bilir. ‘Anwerbeabkommen zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Türkei’* diye yazılır “Almanca gurbetçinin bavul kokusu” diye okunur. Bu kokuyu, bilmevenlere anlatabilmeyi ne çok isterdim. Sayfalarca romanı yazılır, saatlerce filmi yapılır.

Almanya plakalı, D etiketli, umumiyetle steysin vagonlu arabalarla gelen gurbetçiler Yugoslavya’daki iç savaşı birlikte başka yollara tevessül ettiler. Ya uçakla geldiler ya da arabayla gelmek isteyenler İtalya Bari’den feribotlara binip Çeşme Limanı’nda indiler. Almanya-Avusturya-Macaristan-Romanya-Bulgaristan-Türkiye hattını takip eden akrabalarım da olmuştu. Lakin bir daha denemediler. Artık hep uçakla gelmeye başladılar.

Yine bu yıllarda, yani 90’lı yıl-

* Federal Almanya Cumhuriyeti ile Türkiye Arasındaki İşgücü Anlaşması şeklinde çevirebiliriz.

lar itibariyle de kuzenlerimin özel bir dil geliştirdiğini fark etmeye başladım. “Ben o filmi izledim” demezler de “ben o filme baktım” derlerdi. Meslek okuluna gittikleri için de “meslek okuyorum” yerine “meslek yapıyorum” demelerine alışmıştım. Ehliyet kursuna gidip “ehliyet yapıyorum” diyen bile vardı. Sokaktaki serseri tiplere pena (penner), işsiz kalmış biri varsa “arbeitslos” dediklerini de unutmam mümkün değil.

“Almanca” şivesiyle Türkçe konuşan ikinci nesil kuzenlerimden de Almanya’nın eğitim sistemini öğrenmiştim. O yıllarda ansiklopedi yok, Google yok, kitap, makale yok ama tanıklıklar vardı. ‘Grundschule’den çıkan Türkler ‘Hauptschule’ ya da ‘Realschule’ye giderlerdi. ‘Gymnasium’ ise üniversiteye geçiş yolunun açık olduğu akademik niteliği yüksek okullardı ama Türklerin ya da diğer göçmen çocuklarının bu okula gitme oranı diğer iki okula göre düşüktü. Göçmenlere biçilmiş olan fabrikalarda, şirketlerde meslek temelli işçilik görevinin Almanya eğitim sistemindeki temeli de işte buydu. Biraz entegrasyon sorunu biraz Alman bürokrasisindeki anti-göçmen tutumla şekillenen bir eğitim-meslek kaderi benim kuzenlerimin hayatını da belirlemişti. Bütün akrabalarım içinde Gymnasium’a giden az kişi var. Bu durum tüm göçmenler için 70’lerde de böyleymiş bugün de böyle.

İşte böyle doğal bir ilgiyle, adeta zihnime kazılmış bir arka planla tanıdığım, kızdığım, sevdiğim, hayran olduğum bazen korkuyla ürperdiğim bir ülke olan Al-

manya bana hep ve en çok Mustafa dayımı hatırlatıyor. Bilerek devlet değil ülke dedim. Alman devleti, rejimi beni ilgilendirmiyor. Çağırın devletti, o “siz yabancısınız” duygusunu hissettiren de öyle ama bu başka bir mesele. Ben insanların kurduğu o siyasi yapının değil Allah'ın yarattığı o coğrafyanın, o insanların peşindeyim. Bütün o duyguları bana bu ülke veriyor. Mustafa dayımı iyisiyle kötüsüyle o ülkenin koynundan kara toprağa göndermiş olmak ve yaşarken onu çok az görmüş olmam da işte bu gurbetçiliğin bize düşen bedeli olsa gerek.

Diasporatürk'ün 2016 yılında yayımladığı, Gökhan Duman'ın editörlüğünde hazırlanan “Göçüp Kalanlar” adlı kitapta da Mustafa dayımı anlatmıştım. Kısa bir metindi. Şimdi bütün bu aktarıklarımdan sonra Mustafa dayımı anlatmak istiyorum. Ki benim Almanya'ma biraz daha yakından bakabileyim.

Mustafa dayım yaşadığı hayatla bildiğim bütün gurbetçilerin özeti gibiydi. Max Frisch'in o ünlü sözündeki gibiydi işte: İşgücü çağırılmışlardı ama gelenler insandı.

Eşi, üç oğlu ve bir kızı ile ayrı şehirlerde yaşamıştı. İki kardeşi Heppenheim ve Fürth gibi Biblis'e yakın yerlerde yaşarken Mustafa dayım Nürnberg'de kalakalmıştı. 60'ların başında 20'li yaşlarda bir delikanlı olarak Yugoslavya'dan Türkiye'ye göç anlaştımasıyla gelip hemen başka bir göç anlaştımasıyla Almanya'ya gitmiş kısa sürede iki göç yaşamıştı. Bu iki göçün üstüne de ailesinden ayrı, gurbet içinde gurbet yaşıyordu. Türkçeyi bilmeden Almancayı öğrenmişti. Ekonomik

Gurbetin İçindeki Gurbetlikler

Üç dayım, iki halam, bir amcam, onlarca uzak akrabam var Almanya'da. Bu yüzden Almanya benim gitmediğim ama şehirlerini, trafik plakalarını bildiğim bir ülke. Bütün bu kalabalık içinde ise en çok Mustafa Dayımı seviyorum, en çok ona yanıyorum. Hayatım boyunca toplam beş kere gördüm dayımı. Dördü tatillerde, biri tabutunun içinde.

Üç dayım da 70'lerde Kernkraftwerk Biblis'te işe başlamış. Yani nükleer santralde. Mustafa Dayım ailesini Nürnberg'de, ucuz ve santralden uzak bir sosyal konutta bırakmış; kendisi santralin civarında bir karavanda yaşamış, emekli olana kadar. O karavanın bir fotoğrafını bile görmedim. Ailesini iki haftada bir görebilmiş. Dayımın Almanyası o karavandan ibaretti. Gurbetin içinde köhne bir gurbete hapsolmuştu. Refahına bileğiyle ortak olduğu ülkenin içinde yoksulluğa mahkumdu. Santral onu yavaş yavaş yedi. Emekliliğin ertesinde kansere yenik düşüp cansız bedeniyle İzmir'e geldi. İşte bu fotoğrafa bakınca Mustafa Dayımın o 40 yıla yayılan tükenişini ama hep gülümseyen yüzünü görüyorum. İçerisi gurbet, bir adım dışarısı Almanya.

Göçüp Kalanlar kitabından...

olarak türlü nedenlerden dolayı istediği noktaya erişemediği için de Türkiye'ye çok zor gelebiliyordu. Diğer iki dayımı her yaz görebiliyorken Mustafa dayım 4 yılda bir gelecek şekilde kendini planlamıştı.

Belki de engelli kızı yolculuk sevmiyordu. Yemyeşil bir vosvos minibüsü vardı, Karşıyaka'da ise güzel ama neredeyse bomboş bir evi. Türkiye onun sadece birkaç ay yaşadığı bir ülkeydi ama Türk pasaportu ile gurur duyuyordu. Hatta bir gün şöyle bir anı anlat-

mıştı: Doğum tarihi 30 Nisan 1941 olduğu halde pasaportunda 31 Nisan yazılıymış. Bunu yıllarca kimse fark etmemiş, bir gün İzmir'de havalimanı polisi amca bu pasaport hatalı diyerek uyarınca, bunu Alman polisleri değil sen fark ettin, helal olsun demiş. Herkese o polisi övüyordu. Türkiye'ye dair her ayrıntı onun için bir övünç vesileydi. Pasaportunu değiştiremeden de vefat etti zaten.

Türkiye'ye geldiği nadir dönemlerde Biblis nükleer santra-

lindeki (o atom santrali derdi) işlerini, Yugoslav iş arkadaşlarını, yaşadığı karavanda yaptığı yemekleri, Almanların iş disiplinini, emeklilik mekanizmasını anlatırdı. Çernobil olduğunda bizim ailede Biblis'te de böyle bir facia olmasın diye dualar edilmişti.

Her fırsatta Makedonca türküler söylerdi. Emekli olunca Türkiye'ye gelecek, evinin bahçesinde bizlere ziyafetler verecekti. 1961'de Türkler için, 1964'de dayım için açılan parantez emeklilikle kapanacaktı. Çocuklar da arkadan gelecek, torunlar Türkiye'de büyüyecekti. Bütün bu anlattıkları başka gurbetçilerde de gördüğüm temel motiflerdir.

Ancak böyle olmadı. 1961 parantezi başta dayım olmak üzere hiçbir akrabam için kapanmadı. Hikaye kanunlarla, anlaşmalarla, Almanlara has temennilerle değil, insana has tercihlerle, zaruretlerle şekillendi. İkinci nesil Almanya'da doğdu, Almancayı Alman gibi konuştular, Alman gibi düşünmeye başladılar. Hukuk müsaade ettiğinde Almanya vatandaşlığını seçenler oldu. 1913'te tanımlanmış kan temelli Alman/Almanya vatandaşlığının 2000'lerde değiştiğini hepimiz biliyoruz. Göçmenler Almanya'nın bazı yasalarını ve temelini de demokratikleştirdiler.

Yeniden dayımın yarım kalan ve ailesince tamamlanan hikayesine döneyim. 1961'den bugüne geçen 60 yılın sonucuna geleyim. Almanya artık acı vatan değil anavatan. Türkiye artık anavatan değil, bir ömür boyunca belki beş altı kere ziyaret edilecek bir uzak ülke. Sosyal medya hesaplarının profilinde bir bayrak ikonu. Türk-

çe ise Türk televizyonlarından öğrenilen ikinci anadil. Kültürel referanslar, kültürel semboller hep Almanya temelli.

Türkiye ile bağ kuramadan gelen Almanya'nın, insanları getirdiği nokta bu oldu. Anadolu'dan kopup gelen milyonların ise elbette hikayesi çok farklı. Direniş alanları daha fazla. Peki, diaspora bilincinden gelen bu direniş noktaları daha kaç nesil bu mukavemeti gösterebilecek? Çok değil belki birkaç nesil sonra kültürel Türkler, Almanya bütünlüğünün tam entegre üyeleri olacaklar ama işte o Türklük, Portekizlilik, Araplık, Sırpılık bir yerlerde hep su yüzüne çıkacak. Tarih ve insanlık bugünkü genel tablodan da farklı yepyeni bir hibrit kültür ile tanışacak.

Mustafa dayımın evlatlarında, torunlarında şimdiden gördüğüm yeni hibrit kültür, kendi tarihsel kaderlerinden ötürü çok çabuk oluşmuştu. Kemal Tahir'in dediği gibi tarih akıyor. Herkesin tarihi hızlı ya da yavaş bir şekilde ileriye doğru akıyor. Herkes bu yeni hibrit kültürde buluşacak. Ağıt yakmak veya övmek için yazmıyorum bu satırları. 1961 anlaşması çoktan basit bir uluslararası emek anlaşmasının ötesine geçmişti. Bundan belki yüz yıl sonra sosyal ve siyaset bilimciler için bambaşka bir anlam ifade edecek. Avrupa'yı değiştirmese bile dönüştüren büyük bir kültürün sebeb-i mevcudiyeti olarak anılacak. 1961 parantezi belki de hiç kapanmayacak.

KREUZBERG'İN NEFESLERİ

Güven ÇOLAK

Fotoğraf: AA/Mehmet Kaman

Mukaddime

Dikenli tellerle berkitilmiş sınırların hırsla kullanıldığı 20. yüzyılda devletler dikenli telleri ve duvarları kullanmayı öyle çok sevdi ki bazen kantarın topuzu kaçtı ve koca şehirler bir terzi makası ustalığıyla ikiye bölündü. Spree Nehri'nin iki yakasına kurulmuş Berlin, aynı yüzyıl içinde yaşadığı iki travmanın ardından böyle bölünmüştü işte. Duvarın her iki yakasında kendi dünya görüşleriyle böbürlenen ve diğer yakayı tahkir edenler, neredeyse yarım asır şehri bir kağıt parçası gibi bölmekte bir beis görmediler. 1940'lı yıllarda Nazizm hastalığından kurtulmaya çalışan ve bu hastalığın tedavisi için müttefikler tarafından oldukça yıpranan Almanya'nın, Berlin'i ve bütün ülkeyi tekrar bayındır hale getirmesi imkansız bir görevdi.

Ancak Almanya'nın her bir karışını botlarıyla ezmiş müttefikler için küskün ve fakir bir Almanya, Birinci Dünya Savaşı sonrasında alınan ders henüz hâlâ akıllardayken, barışçıl bir Avrupa için tehdit barındırıyordu. Bu nedenle yıkılan altyapı ve üstyapı Marshall yardımlarıyla ihya edilecek ve Alman savaş makinesinde öğütülen milyonlarca Alman'ın yerine güney Avrupa'dan işçiler getirilecekti. Bu noktadan sonra Türkiye'den Almanya'ya on yıllar içinde akan Türkler, kendi kültürlerini Almanya'ya getirecek ve hâlâ devam eden, 4. nesle ulaşmış bir hikâyeyi yazmaya başlayacaklardı.

Mekânın Hafızası

Bittabi hikâyenin kahramanları kadar hikâyenin nerede geçtiği de önemlidir. Coğrafya, devlet politikalarına olduğu kadar insan hayatına da sirayet eder. İnsan mekânı; mekân da insanı değiştirir ve dönüştürür. Yolu Berlin'e düşen Türkler için bu mekân Kreuzberg'dir. Aslında Kreuzberg, 19. yüzyılda Avrupa'yı vuran sanayileşme hareketinden önce hayli kırsal bir yerdir. Ancak sanayileşmenin yarattığı işçi sınıfının barınma ihtiyacı için hızlı bir dönüşüm girmiş ve 20. yüzyıl başında Berlin'in alan olarak en küçük ilçesiyken barındırdığı 400.000 nüfusu ile en kalabalık ilçesi olmuştur. İkinci Dünya Savaşı öncesinde bugünkü "Fraenkelufer 10 - 16" adresinde bulunan sinagog, Kreuzberg'i Aşkenazi Yahudileri için merkez konumuna getirmişti. Ancak Kristal Gece, bu sinagogun ve bölgede yaşayan Yahudilerin sonunu getirdi. İkinci Dünya Savaşı'nda toplama kamplarına sürülen bu Yahudilerin evleri etnik Almanlara verilmiş ve tarihin akışında daha sonra da görüleceği üzere Kreuzberg Almanlaştırılmaya çalışılmıştı. Amerikalılar tarafından bombalanan Kreuzberg, tarumar edilen Almanya'nın makus kaderinden kaçamamış, savaşın sonunda harabeye dönmüştü.

Savaş, Berlin için farklı bir hikayedir. Tüm Avrupa kendi içinde veya hamileri ABD ya da Sovyetler Birliği sayesinde kalkınmaya çalışırken Berlin, ortadan ikiye ayrılmanın verdiği yeni düzene alış-

makla boğuşuyordu. 1961 yılında inşa edilen Berlin Duvarı, esasen doğudan batıya kaçışları engellemek için Demokratik Almanya inisiyatifiyle oluşturulmuştu. Sonuç olarak Kreuzberg bir yanda Spree Nehri diğer yanda Berlin duvarına komşu bir sınır bölgesi haline gelmişti. Bu durum, bölgedeki altyapı yatırımlarını hayli azaltmış ve savaş sonrası yeniden inşanın Kreuzberg'e uğramasını hayli geciktirmişti. Bu ortamda, Almanya'ya geçici şekilde gelen, tek amaçları kısa süre çalışıp memleketlerine dönmek olan Türk işçilerin barınma ihtiyacı için Kreuzberg'i seçmelerine şaşmamak gerek. Geçmişten bugüne kadar işçi sınıfının tercihi olan Kreuzberg, bir kez daha göçmen endüstri işçilerine ev olmuştur.

Almanya'da Dolaşan Bir Hayalet

Almanya'daki Türklerin serüvenini, ülkenin ekonomik durumunu göz önüne almadan değerlendirmek, kadrajı bulanıklaştırabilir. Daha önce de vurgulandığı gibi, Türklerin ve diğer Güney Avrupalıların Almanya'ya gelmesi, yıkılmış bir ekonominin küllerinden doğması için gereken iş gücünü tamamlamak içindir. Ancak 1970'li yıllarda bu tablo değişmeye başladı. Başlangıçta Almanya'ya geçici bir süreliğine gelen işçilerin Almanya'daki kazançlarıyla geri dönecekleri düşünülürken, on yıl sonra oluşan manzara farklıydı. İşçiler kazandıkları maddi kazançları ülkelerine götürürken ülkelerindeki kültürü de Almanya'ya taşıyordu. Bu kültürel de-ği-

şim Berlin'in Kreuzberg'i ya da Köln'ün Neukölln'ü gibi kozmopolit mekânlarda daha fazla hissedilmişti. Sonuç, Avrupa'nın ve özellikle Almanya'nın geçmişte fazlasıyla başını ağrıtan ırkçılıktı. İkinci Dünya Savaşı'nda Yahudileri düşmanlaştırarak kullanılan işgal söylemi, bu sefer Türkler üzerinden yeniden dile getirilmeye başlanmıştı. "Ülkenin kaynaklarını kaçıran, kültürü sulandıran Türkler", Neonazi gruplarının hedefi olmuştu. Solingen Faciası, yükselen ırkçılığın dışavurumu olarak bugün bile hafızalardaki yerini korumaktadır.

Almanya'da dolanan geçmişin hayaleti, geçmişinden farklı olarak kendisiyle mücadele eden karşıt görüşlü çetelerin de ortaya çıkmasıyla sonuçlandı. 3. Reich'tan farklı olarak, Batı Alman hükümetlerinin katı ırkçılık karşıtı duruşu, Neonazi yapılanmalarını yer altına itmiş ve bu aşamadan itibaren faşizm ile anti faşizm kavgası sokaklarda gerçekleşmeye başlamıştır. Kreuzberg, sahip olduğu yabancı nüfus sayesinde hem Neonazilerin hedefi olmuş hem de faşizm karşıtı mücadelede önemli bir nokta olarak öne çıkmıştır. Türkler tarafından kurulan ancak yabancı üyeleri de bulunan 36 Boys, Kreuzberg'in bir ürünü olarak bahsedilmeye değerdir.

36 Boys

Unutmamak gerekir ki Almanya'daki Türklerin hikayesi aynı zamanda arada kalmışlığın hikayesidir. Bir tarafta gözünü memleketten ayırmayan, acı vatan Al-

manya'da dışından tırnağından artırdıklarıyla Türkiye'ye dönmek isteyen Türkler, giderek Almanya'nın sosyal ve ekonomik çevresine daha da bağlı hale geldiler. Bu durum kesin dönüş fikrini söndürmedi, sadece uzak ve belirsiz bir tarihe öteledi. Haliyle 2. nesil göçmen çocuklar, geri dönüş miti fazlasıyla parlakken Almanya'ya uyum sağlamak zorunda kaldılar. Bu uyum, Berlin Duvarı'nı kendilerine oyuncak etmiş gençler için hayli zorluydu ve Nazizm bu uyum sürecini daha da zora sokuyordu. 36 Boys, bu uyumsuz çocukların hikayesinden mürekkeptir. Bulundukları bölgelerde Türk nüfusa sataşan dazlakları engellemek için kurulmuş ve devamında rap müzik ile iç içe büyümüştür. Kurulduğu 1980'li yılların sonundan lağvedildiği 90'ların ortasına kadar Amerikanvari çete savaşlarının aktörlerinden biri olan grup, bugün dahi adından söz ettirmekte ve Almanya'daki Türklerin hikayesinde apayrı bir merhale olarak durmaktadır.

Bugünün Kreuzberg'i

Kreuzberg artık geçmişin kenar mahallesi değil. Eskiden Birinci Dünya'nın en ileri karakolu, komünizmin kapı komşusu olan bölge, Berlin Duvarı'nın yıkılmasına müteakip aldığı yatırımlarla bambaşka bir yer oldu. Eskiden olduğu gibi kozmopolit bir yer olan Kreuzberg, Spree Nehri'nin kenarında, 36 posta koduyla ilelebet nefes alıp verecek.

Müslüman Kalarak Almanyalı Olmak

Ömer Faruk ALTINTAŞ

Fotoğraf: AA/Omar Marques

Yazının başlığı İsmail Kara hocanın “Müslüman Kalarak Avrupalı Olmak” isimli kitabından mülhemdir. Söz konusu kitapta bir bütün olarak Türkiye’nin Avrupalı olması bahsinin daha çok fikrî arka planı tartışılırken, bu kısa yazıda biz ekseriyetini Türkiye kökenlilerin temsil ettiği, belki de benzer bir hikâyenin daha çok olgu ve olaylar düzeyinde Avrupa’nın tam merkezinde bir parçası olan Almanya’daki Müslümanları ele almaya çalışacağız. Almanya’da sayıları sürekli artan ve toplumun her alanında görünür hale gelen bir Müslüman nüfusunun olduğu bir hakikattir. Bu du-

rumda çoğunluk toplum olarak nitelenebilecek Hristiyan toplumla ilişkiler, bunun nasıl bir toplumsal değişime yol açacağı ve Müslümanların nasıl bir istikamet izlemeleri gerektiği gibi temel meseleler ortaya çıkmaktadır. Yarım asrı aşan bir tarihe sahip, Almanya’da artık toplumun bir parçası olmaya başlamış Müslümanlar, varlıklarını idame ettirme ve geleceklerini inşa etme çabası içindedirler. Ortaya çıkan toplumsal talep ve gerilimler, ilgili ülkelerin İslam ve Müslümanlarla ilgili uzun vadeli politikalar geliştirmelerine vesile olurken, Müslüman toplumu da gelişen

yeni şartların meydan okumalarını hesaba katan bir anlayışla harekete sevk etmektedir. Almanya'da İslam ve Müslümanlar etrafında yaşanan gelişmeler, ülkede yaşayan Müslümanların, bunun da büyük yekununu oluşturan Türkiye kökenli Müslümanların altmış yılda geldikleri noktayı, geleceğe dair öngörülerini ve farkındalıklarını önemli kılmaktadır.

Öncelikle, genel manzarayı görmek adına Alman toplumu ve devletin din perspektifinden özet bir resmini ortaya koymak gerekir. Almanya nüfusunun dini mensubiyeti büyük ölçüde Hristiyan'dır. Bunların da çoğunluğu Katolik ve Protestanlardan oluşmaktadır. Federal Almanya Cumhuriyeti'nde din ve devlet ilişkileri Alman Anayasası'nın, "Almanya'da devlet dini yoktur", "Dini cemaatler oluşurma özgürlüğü korunmuştur", "Dini cemaatlerin, faaliyetlerini yürürlükteki yasalar çerçevesinde kendi başlarına yönetmeleri gerekmektedir" ilkeleri üzerine bina edilmiştir. En büyük dini cemaatler olarak Katolik ve Protestan Kiliseleri; ibadet yerleri olarak kiliseleri, farklı düzeylerde resmi okulları, hastaneleri gibi kurumsal yapıları ile toplumsal yaşamın da merkezinde bulunmaktadır. Buna göre, topluma sunulan eğitim, sağlık vb. hizmetler için devlet kurumları eliyle kilise adına vergilerin toplanması ve bununla söz konusu faaliyetlerin finansmanının sağlanması gibi konular da dahil olmak üzere, geniş iş birlikleri bulunmaktadır. Bunun dışında, kamu tüzel kişiliği vasfıyla başka dinlere ait dini cemaatler de tanınmıştır. Bu cemaatler dinlerini yaşama ve yaşatma konularında devletle iş birliği yapabilmektedir.

Bununla beraber, Almanya'da din etrafındaki çalışmalar kamu iş birliğinde olmak zorunda değildir. Sivil alanda, dernek statüsü ile ibadethaneler, dini faaliyetler yapılmaktadır. Müslümanlar da büyük ölçüde faaliyetlerini bu çerçevede yürütmektedirler.

Almanya'daki Müslüman Varlığı

Bu noktada, Almanya'da Müslüman varlığının genel bir görünümünü ortaya koymak faydalı olacaktır. Geçmiş asırlara gidildiğinde Viyana Kuşatması sonrası Almanya topraklarına gönderilen bazı Osmanlı esirleri mevcuttur. Bunlardan bazıları bugünkü Hannover'de mezarları olan Osmanlı askerleridir. Yine benzer şekilde 18.yy'da Osmanlı-Rus savaşları sonrasında esir düşen askerlerin Prusya kralının hizmetinde bulundukları ve bu kişilere ibadet yapabilmeleri için mekânlar tahsis edildiği kayıtlarda geçmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Berlin Sefiri Ali Aziz Efendi 1798 yılında Berlin'de vefat etmiş ve orada defnedilmiştir. Kabri daha sonra ilk defnedildiği yerden alınarak 1866 yılında kurulan ve çok sonraları ise Berlin Türk Şehitliği adını alan mezarlığa nakledilmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nda müttefiklerimiz sayesinde Almanya ile yakın münasebetlerimizin olduğu bilinmektedir. Nihayet İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan yeni şartlar çok farklı bir düzen meydana getirmiş; yenilen Almanya'nın Marshall yardımları sonrası ekonomik atılımını sağlayacak insan kaynağını yurt dışında araması ile Türkiye (1961), Fas (1963) Tunus (1965) ve eski Yugoslavya'dan (1968) Almanya'ya çoğunluğu Müslüman olan misafir

işçiler gelmeye başlamıştır. 1973 yılında işçi alımının durdurulmasından sonra işçiler ailelerini de Almanya'ya getirerek kalıcı olmaya başlamışlardır. Bunun yanı sıra, siyasi nedenlerle ya da savaşlardan dolayı Lübnan, İran, Afganistan, Bosna Hersek ve Kosova'dan Almanya'ya göçler olmuş; Müslüman olan bu topluluklar da Almanya'da büyük ölçüde kalıcı olmuşlardır. Yakın zamanlarda ise Suriye İç Savaşı'nın başladığı 2011 yılından bu yana Almanya'ya bir milyona yakın Suriyelinin geldiği istatistiklerde yer almaktadır. İlk misafir işçilerin gelmesinden bu yana altmış yıl geçmiş bulunmaktadır. Bu süre zarfında Sovyetlerin parçalanması, Avrupa Birliği'nin geldiği nokta, 2001 sonrası Müslüman ülkelerde olan hadiseler ve kitlesel göçler göz önüne alındığında Almanya'nın da İslam ve Müslümanlar ile ilişkileri çok yönlü gelişmeler göstermiş ve göstermeye devam etmektedir, denilebilir. Bugün Almanya'nın İslam ve Müslümanlarla ilişkisi kısaca özetlediğimiz bu arka plan üzerinde durmaktadır. Demografik açısından ise, Almanya nüfusu 84 milyon civarındadır. Bunların içinde Alman vatandaşı olanların sayısı 73 milyon, yabancı bir ülkenin vatandaşı olanların sayısı ise 10 milyonu aşkındır. Bununla beraber Almanya ya da başka ülke vatandaşlığından bağımsız olarak ülkedeki göçmen kökenli insan sayısının 20 milyonu aştığı ve bunların beş milyondan fazlasının Müslüman ülkelere geldiği bilinmektedir. Bunların arasında Türk vatandaşı, çifte vatandaş ya da Almanya vatandaşı olan Türkiye kökenli kişilerin sayısı 3 milyonu aşkındır. Tüm nüfus göz önüne alındığında, Müslümanla-

rın Almanya'daki oranı yüzde 6 civarındadır. Nüfus artışı hesaplamaları 2050 yılına kadar Almanya'da Müslümanların sayısının sekiz ila dokuz milyona yaklaşacağını öngörmektedir.

Müslümanların Yapısı

Almanya'da Müslümanların, içinde yaşadıkları toplumda kimlik, kültür ve aidiyetlerini muhafaza etme adına ortaya koyabildikleri yapılar hukuki anlamda çoğunlukla dernek olan kurumsallaşmışlardır. Söz konusu dernekler başta ibadet ihtiyacının karşılanması için kurulan cami dernekleridir. Camiler, günlük ibadetlerin cemaatle gerçekleştirildiği, derneğe gelip giden ailelerin çocuklarının din eğitimi aldığı, aynı inanca sahip aynı dili konuşan insanların sosyal ihtiyaçlarının karşılandığı, dini günlerin beraberce kutlandığı, bir kısmında aynı zamanda dernek üyelerine yönelik satış yapan marketlerin de hizmet sunduğu yerler olarak şekillenmişlerdir. Bahsedilen bu cami dernekleri Almanya'da federal veya Avrupa çapında faaliyet gösteren birliklere de genellikle üyedirler. Bir sonraki adımda bu birlikler de kendi aralarında çatı kuruluşlar şeklinde kurumsallaşmışlardır. Söz konusu yapıların çoğunlukla dilsel, etnik ve milli istikametlerde bir araya geldikleri gözlemlenmektedir. Bunun sebebi, camilerin kuruluş dönemlerinde aynı ülkeden gelen kişilerin bir araya gelerek oluşturdukları bir tür ana vatan dernekleri işlevini sağlamalarıdır. Diğer bir sebep ise, cuma hutbelerinin geçmişten beri ağırlıklı olarak cemaatin dilinde yapılıyor olmasıdır. Almanya'da bu anlamda Türk, Arap, Boşnak, Arnavut, İran ve Afgan cami-

leri oluşmuştur. Bu durum, Almanya'da Müslümanların doğal olarak etnik köken ağırlıklı cemaatler oluşturmalarına neden olmuştur. Konumuz itibarıyla dini amaçlı yapılanmalar ön planda olsa da bunlar cami dernekleri ile sınırlı değildir. Cami dernekleri etrafında veya dışında eğitim, spor, hemşehri dernekleri de ekseriyetle göçmen toplulukların kendi kimlik, ana dil ve kültürleri ile irtibatlarını devam ettirmek üzere tesis ettikleri yapılar arasındadır.

Almanya'da farklı etnik gruplardan Müslümanların içinde yer aldıkları ya da oluşturdukları; Almanya Müslümanları Koordinasyon Konseyi, Almanya İslam Konseyi-Almanya Müslümanları Merkez Konseyi, Almanya Faslılar Merkez Konseyi, Almanya Boşnaklar İslam Toplumu, Şii Cemaatler İslam Toplumu, Almanya Ahmediyye Cemaati gibi çatı kuruluşlar mevcuttur. Bunun dışında, on altı eyaleti olan Almanya'da Müslümanlar eyalet düzeyinde birlikler kurma yoluna gitmişlerdir. Bu kapsamda; Hessen İslam Dini Cemaati, Berlin İslam Federasyonu, Şura Hamburg İslam Toplumu Konseyi, Şura Aşağı Saksonya, Aşağı Saksonya Müslümanları Eyalet Birliği, Şura Schleswig Holstein, Müslümanlar Eyalet Birliği Şura, Baden Württemberg İslam İnanç Toplumu gibi yapılar bulunmaktadır.

Almanya'da Türkiye kökenliler özelinde farklı amaçlarla kurulmuş çok sayıda dernek ve birlik bulunmaktadır. Bunların en geniş kesimini de dini hayatın idame ettirilmesi etrafında kurulmuş cami ve eğitim dernekleri oluşturmaktadır. Bunların içerisinde de konumuz açısından en geniş ta-

banlı dört çatı kuruluş ön plana çıkmaktadır: 1984 yılında kurulan, halihazırda 1000'e yakın cami derneğinin bağlı olduğu Diyanet İşleri Türk İslam Birliği (DİTİB); geçmiş 1976 yılına kadar giden 300'den fazla cami derneğinin üye olduğu İslam Toplumu Milli Görüş (İGMG); 1973'e kurulan ve 300'den fazla cami ve kültür derneğinin bağlı olduğu İslam Kültür Merkezleri Birliği (VİKZ) ve yine 1987 de kurulan 30'a yakın derneğin mensup olduğu Avrupa Türk İslam Kültür Dernekleri Birliği (ATİB). Tüm bu göstergeler çatı kuruluşları, cami cemiyetleri, farklı alanlardaki kurumsal yapıları ile Almanya'daki Türkiye kökenli toplumun, genel Müslüman toplumun önde olan temsilcileri arasında yerini almış olduğunu göstermektedir.

Müslümanlar Etrafında Gelişen Temel Meseleler

2000'li yılların başından bugüne değin Almanya'daki Müslümanlar etrafında gündeme gelen, uzun tartışmalara yol açan ve Müslümanların toplumdaki genel imajlarını belirleyen bazı konuları hatırlatmakta fayda bulunmaktadır.

Bu konulardan biri, 11 Eylül 2001 saldırıları ve hemen peşinden tüm dünya ve Avrupa'da terör ve İslam/Müslümanlığın bir arada zikredilmesidir.

Yine Almanya'da Müslümanlar bağlamında, içinde bulundukları toplumsal kültürü benimseyip ona ayak uydurmaları gerektiği anlamında öncü kültür (*Leitkultur*) tartışma ve talepleri akla gelmektedir.

Bir diğer sembolik konu, başörtüsü etrafında yıllardır devam

eden tartışmalardır. Almanya'da bu konunun hâlâ bir sorun olduğu, özellikle nitelikli iş kollarında gerek kamu gerekse özel sektörde başörtüsü ile özgür bir çalışma ortamının olmadığı, henüz başvuru aşamasındaki ayrımcı uygulamalardan başlayarak çalışma ortamına kadar ayrımcılık, mobbing ve dışlama gibi olaylarının yaşandığı görülmektedir.

Bir dönem tartışma konusu olan bir başka husus da kamuoyunda daha çok helal kesim olarak bilinen Müslümanların dini inançlarına uygun olarak yapılan hayvan kesimleridir. Helal sertifikası gibi konularda atılan adımlar sorunu çözmüş gibi gözükse de hayvan hakları savunuculuğu yaptıklarını söyleyen kişi ya da kesimlerce fırsat doğdukça bu konu gündemde tutulmaya çalışılarak çeşitli protestoların konusu haline getirilebilmektedir.

Bir diğer önemli husus, karma yüzme derslerine çocuklarının katılmasını istemeyen Müslüman aileler için çeşitli davaların aleyhine sonuçlanmasıdır.

Yine bir mahkemenin, sünnetin ilgili kişinin beden bütünlüğüne müdahale teşkil eden bir yaralama fiili olduğuna hükmetmesi nedeniyle Müslümanlar açısından çok önemli bir sorun haline gelebilecek olan konu, önemli ölçüde Yahudilerin tepkileri sebebiyle Federal Hükümet'in 2012 yılında sünnet sırasında tıbbî koşulların sağlanması ve ebeveynlerin ameliyatın riskleri üzerine kapsamlı olarak bilgilendirilmesi gibi şartları içeren bir izin yasasının çıkması ile çözülmüştür.

Almanya'da İslam ve Müslümanlar konusunda toplumsal tar-

tışma ve bazen çatışmalara neden olan konulardan biri de camilerin görünür olmaları, minareleri ve özellikle de büyük olan cami inşaatlarıdır. Almanya'da ilk nesillerin cami olarak kullandıkları mekanların yerine mimarisi değiştirilen yeni camilerin yapılması girişimlerinin son on yılda daha da fazla artması sebebiyle, arsa temini ve izin süreçlerinde zorluklar yaşanmaktadır. Camilerin inşa süreçleri yerelde tartışma konusu olmaktadır. Bu husus, önümüzdeki on yıllarda da karşımıza çıkacaktır. Müslümanların en görünür sembolleri olarak camiler ayrıca son yıllarda ırkçı eylemlerin de yoğun olarak hedefi olmaktadır. Kundaklamalar, duvarlarına ırkçı sloganların yazılması, domuz başı bırakılması, camilerinin kırılması, tehdit mektuplarının gönderilmesi gibi olaylar Almanya'da neredeyse her gün yaşanır hale gelmiştir. Bu konular çoğunlukla Almanya'daki Müslümanların iş ve eğitim hayatıyla gündelik yaşantısında güncel meseleler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bunun dışında; Almanya'daki Müslümanların toplumda yer edinmeleri, Müslüman olarak kalıcı kurumsal yapılar oluşturmaları, kamu tarafından sunulan hizmetlerden toplumun önemli bir parçası olarak faydalanmaları, anayasal zeminde hukuki ve sosyal haklarını her düzlemde elde etmeleri ve sürdürmeleri gibi bazı temel konular da bulunmaktadır. Bunların başında, dini yapıların dernekler ya da dini cemaat isimleri ile örgütlenmeleri fakat kamu tüzel kişiliğine haiz dini cemaat statüsünü elde edememeleri gelmektedir. Söz konusu statüde yapı, kamu otoritesi-

nin resmi muhatabı olarak örneğin İslam dini derslerinin müfredatının oluşturulması, belli durumlarda finansman kaynağı sağlanması ve din eğitimcilerinin desteklenmesi gibi hususlarda imkân sahibidir. Almanya anayasal sistemi içinde kamu tüzel kişiliği bu yazının kapsamını çok aşan iş birliklerini beraberinde getirme potansiyeline sahiptir ve Müslümanların uzun vadeli kazanımları açısından bu durum hayatidir. Almanya'da geniş tabanlı Müslüman yapılanmalar kamu tüzel kişiliği statüsünü kazanamamasına karşın, Ahmediyye Cemaati gibi Almanya'daki Müslümanların çok az bir kısmını temsil eden yapılar bu statüyü elde etmiş durumdadırlar.

Bu bağlamdaki diğer konular; İslam dini eğitimi bağlamında resmi okullarda İslam dini derslerinin başlatılması, yaygınlaştırılması, öğretmen yetiştirilmesi, camilerdeki din görevlilerinin yetiştirilmeleri ve finansmanı, İslam ilahiyat fakülteleri, Müslümanlara yönelik sosyal hizmetlerin kurumsallaşması ve Müslüman mezarlıklarının ihtiyaçlarıdır. Almanya'daki Müslümanların çözümlenmesi gereken temel ve uzun vadeli meseleleri esasen bu başlıklar altında toplanabilir.

Tüm bu konuların konuşulduğu ve belli adımların atıldığı Alman İslam Konferansı'na bu noktada değinilmelidir. Alman devleti ile Müslüman kuruluşların, Müslümanlara ilişkin konuları müzakere ettiği 2006 yılında hayata geçirilen federal düzeydeki Alman İslam Konferansı, Müslümanlar ve Alman devleti arasında kurumsal bir diyalog platformu olarak tanımlanmaktadır. On beş

senedir devam eden bu konferansların yeni hükümetler dönemindeki seyri de merak konusudur. Müslümanlar açısından bazen çok tartışmalı seyreden Alman İslam Konferansı bağlamında yaşanan gelişmeler kısaca şöyle özetlenebilir:

Almanya'da devletle iş birliği gerektiren hususlarda Müslümanlara yönelik en fazla işlenen gündem; çok parçalı bir yapıya sahip olmaları, bir araya gelememeleri ve dolayısıyla iş birliklerinde çoğunluk tarafından kabul gören doğrudan bir muhatap kurumun bulunmamasıdır. Çok sayıda küçük ölçekte Hristiyan ya da başka dini cemaatin tüzel kişiliğinin kabul edildiği vasatta bu, geçerli bir argüman olmasa da konferans sürecinde ağırlığını Türkiye kökenli kuruluşların oluşturduğu Almanya Müslümanları Koordinasyon Merkezi'nin (KRM) kurulmasının, federal düzeyde iletişim ve iş birliği alanlarında ortak konuların müzakere ihtimalini kısmen güçlendirdiği söylenebilir.

Diğer husus, Almanya'da Almanca bilen din görevlilerin olması, ülkedeki eğitim kurumlarında eğitim almaları ve bunların yeterli olmadığı alanlarda dini cemaatlerin din görevlilerini kendilerinin eğitmeleri talebidir. Son olarak, Almanya yurtdışından gelecek din görevlilerine dil şartı getirmiş, Almanya'da din görevlileri yetiştirmek üzere devletin finanse ettiği "İslamkolleg" çalışmasını başlatmıştır. Türkiye kökenlilerin kurdukları DİTİB ve IGMG gibi kuruluşlar devletin dini cemaatlerin alanına girmemesi gerektiğini belirterek bu yapının içinde olmayı reddetmişlerdir. Bu kuruluşlar, Almanya'da din görevlilerini kendi-

leri yetiştirme çalışması içinde bulunmaktadırlar.

Alman İslam Konferansı'nın gündemlerinden bazıları da Almanya'daki genel sistem içerisinde hastane ve hapisanelerde faaliyet gösterecek Müslüman rehberler noktasındaki eksiklik ve yetersizliklerin giderilmesi, Almanya'da kiliselerin üstlendiği sosyal yardım müesseselerinin benzerini Müslüman topluma yönelik çalışmalarda Müslüman dini kuruluşların oluşturmaları, bu yönde topluma katkı sunabilmeleri, aile danışmanlık hizmetleri, evlerde hasta bakımı, cenaze hizmetleri ve diğer başka manevi rehberlik hizmetleri konularındaki atılacak adımlardır. Konferans sürecinde Müslüman kuruluşların kendi yapılarını bu açıdan güçlendirmeleri, bu sürecin muhtemel olumlu gelişmeleri arasındadır.

Almanya'daki Müslümanlar için çok hayati konulardan birisi de hiç şüphesiz İslam dininin gelecek nesillere öğretilmesi meselesidir. Almanca din eğitimi taleplerinin karşılanması ve resmi din derslerinin tüm okullarda yaygınlaştırılmasının Almanya'da yaşayan Müslümanların gündemlerinde olması; bu hususun ilgili mecralarda savunulması ve takibinin yapılması gerekmektedir. İslam dini derslerinin ders saatlerinin artırılması, İslam dini dersi öğretmenlerinin yetiştirilmesinin teşvik edilmesi, buna katkı sunulması ve bu hususta profesyonelleşmeye yönelik çabaların artması gerektiği diğer önemli etkenler arasındadır. Bu süreçlerin devamında muhtemelen cemiyetlerdeki eğitim çalışmaları ile resmi okullardaki eğitim çalışmalarının paralel yürütülmesine yöne-

lik girişimlerin başlatılması ihtiyacı söz konusu olacaktır. Bununla beraber çift dilli eğitimin dini cemaatlerin gündemine gelmesi, sivil eğitimlerde de bu konularda adımlar atılmasını gerektirecektir. İslam dininin Almanca öğretilmesi, bunun kaynaklarının oluşturulması, Türkçe ve Almanca çift dilli din dersi materyallerinin oluşturulması ihtiyacı Almanya'daki Müslümanların önemli konularındandır. Her ne kadar bu başlıklar konferansın önemli gündemlerini oluştursa da ciddi sayılabilecek gelişmeler gözlemlenmemektedir.

Konferansın Müslümanlar açısından rahatsız edici olan geniş gündem konularından biri, Müslümanların güvenlik tehdidi olarak görülmeleri ve önleyici tedbir gibi sözde masum kavramlar ile Müslüman kuruluşların ve camilerin devletin güvenlik güçleri ile iş birliğine yönlendirilmeleridir. Bu husus, konferanstaki en tartışmalı gündemlerden biridir. Haklı olarak Müslüman temsilcilerin bazılarının parçası olmak istemedikleri ve bu sebeple konferanstan çekilmelerin yaşandığı bir konudur. Müslümanlara güvenlik perspektifinden yaklaşılması en önemli meselelerden biridir.

Uzun İnce Bir Yol

Bahsedilen tüm bu arka plan çerçevesinde, Almanya'da çoğunluğunu Türkiye kökenlilerin oluşturduğu Müslümanlar için geleceğe dair bazı tespit ve öneriler yapabiliriz. Almanya'da 2000'li yıllardan itibaren programlı bir şekilde İslam ve Müslümanlarla ilgili sürekliliği olan, gündemleri belli bir program çerçevesinde ve zaman zaman diyalog platformlarında oluşan fikirleri de dâhil ede-

rek bazı çalışmalar yürütüldüğü gözlemlenmektedir. Ancak konunun bu şekilde programlı ele alınması Müslümanların gerçekleştirebildikleri şeyler ile de yakından alakalıdır. Dolayısıyla Almanya'da şu anda güncel meseleleri ortaya çıkaran şartlar, aynı zamanda 1960 sonrasında gelen Müslümanlar ve bunların Almanya'daki sosyalizasyonları ve muvaffakiyetleri ile de ilgilidir. Bu açıdan, Almanya'daki Müslümanların, özellikle sayı itibarıyla çok baskın olan Türkiye kökenlilerle Almanya'da "organize İslam" diyebileceğimiz kurumsallaşma anlamında çok önemli adımlar attıkları tespit edilmelidir. Sadece Türkiye kökenli Müslümanlara ait iki bine yakın cami, belki bir o kadar da çeşitli amaçlarla kurulmuş dernekten söz etmekteyiz. Bütün Müslümanlar hesaba katıldığında, çok daha fazla cami ve dernekleşmelerden söz edebilmekteyiz. Bu yapılar dini mensubiyetlerin korunması, din eğitiminin yeni nesillere aktarılması ve kültür ve kimlik temin edilmesi gibi hususlarda çok önemli vazifeler yerine getirmiş ve getirmektedirler.

Bu sebeple organize Müslümanların, bu dönemlerde atacakları sağlıklı adımların Almanya'da Müslümanların gelecek yüzyıllarını kuracağını farkında olmaları gerekmektedir. İçinde yaşanılan toplumun menfaatlerini Müslümanlıktan taviz vermeden, Müslümanlığın gerektirdiklerini de çoğunluk toplumuna feda etmeden çıkar yollar bulmak durumundadırlar. Diğer bir önemli husus, Müslümanların köken ülke dillerinin (ana dil, köken dili), kültür ve kimliklerinin korunmasıdır. Bu, onların temel hakkıdır ve kendi

kültürleri içinde var olmalarına imkân sağlanmalıdır. Ancak her şeyden önemli olan husus, Müslümanların Müslümanlıklarına dair menfaatlerinin gözetilmesidir. Zira, bu aynı zamanda milli kültür ve aidiyetin de teminatıdır. Bu anlamda, genel olarak Avrupa'da İslam ve Müslümanlarla ilgili son yirmi yılda yaşanan tartışmaların çoğunluk toplumlarını ve Müslümanlar toplulukları olumsuz anlamda etkilediği bir gerçektir. Almanya'daki Müslümanlar için, yaşanan bu olumsuz havanın getirdiği zorluklar göz ardı edilemez. Almanya'da yürütülen İslam politikası ile elde edilen sonuçlar, en geniş ve organize Müslüman kitle olan Türkiye kökenlileri doğrudan etkilemektedir. Türkiye kökenli Müslüman toplum, Almanya'da devlet tarafından dikkate alınacak, muhatap kabul edilecek en organize ve geçmişi itibariyle de en eski kesimdir.

Bu yüzden, kurumsal olarak atacakları adımlar Almanya'da tüm Müslümanların geleceğini, siyaseti ve çoğunluk toplumu nezdindeki kazanım ya da kayıpları büyük ölçüde etkileyecektir.

Türkiye kökenli Müslüman toplum halihazırda altmış yıldır Almanya'nın kalkınmasına, toplumsal yaşamına, dini çoğulculuğuna çok önemli katkılar sunmaktadır. Buradaki gayretlerin ve katkılarının hafife alınmasına, olumsuz bir hava estirilmesine müsaade edilmemelidir. Din eğitimi bağlamında İslam dini dersleri, Müslümanların ve Müslümanlığın Almanya'da yerleşik hale gelmesi ve ülkenin bir parçası olması için önemlidir. Bu hususun gerek resmi gerek sivil düzeyde din ve kültür eğitiminin tüm imkânlarından faydalanılarak geliştirilmesi gerekmektedir. Almanya'da İslam bağlamında yaşanan gelişmeler her zaman olumlu olmasa da bu

hususdaki gelişmelere yönelik bir takım fırsatlar da sunmaktadır. Masada olduğunda süreçleri etkileme imkânları doğmakta, olunmadığında karar süreçlerinde olanların kabul ettiği muhtemel dayatmaları kabullenme durumu söz konusu olmaktadır.

Halihazırda dernek statüsünde faaliyet yürüten cami cemiyetlerinin bağlı oldukları çatı kuruluşların dini cemaat statüsünü kazanmaları durumunda İslam dini dersleri, muhtemel cami vergileri, okulların açılması ve farklı imkânlardan istifade edebilmeleri gibi hususlar, Almanya'daki Müslümanların önümüzdeki yüzyılları için belirleyici olacaktır. Bu anlamda bu tarihlerde atılacak doğru adımlar, elde edilecek kazanımlar ya da tam aksine yanlışlar ve kayıplar, Müslüman nesillerin dini mensubiyetlerini korumaları ve dinlerini yaşatma konularında belirleyici olacaktır. Çok uzun va-

Fotoğraf: AA

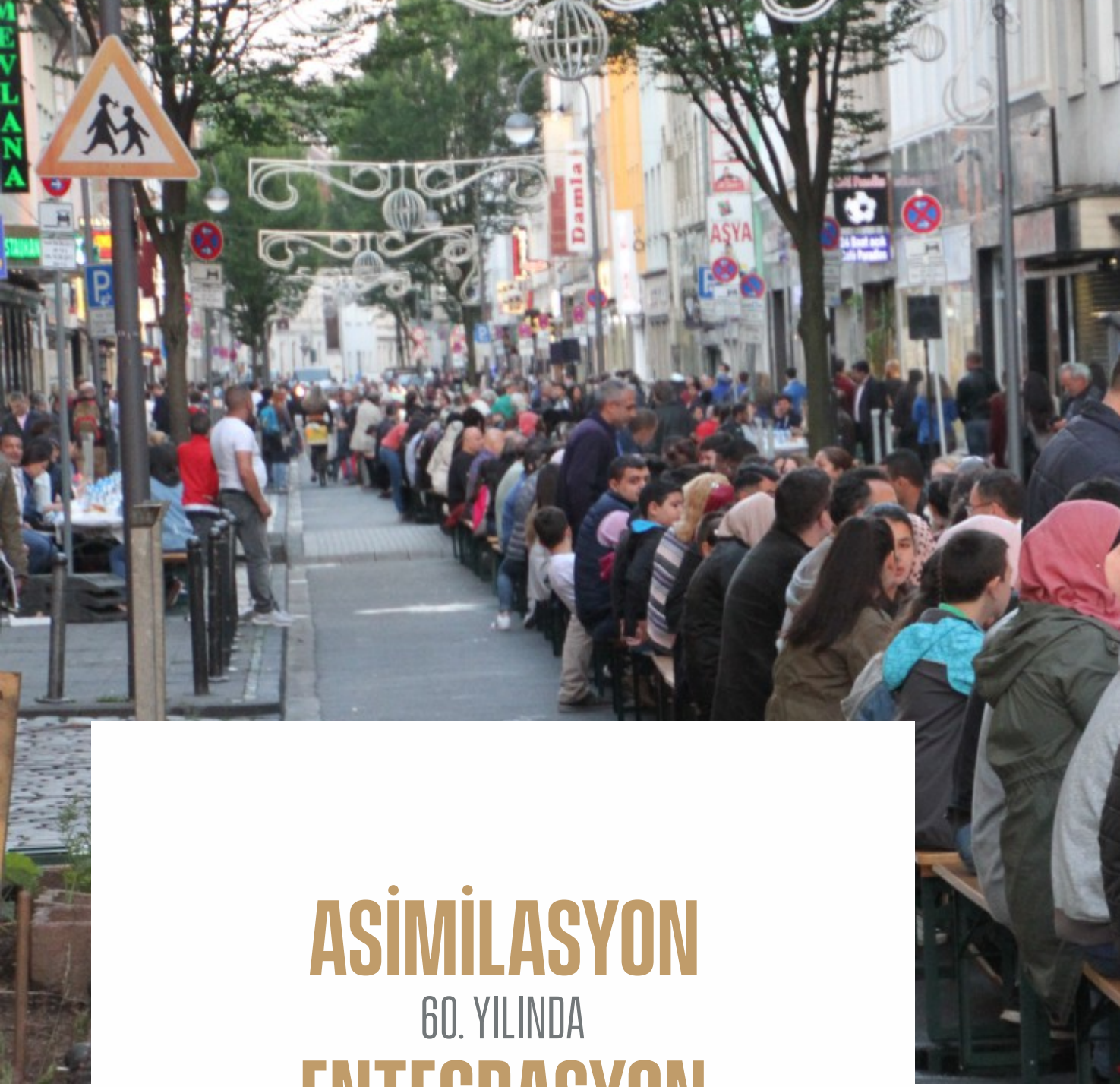
deli düşünöldüğünde, Müslüman nesillerin Almanya'da gidecek daha fazla Alman vatandaşı olacağı, köken ölkeleri ile münasebetlerinin azalacağı ve dil yetkinliklerinin zayıflayabileceği öngörölebilir. Bununla birlikte, Almanca konuşan, düşünöen Müslümanlar eliyle İslam dininin Almanya'da yerleşmesi konusunun üzerinde ciddiyetle durulması gerekmektedir. Almanya'daki Müslüman nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan Türkiye kökenli toplumun en önemli vazifeleri arasında bu da yer almaktadır. Dini kuruluşların yerel şartlara kendisini uyarlayarak yapılanmasını güncel ve geleceğe dair öngörölür ihtiyaçlara göre şekillendirmesi, insan kaynağı yetiştirmesi, bunu yaparken dikkat ve ihtiyatı elden bırakmadan kamu imkânlarından istifade etmesi önemlidir. Almanya'da devletin Müslüman toplumun ihti-

yaçlarını karşılamak için dini kuruluşlara olan gereksinimi açıktır. Onlarsız hareket etme imkânı kısıtlıdır. Dini kuruluşların, cami konseptini geliştirmeleri, Müslümanların tüm meselelerine hitap edebilen yapılar oluşturmaları ve bu anlamda Alman devletin sunduğu imkânları görmezden gelmeyip onlardan faydalanma imkânlarını arayan bir yapıyı tesis etmeleri gerekmektedir. Müslümanların uzun vadede menfaatlerine olan nitelikli eğitim, her türlü ihtiyacın finansmanı, mesleki yeterlilik, sivil toplum olarak profesyonelleşme ve dini hizmetlerin geliştirilmesi gibi konuların iyi takip edilmesi; Müslümanların bizzat bu süreçlerin içinde bulunmasını gerektirmektedir.

Başka bir ölkeye bağılı olma ve yabancı ölkö etkisi gibi konularda, Avrupa'nın genel ilkeleri olarak kabul edilen; insan hakları, özgürlükler, ana dili öğrenme hakkı, kül-

tür ve aidiyetin muhafazası ve din özgürlüğü gibi temel haklar dikkate alınmalıdır. Zira, Müslümanların bu hususlardaki faaliyetleri, Almanya gibi yurt dışında diasporası bulunan bir ölkede kendilerini ifade edebilmeleri için sağlam bir zemin oluştıracaktır. Müslümanlar, bu anlamda aidiyetlerinden ve kültürlerinden kopmadan yaşama ve nesillerine bunu yaşatma hakları olduğunu söylem ve eylem düzeyinde göstermenin yollarını bulmalıdırlar. Ancak bu konularda bulundukları toplumun tarihini ve kültürel serüvenini hesaba katarak etki alanlarını güçlendirebilirler.

Almanya'daki Müslüman toplumun ve bunun en geniş kesimini oluştıran Türkiye kökenlilerin içinde bulundukları toplumdan tecrit edilmiş ve kenara çekilmiş olarak yaşamaları mümkün değildir. Böyle bir şey gerekli de değildir. Değişen nesilleri ve yeni toplumsal şartları dikkate almamak giderek Müslüman toplumu marjinal bir cepheye itebilecektir. Bu anlamda yaşanan ölköyü, şehri, mahalleyi sahiplenip oranın kendine özgü meseleleri ile ilgilenilmeli, toplumun içerisinde, onun aktif bir öznesi olunmalıdır. Müslüman kalmanın yükümlölükleri için mücadeleleyi göze almaktan geri durmamak, ama aynı zamanda içinde yaşanan ölkö ve toplumun maslahatı için gayret etmek, toplumun tüm kesimlerinin hayrına çalışmak, kurumsallaşmaları bu yönde uzun vadeli dönüştürmek, geliştirmek, Müslüman toplumun önemli bir vazifesidir. Biliyoruz ki; bu belki de nesiller boyu sürecek uzun, ince ve meşakkatli, fakat Müslümanlar için yorulmadan kat etmeyi göze alacakları bir yoldur.

ASİMİLASYON 60. YILINDA ENTEGRASYON ALMANYA TÜRKLERİ ARASINDA

Dr. Latif ÇELİK
Almanya IKG Enstitüsü

Fotoğraf: AA/Mesut Zeyrek

Tarihin en eski çağlarından bu yana her millet göç tecrübesi yaşamış, en azından kendi ülkesinde bir göçteki zorlukların muhabatı olmuştur. Göçler beraberinde anıları, kültürü, sevinci ve ağıtları da alıp götürmüş, zamanla unutulsa da sürekli nesilden nesile bir sözlü hikâye olarak belleklerde devam edegelmiştir. Coğrafya ile sınırlanamayan göçlerin yeni yurtlardaki uyum sorunu da göçmenin yeni vatana “merhaba”

dediği anda başlamıştır. Tarih sürekli kendini tekrarlıyor; yapıları yıkılıyor, tamir ediliyor veya yenisi yapılıyor. Göçmenlerin yeni vatana uyumu bazen 50, bazen 100 yılı bulabiliyor, ancak hiç unutulmuyor. Aidiyet duygularının sesi olan satırlar arasındaki kültür ise insanlığın kültür mirası olarak tarihin kayıt defterlerine yazılıyor. 60’lı yılların başında sanayi ülkesi Almanya’ya iş gücü olarak gelen Türklerin kültürel değerlerindeki

aşınmalar kültür tarihindeki kayıp sayfalar olarak anılacaktır.

Göç, hareketli bir süreçtir ve dinamizmi kendi içindedir. Durakladığı anda özelliğini yitirir ve o andan itibaren göçmenlerde değişim başlar. İster gönüllü isterse mecburi olsun göç edenler yeni diyarlardaki baskın kültüre uyum sağlamak zorundadırlar. Adına uyum dense de aslında ana vatan-daki değerlerinin birçoğunu yeni vatanda yaşayamamaktır bunun adı. Oysa göçmen, yeni vatanı ne kendine benzetmeye ne de göçmenleri misafir olarak kabul eden ülke onları içinde eritmeye çalışmasa, hakkaniyetli uyum süreci zamanla kendiliğinden gerçekleşecektir. Çünkü göçmen yeni vatanını özümseyip, tanıyıp kültürü ile çatışmadığı andan itibaren mutlu olmaya başlayacaktır. Göçmenlere parmak sallayarak yapılan entegrasyon tavsiyeleri doğru sanılan yanlışların ilk adımıdır. Göçmenlik bir süreç olarak

devam etse de bunun gerçekte eziklik altında bir sessizliğin de mecburiyeti olduğunu anlamak gereklidir. Göçmenlerin susarak geri çekilmesi zamanla bir paralel kültürü ortaya çıkarır.

Almanya'da, geçmişi 60 yılı bulan ve ilk nesilden çok az kişinin hayatta kaldığı ülkede, Türk göçmenler yaşamlarının yarısından fazlasında en çok asimilasyon ve entegrasyon kelimelerini duymuşlardır. Ülkedeki her Türk çocuğu her iki dildeki yayınlarda bu iki kelimeyi okuyarak büyümüş; Alman arkadaşları ve öğretmenlerinin soruya dönüştürdüğü bu iki kelimenin cevabını vermesi gerekmiş veya birine ait olduğunu ispat etmesi istenen kalıplaşmaların etkisi altında bir yaşam sürmüştür. Türklerin geneli ise Alman toplumundaki soğuk bakış ve toplumda bir türlü yerleşmeyen "hoş geldin" kültürünün sonuçlarına katlanmak zorunda kalmışlardır. Almanya

Türklerini nesiller boyu kabul edemeyen Alman toplumu ve kabul edilmeyi hak ettiğine inanan Almanya Türkleri yan yana bir yaşam sürmüşlerdir. Bu bağlamda 60 yılda Türklerin değişimi diğer göçmen gruplardan çok daha yavaş ve çok daha uzun bir süreçte gerçekleşmiştir.

Seçme ve seçilme hakları olmadığı halde ülkedeki Türklerin Alman iç siyasetinin doğasında var olan seçim atmosferinin tartışma ortamlarına dahil edilmesi, siyasete etki edemeyen Türk toplumunda ciddi bir sosyal eziklik ortaya çıkarmıştır. Haksız ve mesnetsiz tartışmaların garip yakıştırmaların cevap vermek isteyip veremeyen ülkedeki milyonlarca Türk ailesinde bunun bir dışlanmışlık olarak algılandığı Alman tarafında hiç fark edilmedi. Türklerin entegre olması gerektiğini belirtenlerin bunun nasıl olacağını açıklamaya bile gerek duymadıkları halde seçimleri kazanıp mec-

Adana'lı Süleyman Akgül 1968 yılı yaz tatili sonrası Almanya'ya geri dönmekten önce oğlu Veysal'ı bir tuhafiyeye mağazasında giydirip bu hatıra fotoğrafını çekti. Foto: Aysel Akgül

lise girmeleri her dört yılda bir tekrarlanan bir siyasi değişim olarak kaldı. Ülkedeki milyonlarca Türk'ün seyirci konumunda olduğu Alman siyaseti, saha kenarındakileri oyuna davet etmekte geç kalmaktadır. Türkler, ellerinde Alman vatandaşlığı olmasa da ülke için en az ücretle en ağır işleri yaparak asimilasyon ile entegrasyon kelimeleri arasında dört nesil geçirmişlerdir. Bu tartışmalarda fazla eleştiri aldığı halde eşit şartlarda cevap veremeyen Türkler, uyumsuzlukları gündeme geldikçe buna cevap vermek zorunda kaldılar.¹ Ancak öğrendikleri, asimilasyon ve entegrasyon terimleri arasına hapsedilen sosyo kültürel hayatın dışına çıkmayı başara-bilenlerin rahatladığı idi.

Türkler ve Göç

Tarih boyunca var olan göçler;

can güvenliği, inanç ve kültürü koruma, ekonomik kaygılar, daha iyi hayat şartları ve toplu halde sürgüne kadar uzanan geniş bir yelpazeyi oluşturur. Türkistan havzasından batıya doğru göçen Türk boyları göç dinamizmi için en iyi örneği oluşturur. Avrupa'nın doğusunda meydana gelen demografik değişimlerin önemli bir bölümü Türk obalarının göç dinamizmi ile şekillenen örneklerdir. Uzak tarihi sayfalarda bırakarak hızla günümüze gelip 20. yüzyıl göçlerine odaklandığınızda en fazla göç eden, ettirilen milletin Türkler olduğunu görürüz. Yüzyılın başında Balkanlar'dan hızlı bir çekilme sonucu gireleyen Osmanlı Devleti, Türk unsurların zoraki göçte yaşadığı imkansızlıklar, mevsim şartları ve askeri tedbirlerin alınamayışı sonucu ağır göç süreçlerinin dramını da yaşamıştı.

Tarihin birinci büyük savaşını yaşayan Türkler bir sonrakinde daha zorlayıcı acıları yaşamamaya kararlıdılar. Devasa can kayıplarına yol açan, tarihin ikinci büyük savaşında insanlık kendisine en büyük zararı verirken, Türkler son ana kadar vatan savunması dışında hiçbir ülke ile karşı karşıya gelmediler. 1945 yılında Avrupa'daki yangın söndürüldüğünde yıkılan binaları, yok olan alt yapıları ve hayatını kaybeden milyonlarca insandan sonra enkazları yerinden kaldıracak insanın bile kalmadığı görülmüştür. Çalışacak insan gücünü, 16 - 45 yaş arası insanların büyük bir bölümünü kaybeden Almanya'nın elinde yamış, yakılmış ve nasıl imar edileceği belli olmayan üzerinde dumanların tüttüğü milyonlarca ocak kalmıştır. Sanayileşme hamlelerini başlatabilmesi için Almanya'ya insan gücünün gerekli olduğu Almanya'yı işgal edenler tarafından da anlaşılmıştır. Mağ-

¹ Alman vatandaşlığı olmadığı için siyasette katılımcılığın sağlanamadığı halde iktidar partilerince bile uyumsuzluk konusunda suçlanan Türkler, bütün partilerin eleştirilerinden pay aldılar. Hatta Türklerin uyumsuzluklarının, nüfuslarının çok arttığını ve gettolaştıklarını en çok gündeme taşıyan gruplar zamanla partileşerek mecliste temsil edilmeye başladılar.

lup olmasına rağmen mühendislik bilgileri ile yine de Avrupa'nın yaralı lokomotifi sayılan Almanya, artan iş gücü ihtiyacını karşılamak için 1955-1968 yılları arasında çok sayıda ülke ile işgücü anlaşmaları yaptı. Bu alanda öncelik, elbette Akdeniz ülkeleri idi ve bölgedeki devletler ile arka arkaya iş gücü sözleşmeleri imzalandı.

Ancak İtalyanlar ve hemen sonrasında gelen İspanyollar yeterli değildi. Daha hızlı ve daha iyi çalışacak insanlar gerekliydi. Yıkımın büyüklüğünü ancak savaş durunca anlayabilen Almanya, tahrip edilen alt yapı için öncelikle çalışkan göçmen işçilere ihtiyaç duyuyordu. 7 yıl süren kirli savaşta yer almayan, insanların uzak cephelerde bir hiç uğruna harcamayan Türkiye'ye de teklif götürdü Almanlar.² Türk tarihi göçlerden ibaret gibi görülse de Türklerin eko-

nomik bir göç ile tanışması İkinci Dünya Savaşı sonrası Almanya ile imzalanan anlaşma ile başlar. Birbirini yok etmeye çalışanlar yorgun düştüklerinde ülkelerinin enkazını bile kaldıracak güçlerinin kalmadığı bir döneme rastlayan bu göç, her iki milletin tarihinde yeni bir sayfa, önemli bir dönem ve unutulmaz dostluğun yeniden yazıldığı bir zaman aralığıdır. Uzun bir süreye yayılan görüşmeler ile Türk-Alman İş Gücü Anlaşması Türkiye'deki siyasi dalgalan-

maların etkisi ile zaman zaman kesilerek tekrar başladı. Nihayetinde Türklerin Almanya'ya gelmesi için yapılan görüşmeler 30 Ekim 1961'de sona erdi ve hazırlanan anlaşma Türk ve Alman temsilciler tarafından imzalandı. Ertesi gün ilk kabile yola çıkarak Türk tarihinde adı "Ekonomik Göç" olan yeni bir sayfa açılmış oldu.

Almanya'nın birçok şehrinde Türk göçünün 60. yılı kutlanmaya başlandı. 30 Ekim 1961 tarihinde, Bonn yakınlarındaki Bad Godesberg kasabasında Türkiye ile Almanya arasında "İş Gücü Alımı Anlaşması" ile başlayan Türk

Fotoğraf: AA/Ali Atmaca

² Almanların iş gücü talebini Türkiye de olumlu buldu ve iki ülke yetkilileri hemen görüşmelere başladılar. Ancak araya giren siyasi dalgalanmalar ve 27 Mayıs İhtilali Türk ve Alman heyetleri arasındaki görüşmelerin 3 defa geriye atılıp askıya alınmasına yol açtı.

Almanya'ya gelen Türkler arasında sayıları az da olsa entelektüel boyutu yüksek olan ve sürekli okuyan gruplar da vardı. Semaver başında bir okuma gününde Türk işçileri görülüyor.
Foto: Fadil Yeniyay

göçü milyonlarca Anadolu insanının Almanya'ya gelmesine temel oluşturmuştur. Anlaşma sonrasında, bir sonraki ay içinde 2 bin 500 Türk'ün göç ettiği Almanya'da, bugün dördüncü nesle ulaşan yaklaşık 3 milyon Türk bulunuyor. Türkiye'ye geri dönenler ile birlikte bu sayının çok daha büyük olduğu hesap edilirse, milyonlarca Türk, Alman kültürü ile tanışmış ve bir şekilde Almanca öğrenmiştir. Avusturya ve İsviçre'den sonra Alman kültürünü en iyi tanıyan milletin Türkler olduğunu söylemenin doğru bir tespit olduğunu belirterek, Almanya'daki en büyük göçmen grubu oluşturan milyonlarca Türk'ün de yukarıdaki iddiamıza tarihin canlı şahidi olarak kaynak oluşturduğunu belirtmek isteriz.

Almanya'da Asimilasyon ve Entegrasyon Tartışmalarının Başlangıcı

Asimilasyon-entegrasyon tartışmalarının hayal bile edilemediği 60'lı yıllarda işverenler bantların dönmesini, Türk işçileri ise bir an önce Almanya'da çalışmayı beklemektedir. Türk işçileri ülkedeki hayat şartlarını, kendisini bekleyen ağır gurbet koşullarının ortaya çıkaracağı sorunları hiç düşünmeden prosedürleri tamamlayarak Sirkeci'den Münih'e kalan trenlerdeki yerini almaktadır. Türk-Alman işçi anlaşmasının imzalanmasının hemen akabinde Almanya'ya gelen Türk işçilerin fedakarlığı ve kısa zamanda işverenlere karşı kendilerini kanıtlamaları kendilerinden daha önce ülkeye gelen diğer milletlerden daha fazla tercih edilmelerine neden olmuştur. İş hayatına başladıkları ilk yıllardan itibaren Almanya İşverenler Birliği'nin (BDA) 12 Aralık 1962'de Federal Çalışma Bakanlığı'na gönderdiği mektup Türklerin en iyi uyum sağlayan gruplardan biri olduğuna

işaret etmektedir:

Bu husus, "Türk işçileri çok çabuk uyum sağlıyorlar, yabancı iş gücü ihtiyacımız da devam ediyor, uyum sağlamış ve Almanya'yı tanımış Türk işçilerini iki yıllık bir süre sonra geri gönderip yerine yenilerini getirmek ülkemiz için de önemli bir külfet oluşturmaktadır. Bu nedenle Türk işçileri için iki yıllık sınırlandırmanın kaldırılmasını ve oturma izinlerinin uzatılmasını talep ediyoruz." şeklinde kayıtlara geçmiştir. 9 Ocak 1963 tarihinde Federal Çalışma Bakanlığı'ndan BDA'ya gönderilen cevap ise "Bu konuda yeni bir düzenlemeye gidilecektir." şeklindedir. 1960'ların ikinci yarısında rotasyon prensibi, ekonominin işlemesi ve yenden oluşacak eğitim maliyetlerini engellemek için gevşetilmiş ve oturma izinlerinin uzatılması kolaylaştırılmıştır.³

3 Latif Çelik, "Ellinci Yılında Göçtürlerin Türkiye ve Almanya Açısından Önemi", s. 157-157, Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Derg., Sayı. 7, 15 Şubat, Konya 2012

1974 yılında Almanya işçi alımını durdurduğunda Türklerin sayısı 1 milyon civarında idi. Artık Türkiye’den işçi gelmeyecek ama Almanya’da yaşayan Türk işçileri ailelerini yanlarına alabilecekti. Bu hakkı kullanan Türkler Türkiye’deki aile bireylerini Almanya’ya getirerek ülkedeki Türk nüfusunun artmasında önemli rol oynadılar. Ancak 1974 yılında duraklama trendine giren Alman ekonomisinin ortaya çıkardığı sosyal memnuniyetsizlik, sayıları artan göçmenler ile yerliler arasındaki rekabetin gün yüzüne çıkmasına ve tartışmaların başlamasına sebep oldu.⁴ Asimilasyon-entegrasyon arasındaki kalıba diğer göçmenlerden daha çok önce Türklerin sokulmaya başladığını görüyoruz. Almanya’nın davet ettiği insanlara kısa bir müddet sonra kötü ekonomik gidişin faturasının kesilmesini kimse açıklayamasa da bunun bir bakış açısı olduğu hususu 80’li yıllarda Günter Wallraff’ın kitabında ve yakın dönemde Türk asıllı futbolcu Mesut Özil’in tarifinde şekillenmiştir.⁵

4 Ülkedeki ekonomik durumun sebebinin göçmen Türkler olduğunu Alman siyaseti söylemiyordu ama işini kaybeden bir Alman bunun sebebinin komşusu Türk göçmenler olduğunu rahatlıkla söyleyebilmiştir. Oysa Türklerin yaptığı birçok işi Almanlar kabul etmiyordu.

5 1984 yılında Ali kimliği ile çeşitli tecrübeler edinerek ekonomik ve sosyal alanda bir Türk’ün yaşayışını topluma ulaştırmayı amaçlayan Gazeteci Günter Wallraff’ın “Ganz Unten = En Altkiler” kitabı 4 milyon sattı ve çeşitli ülkelerde 30 ayrı dile çevrildi. Kitapta kimin en altta görülerek sömürüldüğü ortaya koyuldu. Bkz. <https://www.kiwi-verlag.de/buch/guenter-wallraff-ganz-unten-9783462305913>; Alman Milli Takımı Futbolcusu Mesut Özil ise takımdan ayrılırlık “Kazanınca Alman, kaybedince Türk oluyorum. Ancak diğer arkadaşlar kökeni ile adlandırılmaz iken, benim etnik kimliğim her defasında “Türk” olarak adlandırılıp ortaya çıkarılıyor. Alman milli takımından bu sebeple ayrılıyor.” şeklindeki açıklaması, ülkedeki Türkler karşı bakış açısının bir örneği olarak tarihe geçti.

1980 yılındaki askeri darbenin ardından çok sayıda genç Türk’ün Almanya’ya gelmesi⁶ ülkede Türklerle karşı ön yargıların artmasına yol açtı. 1982 yılındaki seçim kampanyasında ilk defa Türkler isim verilerek seçim malzemesi oldu ve bu argümanı kullanan merkez sağ CDU-CSU iktidara geldi.⁷ Devam eden süreçte birçok Alman siyasi partisi Türkleri seçim malzemesi yaparken asimilasyon-entegrasyon tartışmaları da ülke gündeminde artık sürekli kalmaya başladı. Siyasi arenada, önceleri halk arasındaki basit tariflerin dışında asimilasyon ve entegrasyona siyasi şahsiyetlerin nasıl bir anlam yüklediği de önem kazanıyordu.⁸

Alman Tarafında Entegrasyon Anlayışı

Toplunun kaygı, ümit ve hayallerinin toplandığı son demokratik mekanizmalardan olan siyasi partiler bazen kendi hayali projeleri ile toplumu yönlendirme yoluna giderler. Beklenmeyen bir açıklama, beklenmeyen bir siyasi partiden gelince toplum bu sese daha da dikkat kesilir. Gerhard Schröder Hükümeti’nin Sosyal Demokrat İşçileri Bakanı’nın garip

uyum tarifi oldukça ilginçtir:

“Uyumun en sorunsuz şekli asimilasyondur, ancak devlet bunu zorla yapamaz. Başarılı bir uyum için asgari şart, yabancıların Almanca öğrenmeleridir.”⁹

Die Welt gazetesindeki demecinde Almanya İçişleri Bakanı Schilly bununla da kalmamış ve yeni demeciler ile bir önceki fikirlerine netlik kazandırmak için aynı gazetede açıklamalarına devam etmiştir.

“Almanya’da, kendi dillerinde cadde ve ilçe tabelalarına sahip olan yeni bir Müslüman azınlığın ortaya çıkmasını önlemeliyiz.”

Siyasetçinin açıklamalar yaparak fikirlerini topluma tanıtmaya çalışması doğal olsa da bu demecilerin, “göçmenlere daha geniş haklar” vaadi ile iktidara gelen sosyal demokrat bir partinin önemli bir ismi tarafından verilmesi garip bir hava estirdi Almanya Türkleri arasında. Aykırı bir partinin bakanına destek ise beklendiği gibi karşı görüşü savunan bir kurumdand geldi.¹⁰ Bir sivil toplum örgütü olan ve Türk-Alman ilişkilerine olan ilgisi ile bilinen Konrad Adenauer Vakfı Genel Sekreteri Wil-

6 Askeri darbenin 1 yıl öncesi ile 1 yıl sonrası arasındaki dönemde Türkiye’den ayrılan 16-35 yaş arası nüfusun 250 bin civarında olduğu ve bunun 150 bine yakınının Almanya’ya geldiği tahmin edilmektedir. 12 Eylül 1980 ihtilali sonrası ülkedeki Türk nüfus 2 milyon sınırını aşarken, Türkiye kökenli göçün daha da artmasından korkan Almanya’nın 1980 yılı sonunda Türkiye’ye uygulamaya başladığı vize mecburiyeti hâlâ devam etmektedir.

7 CDU lideri Helmut Kohl 2 milyonu aşan Türk nüfusun Almanya için çok fazla olduğunu seçim meydanlarında söyleyerek iktidara geldiğinde ülkesine gönüllü dönmek isteyenleri teşvik edeceğini belirtip siyasi destek istedi. Bu söylem seçimde karşılık bulunca seçimlerden galip çıktı. Hür Demokrat FDP ile yabancı işçilerin ülkelerine dönmeleri için teşvik yasası çıkardı. Belirli koşulları yerine getiren işçilere 10.500 Mark, ayrıca çocuk başına 1.500 Mark yardım ödemesiyle, 1982 -1985 arasında 300 bine yakın Türk’ün aldıkları teşvikler ile ülkesine döndüğü ortaya çıkmıştır.

8 Türklerin asimile edilmesi konuşulmasa da, sayılarının çok fazla olduğunu her fırsatta siyasi partiler bile gündeme getirmeye başlayacaktır. Türkiye ve Almanya arasındaki vize görüşmelerinde sürekli olarak ülkedeki Türk fazlalık gündemde tutulmaya başlamış ve uygulamadaki vize mecburiyeti devam etmiştir.

9 Zeynel Korkmaz, “Almanya’da Asimilasyon ve Entegrasyon Tartışmaları”, Die Gäste, Sayı. 1, Düsseldorf 2008

10 1998 yılında yapılan Federal Parlamento seçimlerinde Almanya Türkleri içerisinde 750 bin Türk’ün Alman vatandaşı olarak seçimlerde sandık başına giderek oy kullandığı ve üçte ikisine yakınının SPD’yi seçtiği bilinmektedir.

Fotoğraf: AA/Salih Baran

helm Staudacher'in açıklaması ise oldukça dikkat çekicidir:

"Almanya'daki Türklerin hemen hemen yarısı boş zamanlarında Türkçe konuşmaktadır, bu ise küçük İstanbul'un olumsuz tarafıdır."¹¹

Türklerin karşı çıkmadığı teknolojilerin parmak sallayarak dile getirilmesi de doğru değildir. Ortadaki anlaşmazlıkların sadece söylemdeki farklılıkların anlamlara olan etkileri nedeniyle ciddi bir kavram kargaşasına yol açtığı aşîkadır. Konrad Adenauer Vakfı Genel Sekreteri Wilhelm Staudacher konuşmasının devamında çözüm önerilerini de sunmaktadır:

"Maalesef bazı ikinci ya da üçüncü kuşak çocuklarının ebeveynlerinden daha kötü Almanca konuştuklarını görmekteyiz. Bu arada içlerinde Türk işyerleri, doktorları, gazeteleri, avukatları vb. barındırarak kendilerine komple bir Türk altyapısı oluşturan büyük Türk mahalleleri Türklerin en azından boş zamanlarında tamamen Türklerden oluşan bir çevrede ha-

reket etmelerine imkân vermektedir. Almanya'daki Türklerin hemen hemen yarısı boş zamanlarında Türkçe konuşmaktadır, bu ise küçük İstanbul'un olumsuz tarafıdır. Çok kültürlülük toplum için de büyük bir zenginliktir ve ancak "uzlaşma" – yani kelimenin tam anlamıyla bir uzlaşma – mümkün olduğu takdirde çıkarılabilecek büyük bir hazinedir. Bu nedenle dil öğretimine daha fazla önem vermek zorundayız. Kreşte, okulda, aynı zamanda aile içinde, ki burada özellikle anneler konusunda yapılacak oldukça çok iş bulunmaktadır."¹²

Hiçbir Türk'ün karşı çıkmaya-çağı bu görüşlerde ortaya çıkan ana temanın dil eksikliği olduğu ortaya koyulmaktadır. Oysa Almanya'da dil öğretmek devletin görevidir ve bu işi Eğitim Bakanlığının yapmaktadır. Vakıf yetkililerinin bu uyarı ve açıklamalarını bakanlık yetkilileri de farketmiş olacak ki Almanya'da ilerleyen yıllarda Türk çocuklarının eğitim kalitesinde ciddi anlamda bir yükselme olmuştur. Almanca eksikliği

olanların karşısına en üst düzeyde asimilasyon kelimesi ile çıkıldığında göçmen kökenlilerin daha da içine kapanacağını fark eden Alman devleti 2000'li yılların başından itibaren çok sayıda sosyal projeyi uygulamaya geçirerek Türk çocuklarının ve ailelerinin eğitim kalitesinin geliştirilmesinde etkili olmuştur.

Asimilasyon-entegrasyon tartışmalarına her Alman'ın aynı pencereden bakmadığı da bir başka gerçek olarak karşımıza çıkıyor. Türk toplumunun yakından gözlemlenmesini ve Türk çocuklarının Almanya'ya gelişinde aile birleşimi vizesinin en sıkı şekilde uygulanmasını savunan Bavyera eski Başbakanı Günter Beckstein, asimilasyonun doğru bir yol olmadığını belirtirken Almanya'da neyin mutlaka öğrenilmesi gerektiğini açık bir dille sıralamaktadır:

"Asimilasyon, bildiğiniz gibi, insanların kendi öz kültürlerini açıkça inkâr etmeleri anlamına gelir. Hiç kimse şimdiye kadar bunu talep etmemiştir. Benim için uyum, Alman

11 Zeynel Korkmaz, a.g.e.

12 Zeynel Korkmaz, a.g.e.

öncü kültürünü, yani Hristiyanlık geleneğini, hümanizm ve aydınlanma ile Alman anayasasını bilinçli bir şekilde kültürünü ve kimliğini, kökenini inkâr etmeye gerek duymadan kabuletmeektir.”¹³

Alman tarafının önemli isimlerinden verdiğimiz birkaç örnekte de görüldüğü gibi asimilasyon denmese de “olsa iyi olur” derecesinde bir söylem geliştirilmeye çalışılmaktadır. Asimilasyonun uluslararası toplum tarafından hoş karşılanmayacağını ve insanların kültürel anlamda zorlamaya tabi tutulamayacağını bilen Alman siyaseti, fikirlerini bazen sohbet ortamları, bazen de sivil toplumdaki temsilciler aracılığı ile asimilasyon-entegrasyon arasındaki bir gelgitte ortaya koymuştur. Ancak devletin eğitim programlarında yer almayan asimilasyon özellikle uç kesimler tarafından sürekli olarak dile getirilmiştir. Özellikle seçim dönemlerindeki posterlerde Almanya iç barışını tehdit edecek düzeydeki söylemlerin de giderek attığı ortaya çıkmaktadır. Devlet erki Türkler için böyle bir zorlamada bulunmadığı halde aşırı siyasi atmosferin etkisi altındaki otonom örgütlerin iç barışa vereceği zarar göz ardı edilmemelidir. Böyle bir zorlama ile karşılaşmayan Almanya Türklerinin eğitim düzeyi yükseldikçe benzeri tanımlamaların da ortadan kalkmaya başladığı görülecektir.¹⁵

Eğitim konusundaki eksiklik Almanya Türklerinin sorunlarının ta-

mamı değil, var olan sorunlardan sadece biridir. Üstelik Türklerin sosyo-ekonomik anlamdaki sorunları en çok da eğitimi olumsuz anlamda etkilemektedir. Ailelerin düşük maaşlı olup devletin eğitim yarımlarından tam olarak faydalanamamaları, Türk öğrencileri ve ailelerinin eğitimi de olumsuz etkilemektedir. Sürekli Türkleri uyumsuzluk ile suçlamayı kesip dayatma kültürü yerine sosyal projelere ağırlık verildiğinde Almanya’da sorunların kendiliğinden minimize olmaya başladığı farkedildi. 2011 yılından sonra gelen Alman yönetimlerin göçmenlere yönelik projelere ağırlık vermesi ise özellikle Türk göçmenleri olumlu yönde etkiledi. İki ülke arasında yeni tartışma noktaları yaratmak isteyenler de boş durmayarak bu sefer Türk çocuklarının Almancayı iyi konuşmamasının önündeki engelin öğleden sonra verilen Türkçe dersleri olduğunu ortaya attılar. Aslında bu çok büyük bir çelişki ve bu derslere devam edenlerin Almanca dil bilgileri oldukça yeterli olduğundan iddia sahipleri hayal alemindeki bir çelişkiyi savunur konumda kaldılar. Haftada bir saatlik Türkçe dersi, temelden bir dil öğrenmek için değil, Türk kültürünü unutmamaya yönelikti. Ana dilini iyi öğrenen Türk çocuklarının Almancayı daha hızlı kavradığı ise bilim insanlarının ortaya koyduğu önemli araştırmanın sonucudur.¹⁶

Almanya, Türklere entegrasyonu dayattı; bu yolda Almancaya

hakim olamamak bahane edilse de Türkçe’ye getirilen engeller artmaya başladı. Türk çocuklarının tenefüslerde kendi aralarında Türkçe konuştuğunu haber alan bazı öğretmenlerin okul idarelerine getirdiği öneriler bazı okulların Türk çocuklarının kendi aralarında Türkçe konuşmasını engellemek şeklinde ki garip kararların çıkmasına kadar uzandı. Evde ve okulda Türkçe konuşan öğrenciler Almanya genelinde yüzde 1 bile olsa, en azından uzun yıllar göçmenlere yönelik suçlamaların önü açılmış oluyordu. Elbette konu sadece okulun içinde kalacak bir tartışma değil ancak bu durum ülkedeki diğer sorunları perdellemek için önemli bir argüman olmaya doğru gidecektir. Eyaletlerdeki siyasi iktidarlara göre şekillenen eğitim politikaları Türkçeyi tartışmaların merkezine koyacaktır.¹⁷

Asimilasyon – Entegrasyon Tartışmalarının Türkiye Tarafına Yansımaları

Alman basınında Türklerin uyumsuzluğu ile ilgili çıkan haberler Türk ulusal basının Almanya ve Türkiye baskılarında geniş şekilde yer alınca, Türk yetkililer de konuya dahil olup ana dili öğrenmenin Türk çocukları için vazgeçilmez bir hak olduğunu belirttiler. Almanya tarafı ülkedeki en-

13 Zeynel Korkmaz, a.g.e.

14 Möln, Solingen, Ludwigshafen ve NSU çetelerinin de yabancı karşıtı eylemlerin etkisinde kalarak bu eylemleri gerçekleştirdikleri unutulmamalıdır. Radikal söylemler gençleri normal insanlardan çok daha fazla etkisi altına alarak suça teşvik edebilmektedir.

15 2000’li yıllardan sonra gymnasium ve üniversitelerde sürekli artan Türk öğrenci sayılarından da anlaşıldığı gibi Türk Toplumunun eğitim kalitesinin oldukça yükseldiği farkedilmektedir. Mustafa Çakır, “Avrupa’da Türkçe’nin Geleceği - Ana Dilini Öğrenemeyen Çocuk, Yaşadığı Toplumun Dilini Öğrenemez”, Perspektif, Sayı 270, 01 Nisan, Köln 2018; Sevilay Büber, “Anadilini İyi Bilenler Almanca’yı Kolay Öğreniyorlar”, s. 01, Di Gaste, Sayı 08, Temmuz-Ağustos, Essen 2009

17 Berlin Eyaleti Eğitim Dairesi yetkililerinin Türkçe derslerinde kullanılan sınıflar için ücret talep edeceğini belirtmesi, Türkiye tarafında Almanya’nın bu derslerin verilmesine sıcak bakmaması olarak algılandı. Türkiye’nin Berlin Büyükelçiliği Eğitim Müşaviri Cemal Yıldız, yaptığı yazılı açıklamada, bu öğretim yılından itibaren Berlin Mitte ve 2018’in ocak ayından itibaren Friedrichshain-Kreuzberg belediyelerinin dersler için sınıf kullanım ücreti talep ettiğini belirtti. Bkz. <https://www.almanyabulteni.de/egitim-lokal-haberler/almanya-da-turkce-dersleri-sorunu>

Ceyhan'ın Başören köyüne gelen ilk transistörlü radyoyu oğlu Veysel Akgül hala hatıra olarak saklıyor.
Foto: Veysel Akgül

tegrasyonun Türkler için önemli olduğunu belirtirken, Türkçe konusundaki engellemeleri eyalet hükümetlerinin yetki alanı şeklindeki izahatlarla geçiştiriyorlardı. Bu tartışmalar ise entegrasyon açıklamalarını çok geride bırakarak Almanya'daki Türkçe derslerinin gündeme taşınmasına neden oluyordu. Türkçe etrafında başlayan tartışmalara dikkat kesilen bazı belediyelerin bu dersler için sınıf tahsis etmemesi ise Türk toplumunun protesto gösterileri ile karşılandı.¹⁸

Türk ve Alman basınında çıkan haberlerle Türkçe'nin Almanya'daki geleceği tartışılmaya başlanmış, bazı Türkçe aleyhtarları da Türkçenin geleceğini tamamen karartmaya yönelik faaliyetler içine girmişlerdir. Dil üye-

rinden yapılan tartışmaların dile fayda sağlamak yerine zarar verdiği uzun süre farkedilemeyince Almanya'daki Türk toplumu gerilmiş ve Türkçe'ye tamamen yasak getirileceği düşünülmüştür. Değişik şehirlerde Türklerin yaptığı kampanyalarda ana dile sahip çıkmaya yönelik toplantı ve yürüyüşler yapılarak Türk toplumunun Türkçe dersleri konusunda harekete geçmesi istenmiştir.¹⁹

2014-2018 yılları arasındaki Almanya-Türkiye ilişkilerinde yaşanan tatlı gerilimden en çok rahatsızlık duyanlar, bu ülkede yaşayan 3 milyon civarındaki Türkçe konuşan insanlar olmuştur.²⁰ Alman-

ya'daki Türkçe tartışmaları üzerine dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın 8 Şubat 2008 tarihinde Köln'de dile getirdiği "Asimilasyon insanlık suçudur. Hiçbir zaman Türk toplumunu asimile etme gayreti içerisine kimse giremez." şeklindeki ifadeleri Alman basını tarafından uzunca bir dönem ülkenin gündeminde tutuldu. Konuyu iki yıldan fazla bir süre gündemde tutan Alman basını iki yıl sonra Başbakan Erdoğan'a, Angela Merkel ile birlikte düzenlenmiş olduğu basın toplantısında aynı hususu sormuş; Erdoğan konuya açıklık getirerek Türkçe'ye olan hassasiyetini ifade etmiştir.²¹

Entegrasyon-asimilasyon tar-

18 Hürriyet Gazetesi, "Almanya'da anadil yasağına karşı protesto yürüyüşü yapıldı", 13 Ocak, Raststatt 2007
Bkz. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/alm-anyada-anadil-yasagina-karsi-protesto-yuruyusu-yapildi-5773487>

19 Ali Sak, "Almanya'da Türkçe'nin Konumu", Çağdaş Yaşam, 21 Şubat, Reichenbach 2021

20 Türk-Alman ilişkilerindeki gerginliği evdeki anne ile babanın kavgasındaki evlâdın ruh haline benzeten Türkler olmuştur. Nürnberg'de yaşayan Yusuf Yılmaz adlı Türk asıllı Alman vatandaşı, bu durumu "Bu tartışmalardan bir şey çıkmayacak. Çünkü sonuçta her iki taraf da birbirinden vazgeçemeyecek. Ancak bizler üzülmüyor muyuz dersiniz cevabım hem de çok üzülmüyoruz." sözleriyle ifade etmiştir.

21 "Dil konusunu önemsiyorum. Bunu söylerken bir şeyi daha söylemek lazım. Gerçekten bir ikinci dili insanların öğrenmesi noktasında, kendi dilini öğrenmesi, o da çok çok önemli, onu öğrenirse ikinci dili öğrenmesi o kadar kaliteli olacaktır. Dolayısıyla Almanya'da yaşayan Türklerin, Türkçeyi bilmelerinin yanında Almanca'yı çok iyi konuşmalarının buradaki eğitim öğretim noktasındaki başarılarına çok önemli katkıları olacaktır ve entegrasyonu da bu güçlü kılacaktır."

Bkz. <https://www.timeturk.com/tr/2010/10/09/asimilasyon-insanlik-sucudur.html>

tışmaları artık başbakanlık düzeyinde yaşanmaya başlayınca iki ülke arasındaki çekişmenin boyutu da daha değişik bir hal aldı. Almanya'da birçok Alman'ın Türk komşusuna sorular sormaya başladığı günlerde Almanya Başbakanı Angela Merkel entegrasyon konusundaki bir soruya cevap verirken şu cümleleri kullandı:

"Entegrasyon, bir ülkenin yaşam tarzına dahil olmaktır. Alman vatandaşlığı taşıyanlar, istisnasız bu ülkenin vatandaşlarıdır. Sadakat, Alman devletine aittir."

Almanya'nın Türkçe derslerine zorluk çıkarmaya başladığı dönemde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın 9 Şubat 2008 tarihinde dile getirdiği istek Alman medyası tarafından tartışmaların odağına çekildi. Erdoğan mesajında, *"Türkiye'de nasıl Alman dilinde eğitim veren okullar varsa ve yakın zamanda bir veya iki tane Alman üniversitesi kurulması planlanıyorsa, Almanya'da da hem Türkçe hem Almanca eğitim veren kuruluşlar niçin olmasın?"* deyince Alman medyası yeni bir tartışma başlattı. Başbakan Erdoğan, entegrasyon ve asimilasyon konusundaki sorular üzerine, Avrupa'da yaşayan Müslümanların asimile edilmemesi gerektiğini belirterek, *"Avrupa'da yaşayan Müslümanlar entegrasyon istiyor. Asimilasyona gidilirse sorunlar çıkar."* diye eklemiştir. Başbakan Erdoğan'ın mesajı Norveç'e kadar yankılanırken ülkeni en büyük gazetelerinden Aften Posten haberi manşetten vermiştir.²²

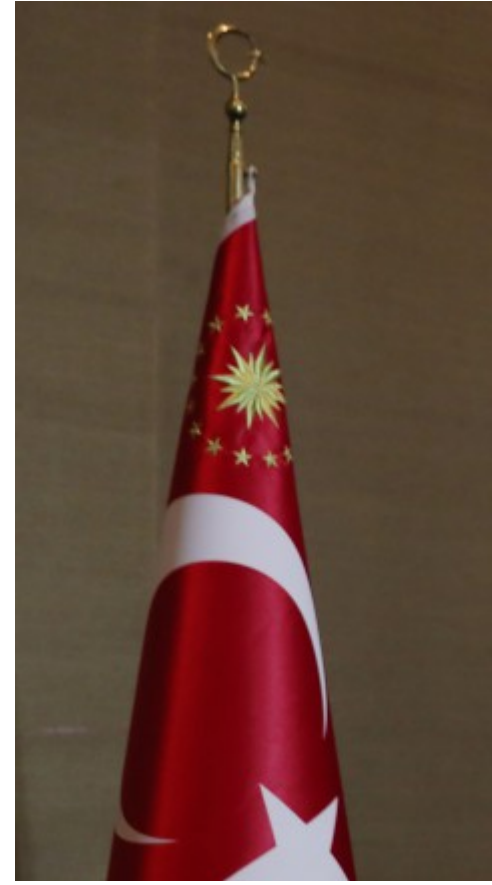
Almanya'da dil üzerinden yapılan tartışmalar ile ilgili Türkiye kökenli sivil toplum örgütlerinden IGMG'nin (İslam Toplumu

Milli Görüş), *"IGMG, dil ve kültür arasındaki kopmaz bağı yaşanır kılınması için temel düzeyde politikalar üretir ve bu alanda faaliyetler yapar. Yaşanılan toplumun dilinin öğrenilmesi ve iyi düzeyde kullanılması için mutlaka ana dilin iyi bilinmesi gereklidir."* şeklindeki beyanını diğer Türk sivil toplum örgütlerinin açıklamaları takip etti.

Sonuç

Göç süreci Almanya'da yaşayan Türklere, Almanya ve Türkiye'ye önemli fırsatlar sunmaktadır. Uzun yaşam tecrübeleri olan bu durum, taraflara ileriki dönemde çok daha verimli, makul ve barışçıl bir sürece kolayca yönlendirilmenin fırsatlarını sunmaktadır. Toplum bilimciler Almanya Türklerini tam olarak mercek altına alamamış olsa da ortadaki onca kaynak, tecrübe ve canlı şahitler yeni dönemin nasıl şekilleneceği konusunda ilginç fırsatlar ortaya koymaktadır.

Asimilasyon-entegrasyon tartışmaları arasındaki zor süreci uzun bir dönem yaşayan Almanya Türkleri, eğitim alanında kendi gelişimlerini sağladıklarında kısır tartışma süreçlerinden çıkıp kendilerini çok kültürlü bir ortak yaşam içinde bulacaklardır. Bu sayede, eğitimin verdiği bilimsel olgunluk ile karşı tarafın haksız isteklerine verecek haklı cevapları olacak; sezgi ve öngörülerini topluma hediye edebileceklerdir. Aynı şekilde, Almanya Türkleri kendileri ile aynı okul, iş ve sosyal ortamdan gelen yeni Almanlar ile anlaşmanın daha kolay olacağını anlayacaklar; sosyo-kültürel alan başta olmak üzere meslek öğreniminin önemini daha iyi fark edeceklerdir. Özellikle yeni nesil Türk

gençliği, yeni döneme daha iyi hazırlanma yolunda eksikliklerini kapatmaya önem vermelidir.

Federal Almanya Cumhuriyeti, ülkedeki Türk olgusunu zenginlik kabul edip bunun bir dinamizm olduğunu farketmelidir. "Göçmen ülkesiyiz" diyen bir ülke yasa, yönetmelik ve uygulamalarını buna göre düzenlemez ise fırsatları kaçırabileceğini bilmelidir. Türkiye ile arasındaki önemli bir bağ olan ülkedeki Türk varlığı Almanya için bir artı değerdir. Türk toplumunun ülkeye olan bağlılığı bazı Almanlardan çok daha fazladır. Almanya'da yaşayan Türklerin iki ülkeye de olan aidiyet, sadakat ve sevgileri sorgulanmaya çalışılmadan kabullenilip, onların "Avrupalı Müslüman" özelliklerine saygı gösterilmelidir. Özellikle Türkiye kökenli gençlere fırsat eşitliği sunarak yapılabilecek her-

Fotoğraf: AA

hangi bir ayrımcılığa meydan verilmemelidir. Yabancı düşmanlığının cezai müeyyidelerinin olması ve Türklerin Almanya'nın bir parçası olduğu hususunun sıkça vurgulanması, özellikle göçmen kökenli gençlerin aidiyet duygusunun artması açısından önemlidir. Alman siyaseti Türklere kapılarını açarak Türkleri kenar mahallelerden merkeze çekmenin yollarını aramalıdır.

Türkiye Cumhuriyeti, Almanya ile ilişkilerinde sert bir dil kullanmak yerine barışçıl bir dil kullanmaya çalışmalıdır. Almanya'nın sadece ticaret ortağı değil, her konuda iş birliği yapabileceğimiz en önemli partnerimiz olduğu anlaşılmalıdır. Almanya, Türkiye için 60 yıl öncekinden çok daha önemli bir ülke ve bu önemin, Türk işçileri sayesinde ortaya çıktığı iyi anlaşılmalıdır. Var olan so-

runların sert ve yüksek perdeden "rövanşist" bir üslup ile çözümlenmeye çalışılmasından hem Türkiye hem de Almanya'da yaşayan Türklerin zarar gördüğü fark edilmelidir. 100 bin Türk iş adamı, 3 bin Türk derneği, 3 bin cami ve 100 bin lise-üniversite öğrencimizin olduğu devasa bir potansiyel olan bu ülke, mümkün olduğunca tartışmaların dışında tutulmalıdır. Sorun olarak görülen konular ise sadece muhatapları ile görüşülmelidir. Almanya, Türkiye için batıdaki en güvenilir dosttur ve gelecekte de öyle kalacaktır. Almanya'da sürekli kalan 3 milyon Türk ile her yıl tatilini ikinci evi olarak gördüğü Türkiye'de geçiren 6 milyon Alman bu ilişkilerde büyük öneme sahiptir. Çok kültürlü Almanya Türkleri her iki taraf için de giderek daha fazla önem arz etmektedir.

Yazılı Kaynaklar

Aşkar Mahmut, "Dünden Bugüne Göçmenlik Olgusu - Göçmenlikteki Cevher", s. 7, Referans Kültür, Sanat ve Düşünce Derg., Sayı: 48, Mart-Nisan, Köln 2021

Mehmet Gökhan Genel, "Almanya'ya Giden Türk İşçi Göçünün Türk Basınındaki İzdüşümü - Sirkeci Garı'ndan München Hauptbahnhof'a", s. 308, Selçuk İletişim Dergisi, Yıl. 8, Sayı: 3, 301-338, Konya 2014

Mustafa Çakır, "Avrupa'da Türkçenin Geleceği - Ana Dilini Öğrenemeyen Çocuk Yaşadığı Toplumun Dilini Öğrenemez", Perspektif, Sayı 270, 01 Nisan, Köln 2018

Sevilay Büber, "Anadilini İyi Bilenler Almanca'yı Kolay Öğreniyorlar", s. 01, Di Gaste, Sayı 08, Temmuz-Ağustos, Duisburg-Essen 2009

Zeynel Korkmaz, "Almanya'da Asimilasyon ve Entegrasyon Tartışmaları", Die Gaste, Sayı. 1, Duisburg-Essen 2008

Sözel Kaynaklar

Ali Sak, "Almanya'da Türkçenin Konumu", Çağdaş Yaşam, 21 Şubat, Reichenbach, 2021

Angela Merkel, "Wir als Bundesregierung sind mächtig stolz, dass es bei uns im Lande solche Forscher gibt", 17 Aralık 2020 Berlin

<https://www.bundesregierung.de/breg-de/mediathek/merkel-biontech-1829810>

www.faz.net/aktuell/politik/ausland/angela-merkel-sieht-deutschland-als-einwanderungsland-13623846.html

Armin Laschet, "Im Landtag: Laschet lobt Wissenschaftler mit türkischen Wurzeln in höchsten Tönen", 29 Kasım, NRW Eyalet parlamentosu konuşması, Düsseldorf 2020

<https://dtj-online.de/im-landtag-laschet-lobt-wissenschaftler-mit-tuerkischen-wurzeln-in-hoechsten-toenen/>

Frank-Walter Steinmeier, "Verdienstorden für Özlem Türeci und Uğur Şahin", 19 Mart, Berlin 2021

<https://www.bundespraesident.de/SharedDocs/Berichte/DE/Frank-Walter-Steinmeier/2021/03/210319-OV-Tureci-Sahin.html>

Latif Çelik, "Versay'dan Mondros'a 100. Yılında Türk-Alman ilişkileri" Sempozyumu açış konuşması, Würzburg Üniv., 15 Kasım, Würzburg 2018

-----, "Ellinci Yılında Göçtürklerin Türkiye ve Almanya Açısından Önemi", Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı. 7, 15 Şubat, Konya 2012

Online Kaynaklar

www.almanyabulteni.de/egitim-lokal-haberler/almanya-da-turkce-dersleri-sorunu

<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/almanya-da-anadil-yasagina-karsi-protesto-yuruyusu-yapildi-5773487>

<https://www.timeturk.com/tr/2010/10/09/asimilasyon-insanlik-sucudur.html>

İşçiden Girişimciye Almanya'daki Türklerin Ekonomik Varlığı

Doç. Dr. Seyithan Ahmet ATEŞ
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

Fotoğraf: AA/Omar Marques

Far Cry 4, Himalaya dağlarında düşmanlarla mücadele ederek vahşi doğada hayatta kalma mücadelesini konu edinen keyifli bir oyun. Özellikle gençlerin oldukça ilgisini çeken bu video oyunu, Almanya'da 2014 yılında sahneye çıktığı ilk haftada 1,8 milyon satış rakamına ulaştı. Çıkar çıkmaz dünyanın farklı ülkelerindeki gençlerin ilgi odağı olan oyun, sene so-

nuna kadar 7 milyon satış rakamına ulaştı.

Bu satış rakamı, bir video oyunu için rekordu. Fakat bu rekor bir sonraki yıl egale edildi. Yeni rekorun sahibi ise, *Far Cry*'ın yeni versiyonu olun *Far Cry 5*'ti. Sadece ilk haftada elde ettiği ciro 310 milyon dolar ile *Far Cry 5* yeni rekorun sahibi oldu.

Tüm bu oyunları geliştiren firma ise *Crytek*'ten başkası değildi.

Crytek firması, video oyunu sektörüne oldukça hızlı bir giriş yapmıştı. Geliştirdikleri farklı oyunlarla da adından söz ettiren firma, toplamda 10 milyonu geçen satış rakamına ulaştı.

Artık sadece Almanya'da değil, ABD'den Japonya'ya kadar birçok ülkede *Crytek* firmasının oyunları görmek mümkün.

Her ne kadar *Far Cry* oyunu Himalaya dağlarında geçse de oyunu geliştiren *Crytek* firmasının sahipleri aslen Artvinliydi: Yerli kardeşler (Cevat Yerli, Avni Yerli ve Faruk Yerli).

1999 yılında Almanya'nın Co-burg kentinde kurulan *Crytek* firmasının bugün dünyanın farklı ülkelerinde oyun geliştirme ofisleri var. 2021 yılı itibarıyla 300 milyon avro değerinde olduğu ifade edilen firma 650 çalışana sahip. Yakın zamanda ODTÜ Teknokent ile de iş birliği anlaşması imzalayan firma, Türkiye'deki oyun geliştirme ekosistemine de katkı vermeyi amaçlıyor.

Almanya'da bilişimden finans, endüstriden biyoteknolojiye kadar birçok alanda başarılı girişimlere imza atmış Türkleri görmek mümkün.

Genel kanının aksine, artık Almanya'daki Türk göçmenlerin kurduğu işletmelerin yarıdan fazlası yeme içme ve perakende sektörü dışında faaliyet gösteriyor.

Bu başarı örneklerinden bir diğeri ise, İsmet Koyun tarafından kurulan *KOBIL*. İsmet Bey, 30 yıl önce Bilişim Teknolojisi okumak için Çorum'dan Almanya'ya geldi. Öğrenciyken bile bilgisayar alıp

satarak parasını kazanan İsmet Koyun, 1986 yılında *KOBIL*'i kurdu. Bugün 200 çalışana sahip olan şirket, internetteki para trafiğini daha emniyetli kılan donanım ve yazılımları geliştiriyor ve üretiyor.

İsmet Koyun ve Yerli kardeşler, Türk girişimcilerin Almanya'daki binlerce başarı öykülerinden sadece birkaçı.

Almanya'da bugün 100 binden fazla Türkiye kökenli şirket var. Türkiye kökenli iş insanları bu işletmelerde yarım milyon çalışanı istihdam ediyor. Yıllık toplam ciroları 50 milyar avroyu geçmiş durumda. Bu faaliyetleriyle Almanya'da hem refaha hem de ekonomiye katkı sunuyorlar.

1970 yılında Türkiye kökenli göçmenlerin sadece %1'i müteşebbis iken bugün bu sayı %7'yi geçmiş durumda.

Türk girişimciler günümüzde Alman ekonomisinin tüm sektörlerinde boy gösteriyor. Geçmişte çoğunlukla Türklerin istihdam edildiği bu işletmelerde bugün birçok Alman çalışan görmek mümkün.

Biontech Firmasının Değeri 100 Milyar Avroyu Aştı

Göçmen ailelerin çocukları olan Uğur Şahin ve Özlem Türeci ise *Biontech* aşısını geliştirerek önemli bir başarıya imza attılar. *Biontech* aşısı sağlık alanında önemli bir dönüm noktası olmasının yanı sıra, önemli bir ekonomik hacim oluşturmayı da başardı. Bugün Uğur Şahin ve Özlem Türeci'nin başında olduğu *Biontech* firmasının değeri 100 milyar avroyu aşmış durumda. New York borsasına da açılan firma yakın za-

manda kolon kanserine karşı geliştirdiği aşının denemelerine de başladı. Uğur Şahin ve Özlem Türeci, bugün 14 milyar avroya ulaşan mal varlıkları ile Almanya'nın en zengin 10 kişinin arasında.

Almanya'dan Dünya'ya

Almanya'daki Türk göçmenler, artık sadece Almanya'da değil, tüm dünyada ürün ve hizmetleri ile boy gösteriyorlar. 2001 yılında kurulan ve biyoteknoloji alanında faaliyet gösteren *Humintech* bunlardan birisi. Ürettikleri biyoteknoloji ürünlerini Almanya'dan 70 ülkeye ihraç eden Tarhan, 1980 yılında Türkiye'den Almanya'ya yük-

Fotoğraf: AA/Cüneyt Karadağ

sek lisans eğitimi için gelen bir kimya mühendisi.

Almanya'daki Türk girişimcilerin önemli bir bölümünü de kadınlar oluşturuyor. Yapılan araştırmalar, kadın girişimcilerin sayısının da her yıl arttığını gösteriyor.

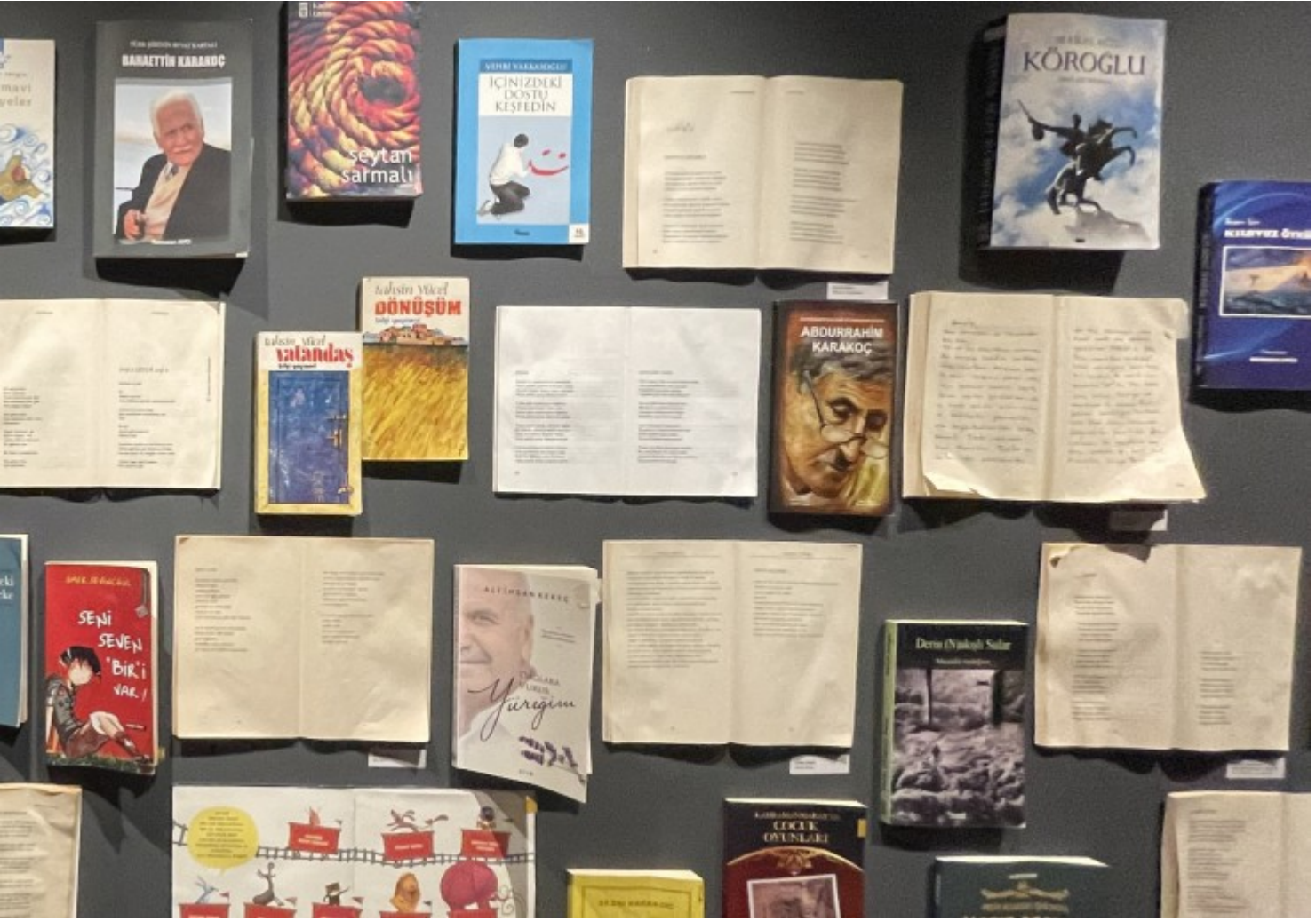
Rukiye Tunç, başarılı kadın girişimcilerden birisi. Filosundaki 120 aracın Avrupa'daki tüm faaliyetlerini yönetiyor. *Tunç Trans* adındaki lojistik firmasını yöneten Rukiye Hanım, ağır vasıta şoförlerinin eğitim sertifikasını alan Avrupa'daki ilk kadın.

Almanya'da yerleşik genç göçmenler de yenilikçi fikirleri ile gi-

rişimciliğe adım atıyorlar. Tolga Önal ve Özkan Akkılıç tarafından kurulan Almanya merkezli *Elopage GmbH* bunlardan sadece birisi. İşletmelerin ve kişilerin eğitim satmasını kolaylaştıran *Elopage*; webinar, kurs ve çevrimiçi danışmanlık alanlarında kullanıcıların fatura kesme ve üyelik işlemlerini otomatize ediyor. Kısa bir süre önce çıktıkları A serisi yatırım turunda 38 milyon dolar yatırım alan firma, Almanya'da gelecek vadeden firmalardan birisi olarak gösteriliyor. Ukrayna'da da ofisi bulunan Berlin merkezli girişim, sırasıyla Birleşik Krallık, Fransa ve İtalya'da konumunu güçlendir-

mek istiyor. 2015 yılında kurulan şirket, 75 kişilik ekibiyle şimdiye kadar 40 bin müşteriye ulaştı. *Elopage*, 2025 yılında 1 milyon müşteriye ulaşmayı planlıyor. 75 kişilik ekibin ise yıl sonuna kadar 190 kişiye çıkarılması hedefleniyor.

Almanya'daki Türk göçmenler tarafından kurulan firmaların kompozisyonu giderek değişiyor. Geçmiş yıllarda çoğunlukla gastronomi ve perakende sektöründe boy gösteren Türk girişimciler artık biyoteknoloji, finans, eğitim, sağlık ve yazılım gibi alanlarda faaliyet gösteriyor.

Fotoğraf: AA/Tunahan Akgün

Türkiye'den Almanya'ya göç eden milyonlarca insan bavullarının içinde ümitlerini taşıdı. Fakat, birlikte getirdikleri en değerli eşyalarının ana dilleri olduğunu uzun süre fark edemediler. Türkçenin bizi oluşturan beşerî tecrübenin ambarı olduğu, hayatı anlamada ve yönümüzü tayin etmede rehber olduğu kaybedilince anlaşılmaya başlandı. Almanya'da yaşayan yeni kuşakların en büyük kaybı ana dilleridir. Bu, evimizin başımıza yıkılması gibi bir şeydir. Almanya'da 60 yıldır geline nokta aidiyet, ünsiyet ve öz kimlik sorunlarının çoğu Türkçeye düğümlenmiştir.

Türkçe, Miras Diline Döndü

Göç eden insanların yeni toplumsal koşullara yönelik fikir ve hareketlerinde başarı kazanması Almanca ile oluyordu. Topluluk iki iletişim dünyasına bölünmek zorunda kaldı. Aile birleşimi imkânı oluşunca birçok çocuk ve genç Almanya'ya geldi. Birçoğu da bu ülkede dünyaya gelmeye başladı. Mevcuda yenileri de eklendi. Yeni kuşaklar yeni koşullara intibak edebilmek için öz kimliğini korumakla çevrenin etkilerine açık olmak arasında bilinç bölünmesi yaşıyordu. Yaşanan doğal değişimler karşısında ana dilin aktarımı sorun ha-

line geldi. Aile başta olmak üzere, Türkçenin iletişim dili olarak kullanıldığı ortamlarda dil erimeleri başladı. Türkçe kuşaklarla azalan "miras" diline döndü. İletişim dili kuşaktan kuşağa ağırlıklı olarak Almancaya kaydı.

Okullar Türkçeyi "Tercih" Meselesine Döndürdü

Kalıcılıkla birlikte Türk çocukların eğitim sisteminin bir parçası haline gelmesi, kimliğin taşınması görevini okullara verdi. Çocukların, kültürel kimliği tüm okul sistemi ve Alman öğrenciler tarafından kabul edilmedikçe desteklen-

mesi mümkün gözüküyordu. Okul dili olarak Almanca öğretilmesi önemsenirken Türkçe, tercih dili olarak sunuldu. Türkçe dersi genel müfredatın parçası haline gelmedi. Türkçe derslerine geçici çözüm olarak bakıldığından, eyaletlere göre farklı uygulamalar yürütüldü. Bazı eyaletlerde Türkiye'den gönderilen öğretmenler, bazılarında karma veya mahallinden atanan öğretmenlerle seçmeli dersler verildi. Derslere zor şartlarda ve okul kapandıktan sonra imkân sunuldu. Türkçe derslerinin kimlik gelişimine katkısı sınırlı kaldı. Vatandaşlık yasası değişimine okullar Almancanın önceliği ile cevap verdi. Alman siyaseti zamanla Türkiye'den talepleri azalttı. Mahallinden atamalara kadro vermedi. En yoğun Türk nüfusun yaşadığı Kuzey Ren Vestfalya eyaleti okullarında Türkçe derslerine katılımı %16'lara geriledi. Bu oranın bazı eyaletlerde %5'lerde olduğu biliniyor. Okullarda bulunan 500 bin çocuğun sadece yaklaşık 50 bini Türkçe derslerinden faydalaniyor. Türkçe gerçek bir 'tercih' meselesi haline dönmüştü. Okullardaki derslere katılım oranını arttırmak için yapılan tüm çabalar, mevcudu sabit tutmaya bile yetmiyor. Türkçenin geleceğini garanti etmek en büyük meselemiz haline geldi.

Yeni Kuşaklar Annelerinin Diline Yabancılaştı

Dedelerin gurbeti, torunların sırası olmaya başladı. Yeni kuşaklar Almanca etkisine girdi ve Türkçeye yönelişlerinde motivasyon kaybına uğramaya başladılar. Buna velilerin de bu konuda hassas olmaması eklenince dilimiz,

gündelik yaşamın parçası olmaktan giderek uzaklaşmaya başladı. Hessen Eyaletindeki okullarda Türkçenin yabancı dil olarak sunulmamasını savunan bir siyasetçi; köken dili olarak Türkçeye bile katılım isteğinin eksik olduğunu söylemiştir. Dilimizin, doğal yaşamın parçası olmaktan hızla uzaklaşma tehlikesi 2000'li yılların ortasından itibaren hissedilir olmuştur. Çok büyük oranda Alman vatandaşı olan yeni nesiller uluslararası hukukun öznesi olmaktan çıkmakta ve köken dillerini muhafaza etmeleri Almanya'nın meselesi olmaktadır.

Hukuk Sorun Değil, Siyasi Tutum ve Talep Sıkıntıları Var

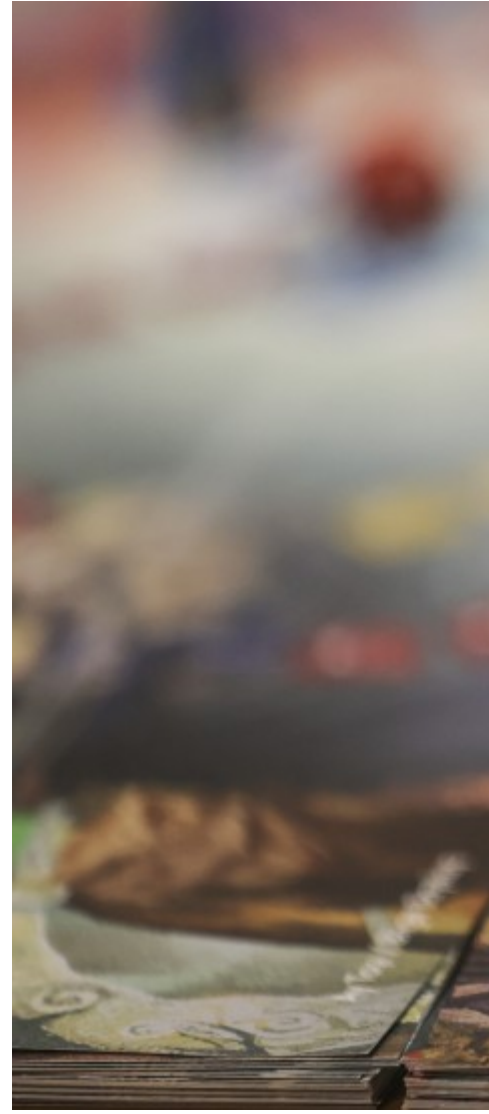
Almanya'da Türkçenin taşınmasının önündeki engeller hukuki değildir. Alman Anayasası'nın insan onuru ve kişisel gelişim ilkesi en üst norm olarak çok kültürlülüğe ve bunun temeli ana dil eğitimi vermeye her düzeyde izin vermektedir. Alt norm olarak da hukuki müktesebatta bir sorun yoktur. Okullarda seçmeli Türkçe, şartlar yerine getirildiğinde sunulabilir. Sivil toplum içinde dersler verilebilir. Ancak, derslerin kamu güvenliği ve çocuk güvenliğini tehdit eden yönü olmamalıdır.

Türkçeye yönelik siyasî tutum olumsuzdur. Türkçe, Avrupa prestij dili olarak kabul görmektedir. Gereken destekleraktan verilmemektedir. Çok kültürlü toplumun şartları yerine mutabakat dili olarak Almanca önemsenmektedir. Yapısal şartlar altında, toplumsal talep üretmedeki mekanizmaların iyi çalıştırılması gerekmektedir. Ancak, aşağıdan yukarıya Türkçe konusunda siya-

sî baskı yapmanın yeterince işlemediği tespit edilebilir. Talep üretme noktasında eksiklikler problemin köküne işaret etmektedir ki bu, diğer göç dilleri için de benzerdir. Talep edilmezse Türkçe'nin erimesinin önlenemeyeceği bir hakikattir.

Türkçe Edinim Süreci, Öğretiminden Daha Önemli Hale Geldi

Baskın dilin Almanca olduğu, okulların Türkçeye yeterince değer vermediği, ailelerin hassasiyetini yitirdiği ve çocukların aralarında Almanca konuşmayı tercih ettiği dil parametrelerinde, Türkçenin gele-

Fotoğraf: AA/Esra Hacıoğlu

ceği nasıl temin edilebilir? Ana dilin korunması konusunda doğru tavır ne olmalıdır? Bu temel soruna yönelik Almanya Türk Topluluğunda iki farklı yaklaşım olduğunu görüyoruz. Birincisi, Türkçenin öğretilme yerinin sadece okullar olduğu düşünülüyor. Kitle kuruluşlarının aileye yönelik dil uygulamalarına olumsuz bakılıyor. Aslen pedagojik, örgün ve nitelikli Türkçe derslerinin adresinin okullar olması zaten beklenir. Dilimizin prestiji için de bu gereklidir. Fakat sorun, Türkçenin seçilmemesinden dolayı okullardan çıkmasıdır. Değişen dil parametreleri dikkate alındığında bu yaklaşım gerçekçi görünmü-

yor. Çünkü kitlelerde ana dil tercihinin olduğu varsayılıyor. Fakat Almanya'da ne yapılırsa yapılsın, okuldaki derslere katılımın gerilediğini görüyoruz. Böylece bu yaklaşım kendisiyle çelişmekle kalmıyor; zaten daralmış Türkçenin alanını daha da daraltıyor. Kısacası; tercihin sorun hale geldiği şartlar altında Türkçe meselesinin çözümüne, materyal üretimi, öğretmen istihdamı ve yetiştirilmesi ile başlamak gerçekçi olmuyor. Zira, ancak dersler tercih edilirse bunların işlerliği olabiliyor. Kısacası talep azaldığından Türkçenin eksenini toplumsal süreçlere kaymıştır. Türkçe edinim süreci, öğretim sürecinden daha önemli hale gelmiştir.

Veli Sorumluluğu ve Çocukların Motivasyonu

Türkçeyi yaşatmanın çaresini yaşanan gerçekleri görerek aramak gerekmektedir. Ortaya çıkan tablo, dili yaşatmada aile, çocuk ve sosyal çevre unsurlarının asli olduğunu göstermektedir. Türkçe, çocukların ve velilerin yaşamında yer edinmezse ve hayatlarında öncelikli konu olarak yer almazsa hızla eriyecektir. Toplumsal koşullara bağlanan Türkçenin özde yaşaması, ailede ve kitle örgütlerde iletişim aracı olarak kullanılmasına bağlıdır. Birincil gruplar-

Fotoğraf: AA

da dilin canlı kalması ise canla başla yaşatılmasına bağlıdır. Okullarda derslerin işlerliğinin olması, yüz yüze alanlarda Türkçenin kullanılması ile ilgilidir.

Çözüm Noktasında Aile ve Çocuk Merkezli Düşünülmeli

Türkçe tercih meselesi ve miras dili olduğundan, seçilmemesi durumunda Türkçenin yaşamasının eksenini toplumsal süreçlere kaymaktadır. İletişim dili olarak Türkçeyi göç koşullarında yaşatmanın öncelikli koşulu, konuşulduğu ortamların canlı tutulmasıdır. İlâveten çocukların dille bağlantı kurabileceği imkanların kolaylaştırılması ve çoğaltılması da çözüm olarak gözükmektedir. Dili yaşatan birincil ortamlar canlı tutulmalı, Türkçe bağları artırılmalıdır. Bu temel anlayışı öze aldığımızda, Türkçenin yaşatılması ve

geliştirilmesi konusunun köşe taşlarını aşağıdaki gibi sıralayabiliriz.

Türkçe Etrafında Ayrışma Değil Kenetlenme Yaşanmalı

Türkçenin göç koşullarında yaşatılması için konuyu bütünüyle ele almalıyız. Avrupa'da Türkçenin yaşatılması için mücadele edenlerin, gerekçesi zayıf nedenlerle ayrışmaması, meseleyi bir bütün olarak ele alması elzemdir. Talep üretme noktasında sıkıntıların giderilememesi durumunda okullarda verilen Türkçe derslerinin gerileyeceğinin bilincinde olmak gerekiyor. Ana dil konuları ve çözüm ortaklığı bir bütün olarak ele alınmalı, bölünmemelidir.

Türkçenin Yaşatılmasında Dernek ve Dinî Teşkilatların Rolü Önemsenmeli

Bu bağlamda sivil toplum önemli bir çözüm ortağı olarak görülmelidir. Kitle kuruluşları ana dili muhafaza eden ocaklardır. Türk sivil dernekleri, oluşumlarını Türkçeye borçludurlar. Dilin yaşatılması ise teşkilatların sürmesinin önemli bir kaynağıdır. Bunun dışında, dernek ve camilerin insanları bir araya getirme, onlara danışmanlık yapma, emniyet ve yön verme özelliği ciddiye alınmalıdır. Velilerle birlikte sivil topluma "Türkçenin lobicileri" olarak bakılmalıdır.

Bu bağlamda dil ve din bağının dikkate alınması gereklidir. Avrupa'da camiler sadece ibadet yerleri olarak işlememektedir. Sosyal yaşam ve eğitim merkezleri işleviyle vazife görmektedirler. İnsanların çoğu dinî dernekler etrafında toplandığından dinî dernekler Türkçenin yaşatılmasında önemli faktörlerden birisi olarak ortaya

çıkar. Bireycilik esaslı örgütlenmelerin ise en çarpıcı sonucu ana dilin etkisini hızla yitirmesi olmaktadır.

Almanya'nın Çoğulcu ve Özgürlükçü Tavrı Desteklenmeli

Okullarda Türkçe derslerinin vatandaşların köken dili olarak Almanya gibi ülkeler tarafından desteklenmesi, aslen özgürlükçü demokratik ve çok kültürlü düzenin bir parçasıdır. Özgürlükçü tutum kuvvetliyse derslerin masrafları ve meşruiyeti de büyük bir problem oluşturmamaktadır. Ancak, 2000'li yılların başlarından itibaren aşama aşama milliyetçi bir dalga yükselmektedir. Milliyetçi akım, Almanya'nın geleceği için yeni vatandaşlarının kök kültürlerini engel görmektedir. Bu aşamada belirleyici olacak olan Almanya'da çoğulculuk için özgürlükçü ve demokratik tavrın devamını sağlamaktır. Bunun için Türk toplumu güçlü bir ana dil lobiciliği yapmalıdır. Söz konusu lobicilik kanalıyla içinde yaşadığımız Alman toplumu ile "Ana dil uyumun anahtarıdır" gerçeğini yaymaya ihtiyaç bulunuyor. Ana dil Almanya'yı tehdit etmez, aksine sağlıklı vatandaş yetiştirmeye katkı sunar. İki kültürde mutlu olmayan göçmenler kişilik sorunlarına sahip olmakta ve radikalleşmektedirler. Avrupa'da kimlik çatışmalarının arttığı bu günlerde, sağlıklı vatandaşlar yetiştirmek için çoğunluk toplumuyla ortak çalışmak gerekiyor.

Türkiye Cumhuriyeti Kurumsal Desteklerini Çeşitlendirmeli

Her çağdaş devlet gibi Türkiye Cumhuriyeti de kurumlarıyla

yurtdışı Türklere yönelik sorumluluk taşımaktadır. Yeni kuşakların Türkçeyi kaybetmeden çok dilli kabiliyetlerini desteklemek kadar mantıklı ve meşru bir girişim olamaz. Faaliyetler bunun ötesinde siyasî konu ve tavırları içermemelidir. Bu gibi durumlar, Türk topluluğunun bağlarını gevşeterek ilerlemesini ve Alman kurumlarının şüpheyle yaklaşmasını doğurmaktadır. Vatandaşlık yasasında değişim, ileri dönük kurumların etki derecesini zayıflatmaktadır. Türkiye kurumlarının hizmet görevlerini yeniden düşünüp şekillendirmesi gerekiyor. Dünyada Türk topluluğunu birleştiren "Türkçe Topluluğu" siyasetini sergilemek mantıklı olacaktır. Zira Türkçeye yatırım, Türkçe konuşan toplumu birleştiren bir harçtır. Türkçe bir iletişim dili ve dünyası oluşturduğundan, tüm dil topluluğunu birleştiren bir unsurdur. Dil topluluğunu sürdürmek, var olan bölünmüşlüğü ve kutuplaşmaları devamlı iletişimle bertaraf eder. Türkçe topluluğunda var olan ayrışmaları dil barıştırmaktadır.

Türkçe öğretim materyalleri ve eğitimci eğitimleri, Türkçeyi sevdiren ve çocukların gerçeklerini dikkate alan bir şekilde tasarlanmalıdır. Sivil toplumla iş birliği halinde velilerde Türkçe duyarlılığı geliştirme projeleri arttırılmalıdır. Türkçe kaybına karşı çözüm üretmek için kitle sahibi sivil toplum kuruluşları harekete geçirilmeli, bu kuruluşların Türkçe farkındalığı konusuna doğrudan el atmaları teşvik edilmelidir. Uluslararası Türkçe diplomasisi ile süreçte refakat edilmelidir.

Özetle: Almanya'da yeni kuşakların kimlik yönelişlerinin şifresi

ana dildir. Dedelerin gurbetini kendilerine sıla yapmaya çalışan torunların iletişim dili Türkçe olmaktan çıkmaktadır. Hayıflanma ve üzülmeye yerine, mevcut soruna karşı hangi sürdürülebilir çözümler sunulabilir konusuna eğilmemiz gerekmektedir. Gelinecek noktada ana dili yaşatan yüz yüze ortamlardaki Türkçenin canlı tutulması öncelikli konu olmuştur. Bu bağlamda ilk husus, tüm çabalarımızın veli ve çocuğa fayda eksenli olması gerektiğidir. İkinci noktada ise sivil toplum teşkilatları Türkçeye yönelik ortak bir sahiplenme ve duruş gerçekleştirmelidirler. Türkçenin etkili bir lobisi oluşmalıdır. Türkçe samimiyeti, Almanya Türk topluluğunu ortak paydası olan Türkçede birleştirebilir. Türkiye Cumhuriyeti şuurlu bir dış Türkçe siyaseti gütmeli; mevcudu, işlerliği konusunda değerlendirmeli ve ilave esnek ve hızlı mekanizmalar üretebilmelidir.

En önemli konu Avrupa'da Türkçenin korunmasına ve yaşatılmasına yönelik yapılacak girişim ve çalışmaların daha planlı ve şuurlu bir görev bilinci içinde gerçekleştirilmesi olacaktır. Ana dil olarak Türkçenin korunması yönündeki atılımları sürekli hale getirmek ve kurumsallaştırmak gerekmektedir. Göç koşullarında Türkçeyi yaşatmaya çabalayan aktörler arasında gerçekçi fikirler, güçlü irade, iyi iletişim ve yardımlaşma olmadan Türkçenin geleceğini başarıyla temin etmek yeterli olmayacaktır.

Avrupa Türk Sosyolojisinin Ontolojik İnşası Göçün Sosyo-fenomenolojisi

Sahra ŞAHİN
Duisburg-Essen Üniversitesi

Fotoğraf: AA/Erbil Başay

Ne kadar çok göçmen, o kadar zenginlik, ne kadar zenginlik o kadar çok göçmen!

Göç, ilk çağlardan beri varolagelen tarihi, ekonomik ve sosyopolitik nedenlere dayanan bir gerçekliktir. Tarihteki ve günümüzdeki pek çok büyük toplum göç sonucunda oluşmuştur. Bugün özellikle Batılı toplumlar bir göç toplumu, Batı kıtası bir göç coğrafyasıdır. ABD tamamen göçmenler tarafından kurulmuş bir devlettir. Bugünkü Avrupa, büyük kavimler göçü ve sonraki asırlarda yaşanan sömürgecilik yolu ile oluşmuş bir göçmen kıtasıdır. Türklerin yaşadığı Anadolu önemli bir göç coğrafyasıdır ve Anadolu'nun sahibi Türkler bir göç tarihine sahiptir. Yine bugün Avrupa'da yaşayan Türkler de göçmenlik geçmişine sahiptirler.

Göçmenlik olgusu, göçmen ve

ev sahibi toplumlar için fırsatlar ve sorunlarla birlikte pek çok büyük değişiklikleri de beraberinde getiren dinamik bir sürece sahiptir. Göç, bir yönü ile göçmenler için yeni bir fırsattır. Yurtlarından ayrılanlar için yeni bir vatan, yaşam şartları zor olanlar için yeni imkânlar, kariyer arayanlar için de yeni fırsatlar sunabilir. Buna mukabil, özellikle düzensiz göçler, ABD'deki Kızıldenizlilerin yok edilmesi gibi çok büyük değişikliklere yol açarken, Avrupa'ya Türk göçü gibi düzenli göçler de ciddi bir uyum süreci sorununa sebep olabilmektedir.

İçinde bulunduğumuz 2021 yılı Türklerin Avrupa'ya göç edişlerinin 60. yılıdır. Göçmen olarak geldikleri Anadolu'yu kendilerine yaklaşık bin yıl vatan yapmış Müslüman Türklerin imparatorluk sonrası kurdukları yeni ve genç Cumhuriyetlerinin ekonomik olarak henüz yeterince gelişmemesi sonucu geçici bir süreliğine ekonomik amaçlarla Avrupa ülkelerine göç etmeye başlamalarının 60. yılıdır. Avrupa'da ilk yıllarında "misafir/geçici işçi", Türkiye'de de "gurbetçi" olarak görülen Türkler, en çok Almanya'ya göç etmeleri sebebi ile uzun yıllar "Alamancı" olarak anılmışlardır. Bugün daha çok Türkiye'de bir akrabalık ve aidiyet göstergesi olarak "gurbetçi" adı ile tanımlanmaktadırlar. Bir göçmen coğrafyası olan Avrupa bugün bir yönü ile göçmen kökenli insanların ihya ve inşa ettikleri, zenginleşmesine göçmenlerin büyük katkı sundukları bir kıtadır. Bugün Avrupa'da sadece 6,5 milyon Türk ve yaklaşık 25 milyon Müslüman yaşamaktadır. En çok Türk'ün yaşadığı Almanya'da da yaklaşık 23 milyon göçmen köken-

li insan vardır. Her dört kişiden biri de göçmen kökenlidir. Dünya demografisini etkileyen çoklu değişkenler de bugün hem Anadolu hem de Avrupa'yı göç edilen coğrafyalar olarak ortaya çıkarmıştır. Bu anlamda, Avrupa ve Anadolu'da dedelerinden göçmen olmayan yoktur, denilse yeridir.

Göç, sebep olarak çok yönlü etkene sahip olmanın yanında temel olarak iki tarafın, göç veren ve göç alan ülkenin durumunu ortaya koymaktadır. Pierre Bourdieu'nun da belirttiği gibi göç, her iki tarafı da pek çok yönden etkilemekte, çok yönlü değişime zorlamaktadır. Bu anlamda, Türklerin Avrupa'ya göçü, hem Türk devletini ve Türkiye toplumunu hem de Avrupa devletlerini ve Avrupa toplumlarını etkilemiştir. Çünkü göç, her zaman büyük değişimleri tetikleyen bir dinamizme sahiptir. Türklerin Avrupa'ya göçü, Türkiye'nin hem Avrupa devletleri ile sosyo-ekonomik, kültürel ve politik ilişkilerini daha olgun hale getirmiş hem de gidilen Avrupa ülkelerini aynı şekilde etkilemiştir. Avrupa'nın gelişiminde göçmenler önemli bir rol oynamış, Avrupa göçmenler eli ile daha çok gelişip zenginleşmiştir. Öyle ki, bu ülkelerde zamanla "ne kadar göçmen o kadar zenginlik, ne kadar zenginlik o kadar göçmen" anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu durum, Birleşik Arap Emirlikleri ve Katar gibi zengin ülkelerde de böyledir. Zenginlik daha çok modernleşme, modernleşme daha çok sermaye ve daha çok endüstri, sermaye de daha çok ucuz göçmen işçi gücü demektir. Gelişmiş ülkelerin göçmenlere güçlü endüstrilerinin devamı için bir beşeri sermaye gücü olarak bakmaları da bunu doğru-

lamaktadır. Türkiye ise, kendi gurbetçi göçmenleri vasıtası ile Avrupa ile daha sıkı etkileşime girmiş, daha da gelişmiştir.

Buna rağmen bugün göçmenlerin kalıcı olması ile Avrupa, göçmenlerin ülkeye uyum konusu gibi kendini başlangıçta düşümediği farklı bir sürecin ve tartışmanın içinde bulmuştur. Uyum konusu, bugün pek çok yönden göreceli bir kullanıma sahiptir. Politik, ekonomik ve oryantalist dogmaların temellendirdiği kültürel yaklaşımlar bu göreceliğin içeriğini şekillendirmektedir. Ancak, göçmenlerin uyum konusu esasen sadece bulundukları ülkeye yönelik olmayıp en az üç yönlü bir değişim ve etki alanına sahiptir. Bu durumdan bahsederken, söz konusu edilen göçmenler, planlı ve düzenli göçmenlerdir. Geçici sığınmacı ve mülteci statüsünde olanlar başka bir durum ve sürece

Fotoğraf: AA/Abdulhamid Hoşbaş

sahiptirler. Türklerin Avrupa'ya göçü düzenli ve istekli; ancak, planlı olmayan bir göçtür. Planlı olmamasının sebebi, Türkiye'nin içinden geçtiği sosyo-ekonomik ve politik süreçtir. Bu anlamda, Türkiye'nin göç sosyolojisini konuşurken bir yönü ile ekonomik ve sosyolojik bozulmaya da sebep olan darbeler sosyolojisini de konuşmuş oluyoruz. İlk başta belli oranda planlanmış olsa da daha sonraki süreçte her iki tarafta gelişen ihtiyaç ve durumlar göçün seyrini belirlemiştir. Örneğin, Almanya'da artan sanayi üretimi, büyüyen endüstri sektörü daha çok göçmen ihtiyacını ortaya koyarken, Türkiye'de her on yılda bir yapılan darbeler, gittikçe kötüleşen ekonomik şartlar, terör vb. durumlar 2000'li yıllara kadar Avrupa'ya kitlesel göçlerin sürmesine etki etmiştir. Bu anlamda bu sene, göçün 60.yılına girilmiş olursa da aynı za-

manda 60 yıla yakın bir süredir devam eden bir göç sürecini de ifade etmektedir. Prof. Dr. Mustafa Gencer Hoca'nın son kitabına adını verdiği gibi, Türklerin göçü esasen "Bir Ömür Göç" şeklinde sürekli bir göç seyrine sahiptir. Bu yönü ile Türklerin göçü işçi göçü, aile birleşimleri, siyasi göçler, eğitim göçü, geri dönüşler ve tekrar göç edişler dâhil sürekli bir göç sosyolojisini içinde barındırmaktadır.

Avrupa Türk Toplumunun (ATT) Ontolojik Varlığı: Türk Toplumu mu, Türk Topluluğu mu?

"Gurbetçi"den Avrupa Türk Toplumuna yükseliş süreci pek çok yeni yapılanma ve anlayış değişikliklerinin de tartışma ve yerli yerine oturma sürecidir. Türkiye'deki vatandaşlar, aidiyetleri açısından "gurbetçi" kelimesini ter-

cih etmiş olsalar da bu tanım artık Avrupa'da yerleşmiş ve kendilerini Avrupalı Türkler olarak tanımlayan Türk toplumu için hâlâ bir geçiciliği, bir alt kült sınıfı ve kültür düzeyini ifade etmektedir. Bu yönü ile Avrupa'da yaşayan Türklerin Sinoplu, Sivaslı, Fransa'da, İsviçre'de yaşayan Türkler gibi lokal topluluk algısından artık "Avrupalı Türk Toplumu" tanım ve algısına geçiş sürecinin devam ettiğini göstermektedir. Bu durumda cevabını aradığımız soru, Avrupa'da yaşayan Türklerin küçük topluluklardan oluşan kalabalık bir yapı mı, yoksa ortak bir ruha ve bilince sahip bir Türk Toplumu mu olduğudur. Toplum ile topluluğu birbirinden ayıran en önemli fark; büyüklük, bağımsızlık ve kendi kendine yetme derecesidir. Bu yönü ile Avrupa'daki Türkler birbirine benzeyen gruplardan oluşan bir topluluk görünümün-

dedirler. Buna karşın, toplumlar genellikle farklı kökenlerden, sosyal sınıflardan ve ırktan insanlarla daha fazla çeşitlilik içerir. Avrupa'daki Türkler farklı dinî, etnik ve mezhepsel çeşitlilikleri ile de bir toplum yapısı görünümündedirler. Belli oranda toplumsal normlara, düzene, bilince, çıkara, ortak alışkanlıklara, ortak düşünce ve tutumlara, dayanışmaya, töre, adet ve ortak tüzel mülkiyetlere, farklı irade ve inanışlara sahip olmaları yönü ile de yarı yapılanmış bir toplum örneği sergilemektedirler. Fonksiyonel olarak hangi ölçüde bir toplum vasfına sahip oldukları ise yoruma açık bir konudur.

Ferdinand Tönnies'in toplumcu bakış açısına göre değerlendirilecek olursa, Avrupa Türk Toplumunu geleneksel aile yapısı ile bir toplum/cemaat örneğini, Marx sosyolojisini yansıtan "Homo Economicus" tarzı ekonomik anlayışı ile de bir topluluğu andırmaktadır. Bu ikinci topluluk/cemiyet örneğinde insanlar hayatta daha çok metacı/maddeci bir yaklaşımı önelemekte, bireysel çıkarlarını önde tutmaktadırlar. Gruplar arası bir bütünlük ve düzenli bir ilişki olmayıp aralarında daha çok duygusal ilişki hakimdir. İdeolojik tarafgirlik ön plandadır. Bu cemiyet/topluluk yapısında grup dışı toplumsal ilişkiler bağlamında ilişkiler zayıf, dayanışma az ve bireysel çıkar ön planda, kolektif ruh ve kamusal kimlik zayıf bir durumdadır. Avrupa Türk Toplumunda hangi yapılar daha çok öne çıkmaktadır şeklindeki bir soruya verilecek karşılık, gözlem ve yoruma dayalı göreceli cevaplar olacaktır. Bu göreceli cevaplara göre Avrupalı Türkler 21. yüzyılın başları itibari ile daha çok bağımlı

topluluklar örneğine benzemektedir, denilebilir. Bu kapsamda, daha çok ekonominin ön planda olduğu, özgün kurumsal yapılarının yeterli ölçüde gelişmediği ve pek çok yönden etki ve baskı altında tutulan bir yapı görünümünde oldukları söylenebilir. Ekonomik tanımlamasına gerekçe olarak da 2020 AB seçimlerinde değer odaklı vaatlere sahip göçmen kökenlilerin ağırlıkta olduğu bir partiye olan yöneliş ihtimalinin çok düşük olması ve sosyal görünüm-leri gösterilebilir.

Bu toplumsal hususiyetleri ile Avrupa'da yaşayan Türklerin neleri öncelediği ve öncelik sıralamasının nasıl olduğu sosyolojik yapısının anlaşılması açısından önemli belirtilerdir. Jean Baudrillard'ın "Tüketim Toplumu" kitabında anlattığı gerçek ihtiyaçlar ile sahte ihtiyaçlar arasındaki ayırımın ortadan kalktığı, tüketim düzeyi ve niteliğinin prestiji belirlediği, tüketimin birey için bir zorunluluğa dönüştüğü ve bunun nesnel araçlarla belirlendiği günümüz tüketim toplumu örneği, Avrupa'daki "Homo Economicus" Türk Toplumu ile geleneksel değerler arasındaki sıkışmışlığa da örnek oluşturmaktadır. Böyle bir tüketim alışkanlığı, bireyselleşmenin artmasında, toplumsal bütünleşmenin dağılmasında, ahlâkın belirlenmesinde ve benliklerin kendi varoluşsal kimliklerine yabancılaşmasında temel faktör olmaktadır. Bu noktada, Avrupa Türkleri ile ilgili öne çıkan mesele, Avrupa Türklerinin nitelikli bir topluma mı dönüşeceği, zayıf bir topluluklar halkası olarak mı kalacağı ya da en fazla nitelikli bir işçi sınıfı mı olacağıdır. Max Weber'in devlet ve toplum için söylediği

"sosyal problemlerin birçoğu ekonomi ile çözümlenebilir" anlayışı, Avrupalı Türklerin geçici/misafir işçi olduğu dönemlerde bireysel anlamda geçerli olsa da yerleşikliğe yani kalıcılığa geçmeleri ile birlikte bunun yetersiz kaldığı görülmektedir. Yerleşik kültürün temel ihtiyaçlarından eğitim, kültürleşme vb. pek çok sosyo-kültürel konulardan doğan meselelerin çözümünde ekonominin yetmediği, bilakis toplumsal ve temsili bir iradenin oluşması gerektiği görülmüştür. Zira, Batı sosyo-kültürel ve ekonomik yaşamı, büyük oranda Max Weber'in "Kapitalizmin Ruhü ve Protestan Ahlakı" eserinde ortaya koyduğu üzere, ekonomik sistemleri kültür ve dinle temellendirme düşüncesine dayanır. Avrupalı Türklerin tarih, kültür ve inanç kodları ile bu durum pek örtüşmemektedir. Bu da iki kültür arasındaki farklılaşmadan kaynaklanan kültürleşme problemlerine sebep olmaktadır.

Burada, "Avrupa Türk Toplumunun sosyal ontolojisinin temelleri nelerden oluşmaktadır?", "Avrupa'da yaşayan Türklerin sosyal gerçekliğinin varoluşsal statüsü nedir?", "Sosyal dünyamız nelerden müteşekkildir?", "Toplumsal gerçekliğin parametreleri nelerden oluşmaktadır?", "Sosyal ontolojimizin sorunlu ve gerilimli alanları nelerdir?" şeklinde varoluşsal birtakım sorular sorularak konu biraz daha açılabilir. Bu soruya kısaca; Türk sosyolojisinin özgün değerleri olan inanç, kültür, aile, kısmi işletme kuruluşları ve bu çerçevede yapılanmış sivil toplum örgütleri cevap olarak verilebilir. Sosyal ontolojinin seyri açısından ise cevap, kültürden kopuk bireyselleşmeye yönelen bir seyir

olabilir. Sosyal ontolojinin en önemli cümlesi “biz” yaklaşımıdır. Ontolojik kolektivizm anlayışı sosyal gerçekliğin daha güçlü tezahürünün temelidir. Ontolojik bireycilikte sadece bireyler vardır. Türk Toplumunun yüce menfaatlerinin, bireysel ontolojiye indirgenmiş tutumlarda değil, kolektivist ve kapsayıcı bir ontolojik davranış biçiminde yattığını kavramamız gerekmektedir. Bu anlamda, ontolojik bireyciliğin öne çıkarılmasından daha çok sosyal ontolojinin inşası ve ikamesi, Avrupa Türk sosyolojisinin ontolojik inşası ve ikamesinin temel motifi olacaktır. Sosyal ontoloji kavrayışının uluslararası literatürde inşacı bir yaklaşımı ifade ettiğini göz önüne alırsak, öznenin kendisini sürekli bir inşa içinde olması, sosyal gerçekliğin sosyolojik dönüşüm çerçevesinde kendini sürekli yeniden üretebilmesi Avrupa Türk sosyolojisinin ontolojik dönüşümünün doğru anahtarı olacaktır. Yani, Avrupalı Türk özne olmalıdır, örnek olmalıdır, kendini sürekli yenilemelidir, sürekli en iyiyi ve en yeniyi aramalıdır ki yeni zamanları yakalayabilsin ve zamanın inşacısı olabilsin. Covid-19 aşısını bulan iki Türk’ün insanlığa katkısı buna en güzel örnektir. Onlar, istisna olmamalı ve bu alanda yalnız kalmamalıdır. Pek çok yeni Türk araştırmacının ve yeni nesillerin bilim ve farklı alanlarda benzer başarıları ortaya koyarak Avrupa Türk ontolojisinin nitelikli bir sınıfa dönüşmesinin inşasına katkıda bulunmaları, ulaşılması zor bir hedef değildir. Bunun en teşvik edici motifi de sosyal ontolojide, sosyal çemberin dışında tutulan göçmenler olarak kendi varoluşsal ontolojisinin ikamesi adına ihtiyaç duyulan başarılar elde etmektir.

Bu gelişme, Margaret Gilbert’in “çoğul özneler” adını verdiği ve Georg Simmel’in de bunu geliştirdiği -yüksek- bilinçli bireylerden müteşekkil sosyal grupların oluşturduğu kolektivist hareket yaklaşımı ile örtüşmektedir. Başka bir anlatımla, Avrupa’da yaşayan ve büyük kesimi çoğunluk toplumuna göre toplumsal statü bakımından alt sınıf tabakasını oluşturan Türklerin, orta ve üst sınıf oranının artması ve çoğunluk toplumuna muadil bir tabakalaşmayı başarmasıdır. Bir diğer ifadeyle, Avrupa’daki Türklerin birbirleriyle iletişimsiz oluşumlardan ziyade, birlikteliklerini koruyarak ortak amaç ve bilinç minvalinde iş birliği yapan topluluklardan müteşekkil bir toplum olmayı mümkün kılmalarıdır. Burada, toplulukların özgün yapılarının korunması önemlidir. Çünkü, toplumsallaşma sürecinde kimliğin oluştuğu, özbenliğin geliştiği ve sosyal rollerin öğrenildiği yerler birincil ve ikincil topluluklardan oluşmaktadır. Birincil topluluklar; aile, akran grubu ve arkadaşların bulunduğu sürekli ilişki barındıran dar kümelerdir. İkincil topluluklar ise statü, milliyet, bölge, ilgi, iş, kamu ve daha az kişisel ilişkilerin olduğu ikincil gruplardan müteşekkildir. Bu anlamda toplulukların varlığı hayati öneme sahiptir.

Burada, Batı toplumları ile Doğu toplumlarını ayıran ve Batı toplumları içinde yaşayan Doğu toplumları için önemli bir zorluk bulunmaktadır. O da Simmel’in anlattığı “Batı Toplum Modeli”dir. Buna göre, kent toplumları kırsal toplumlara göre daha rasyoneldir. Kent toplumlarında ikincil ve çıkarılara dayalı ilişkiler egemen iken kırsal topluluklarda birincil ve ge-

leneksel ilişkiler hâkimdir. Kentsel yaşamda para ekonomisi hâkimdir ve kentte hayati önem taşıyan unsur pazardır. Bu nedenle de kentsel yaşam zihniyeti çıkarılara dayalıdır. Simmel, kentte egemen olan bireyselliğin derecesinin artması ile bireylerin birbirinden soğuduğunu ve böyle bir ortamda da yabancılaşma ve sapkın davranışların kaçınılmaz hale geldiğini ileri sürmüştür. Bu noktada, Türk toplumunun sahip olduğu geleneksel topluluk yaşamı formunun fonksiyonelliğinin modern Batılı kent yaşamında çözülme riskine sahip olması Türk Toplumunu zorlayan bir konudur. Toplum bilincinin, sosyal denetimin, değerler paradigmasının toplumdan kopuk bireyselleşmeye kurban gitme riski önemli bir tehdittir. Bu nedenle, toplulukların korunarak kolektif bilinç etrafında toplumsallaşabilmeleri varoluşsal ontolojinin ikamesi için hayati değere sahiptir.

Bu konuyu, toplumsallaşma kavramını sosyolojik bir tanım olarak kullanan ilk yazar olan Georg Simmel’in “toplumsallaşma” yaklaşımı ile şöyle açıklayabiliriz: Simmel, “Sosyoloji Problemi” adlı çalışmasında toplumsallaşma kavramını grupların ve bireylerin grup birliğinin sürekliliğini sağladıkları ilişkilerin oluşum süreci olarak tanımlamıştır. Ona göre bireyler arası ilişkiler olduğu sürece toplumsallaşma gerçekleşebilir ve toplum varlığını sürdürebilir. Buradan hareketle şunu söyleyebiliriz: Avrupa Türk Toplumunda bulunan gruplar, kendi toplulukları içinde sosyalleşirken diğer Türk toplulukları ile de “Türk Toplumunu” ortak bilinci içinde toplumsallaşabilmelidirler.

Yani, Avrupa'daki Türkler, kendi aralarında sosyalleşmeyi, farklı kesimlerle ortak toplumsallaşmaya dönüştürmeyi başarabilmeleridir. Böyle bir oluşum, Henry Giddings'in "Toplumsallaşma Teorisi" adlı eserinde fertlerin sosyal karakterinin birbiriyle etkileşim içindeki gelişimi olarak tanımladığı toplumsallaşma anlayışı içinde Avrupalı Türk'ün ortak bilinç ve karakterini ortaya çıkaracaktır.

Bu konu neden önemlidir? Farklı cevaplar üretilebilir. Ancak, benim ısrarla öne çıkarmak istediğim husus, Türklerin farklı sosyalleşme şekilleri içinde ortak toplumsallaşabilmeyi başarıp başaramayacakları meselesidir. Çünkü, Almanya'daki Türkler, büyük oranda makro sosyolojik bir yapıya sahip olup ünlü sosyolog Erving Goffman'ın yaklaşımı ile daha dar alanda bir yüz yüze sos-

yal etkileşim içindedirler. Türklerin farklı kesimlerle arasındaki iletişimin artması, Avrupa'daki Türk topluluklarının rasyonel toplumsallaşmasına ve rasyonel iletişimlerine önemli katkı sağlayacaktır. Sosyal inşa kavramı, toplumsallaşmayı sağlayan sosyal dünyanın insanların bilinçli tercihleri ile oluştuğunu ifade eder. Emanuel Adler'in ifadesiyle; maddi dünya dinamik, normatif ve epistemik yorumlara bağlı olarak insan eylemi ve etkileşimi ile şekillendirilerek inşa edilir. Bu inşa sürecinde, bilinçli bireylerin çıkarlarının ve alt kimliklerinin değil, kolektif kimliklerinin belirleyici olması süreci olumlu kılmaktadır. Ancak böyle bir anlayış, Avrupa Türk Toplumunun Avrupa'da asimile olarak değil, Tarık Ramazan'ın önerdiği şekilde özgün ontolojisi ile var olabilmesi, sahip olduğu ontolojiyi

koruyarak topluma her alanda katılım sağlaması ve katkı sunması ile mümkün olabilecektir.

Esasen bu ontolojik oluşu, göç tarihimiz bize vermektedir. Avrupalı Türkler göç öncesi geldikleri coğrafi bölge ve sosyal köken yönü ile bir topluluk hüviyetini göstermektedir. Göç sonrası, tanımlandıkları "geçici işçi", "Kayseri", "Devrekli" gibi yerel tanımlarını kendi aralarında tutarak yeni sosyal ontolojilerini oluşturma amacı ile hareket etmeye başladılar. Bu süreçte "Göçmen Türkler" gibi geçici de olsa daha ortak üst kimliklerle tanımlanır oldular. Bunun yanında, Avrupa'daki Türkler, farklı kesimler tarafından farklı şekillerde tanımlanmaya devam etmektedirler. Avrupa ülkeleri tarafından "Göçmen Kökenli Türkler"; Türkiye'deki Türkler tarafından ise kendi bağlarını ve akrabalık ilişkilerini de içinde

Fotoğraf: AA

taşıyan sosyal bir tanımlama ile “Gurbetçi”, bürokraside “Yurtdışı Türkler” ve diplomaside “Diaspora Türkleri” olarak farklı şekillerde ifade edilmektedirler. Geçici göçmen işçilik vasıflarının zamanla ortadan kalkması ve Avrupa’da kalıcı olmaya başlamaları ile birlikte Türk topluluğu yeni, kalıcı ve daha üst bir kimliğe kavuştu. Avrupa’da yaşayan Türklerin kendilerine verdiği bu yeni isim “Avrupalı Türkler” olarak bugün toplumsal bir kabul görmeye ve literatüre yerleşmeye başlamıştır. Avrupalı Türkler tanımlaması, Avrupa’da yaşayan Türklerin ontolojik anlamda topluluk kimliklerinden toplum kimliğine evrilmelerinin ve üst bir bilinç kazanmalarının önemli bir göstergesidir.

ATT’nin Kurumsal Yapılanması ve Nitelikli Topluma Yönelişi

Ferdinand Tönnies, sosyoloji-

nin klasik başyapıt eserlerinden olan meşhur “Cemaat/Topluluk ve Cemiyet/Toplum” (*Gemeinschaft und Gesellschaft*) kitabındaki toplumcu bakış açısında toplumu hastalıklardan korumanın önemini vurgular. Bu görüş göçmen kökenli toplumlar için de geçerlidir. Avrupa’daki göçmenler uluslararası sözleşmelerle İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde yer alan göçmen yasaları çerçevesindeki haklarına genel olarak sahiptirler. Ancak, bu temel maddelerin karşılanması artık yerleşik düzene geçmiş ve o ülkenin vatandaşları olan göçmen kökenlilerin yaşam kalitesinin artması, siyasî temsil, yeterli sosyal ve ekonomik katılım ve eğitime erişebilirlik anlamında yeterli düzeye ulaştığı anlamına gelmemektedir. Bu durum, Avrupa’daki Türkler için de geçerlidir. Bugün konuşulan pek çok konunun bundan 25-30 yıl önce de konuşulduğunu Prof. Mustafa Gencer Hoca’nın *Bir Ömür Göç* kitabında anlattıklarından öğreniyoruz. Siyasal ve kamusal katılım konusunda çok da fazla mesafe kat edilemediği görülüyor. Siyasal temsil konusunda çok yetersiz olan göçmenler ve Türkler, kamuda çalışanlar bakımından da nüfuslarına oranla çok gerideler. Hukuki, sosyal, siyasal katılım, vatandaşlık, eğitim ve iş hayatına dahil olma konusu da yeterli düzeyde görülmemektedir. İslam’ın tanınmaması da bunu teyit etmektedir. Göçmenlerin, gelişmiş Avrupa’nın tarihinde önemli yerler tutmalarına rağmen devam eden “yabancı” ve “göçmen” bakışı, Türklerin çoğunluk toplumunun asıl bir parçası değil, toplumun zorunlu periferisi olarak ikame edildiğini gös-

termektedir. Bu durum, paralel toplum eleştirileri ve problemleri göçmen mahalleleri konusunun genel olarak fiziksel ve sosyo-kültürel bir konu olmasının ötesinde, esasen bir zihniyetin yansıması olduğunu göstermektedir. 25 yıl önce konuşulan uyum konusu bugün de aynı düzeyde konuşulmaktadır. Burada Türklerin yaşadıkları Avrupa ülkelerinin yaklaşımına Zygmunt Bauman'ın yaptığı modern çelişki eleştirisi yöneltilebilir. Bauman, modernliğin oluşturduğu belirsizliğin farklı olanı ötekileştirmesini, ona tahammül gösterememesini ve bu durumu tehlikeli görerek "endişeli ve güvenlikçi Avrupa" ruhu ile tek tipleştirmeye yönelmesini izah ederken Avrupa'daki çoğunluk toplumu ile göçmen toplumu arasındaki ilişkiyi de betimlemektedir. Aslında, modernliğin ortaya koyduğu bu müphemlik, yerleşik toplumsal düzeni bozucu ve kaos sebebi olarak görülme yerine tek tipliği aşmaya katkı sunan bir zihni zenginleşme faktörü olarak da görülebilir ve bu durum bazen içine düşülen toplumsal sıkışmışlığın aşılmasında da yardımcı bir rol oynayabilir. "Öteki"nin yok sayılması ve düzenin devamlılığı adına yaşam hakkının elinden alınması, Bauman'ın modern çelişki olarak ortaya koyduğu önermeyi betimleyen canlı bir örnektir. Eğer uyumu "kendi kimliğiyle topluma eşit düzeyde katılım sağlama ve imkânlardan yararlanma" olarak anlıyorsak, bu konuda mesele kat edilebilmesi için göçmenlerin yetişmesinde gerekli olan kültüre özgü kurumsal yapıların olması gerekmektedir. Burada, Pierre Bourdieu'nün "kültürel sermaye" olgusunun temellen-

dirdiği zihni eğilimlerin bir tezahürü olan "Habitüs" kavramı, Avrupalı Türklerin izlemesi gereken güzergâh için bir yol gösterici olabilir. Zira, "kültürel sermaye" eğitimi de toplumu inşa etmektedir. O halde, göçmenliğin zihin açıcı bir dinamizme sahip olduğu bilinci ile Avrupalı Türklerin inşacı bir ruha sahip bir kültürel sermaye, bir "Habitüs" oluşturması birinci öncelik olmaktadır. Bu da üretken, yapısalcı ve inşacı bir kurumsal yapılanmaya bağlıdır. Bu sürecin sonunda bireysel başarıların dışında bir Avrupalı Türk aydın sınıfından bahsetme olanağı olacaktır.

Bugün Türklerin kurumsallaşması zaruri hizmet alanları üzerinden yapılanmıştır. Bunlar; cami, konsolosluk, cenaze hizmetleri, yeni yapılanan yaşlı bakım evleri ve hemşeri dernekleri gibi yapılardır. Yani, Türklerin, Avrupa'da kalı-

Fotoğraf: AA/Omar Marques

cı olmalarının yansıması olacak ve statülerini çoğunluk toplumu ile yakınlaştıracak düşün, sanat, eğitim ve kültür alanlarında herhangi bir kurumsallıkları görülüyor. Bu yönü ile Avrupa'daki Türklerin güçlü bir toplum oluşturmaları ve etkili bir nüfuza sahip olmaları zor olacaktır. Nitelikli olmayan bir göçmen toplumu, içinde yaşadığı topluma katkı sağlayamadığı gibi yük olarak da görülecektir. Ayrıca, köken ülkesi için de hem bir yük hem de diaspora ve imaj anlamında bir nüfuz kaybı olacaktır. Zira Türkiye'nin güçlü nüfuzu, yurtdışı Türkleri için de önemli bir nüfuz kaynağıdır. Türkiye'nin itibarı yurtdışı Türklerinin itibarıdır. Aynı şekilde, yurtdışı Türklerinin nüfuz ve itibarı da Türkiye'nin itibarıdır. Yine, her iki tarafının zafiyeti ve güçsüzlüğü de diğerinin zafiyet ve güçsüzlüğüdür.

Avrupalı Türklerin doğru ku-

rumsallaşabilmesi, J. Habermas'ın "İletişimsel Eylem Kuramı" çerçevesinde söyledikleri ile örtüşebilecek bir durum arz etmektedir. Bu kuram, Türklerin kurumsal gelişiminde Habermas'ın toplumsal gelişiminin ideal noktası olarak gördüğü rasyonalite ile de uyuşacak bir durumdur. Burada, iletişimsel rasyonelliği içeren toplumsal rasyonelleşme çerçevesinde bilim, ahlak/hukuk ve sanatı kapsayan rasyonelleştirilmiş kültürün, canlı geleneklere bağlı bir gündelik yaşam iletişimini ikame etmesi ve beslenmesi gerekmektedir ki; böylece, kültür, toplum ve kişiliğin, yani yaşama evreninin yeniden üretimi; bir diğer ifadeyle toplumsal bütünleşme ve kurumsallaşma doğru gerçekleşebilsin. Yine, bu süreçlerde aksama yaşandığında, kültür, toplum ve kişilik alanlarında anlam yitimi, kuralsızlık, geleneğin kopması, ko-

lektif kimliğin tehlikeye düşmesi, değerlerin içselleştirilememesi gibi yabancılaşma ya da psikopatolojiler gibi çok çeşitli kriz görüngüleri ortaya çıkmasıdır.

Özetle söylemek gerekirse, Avrupa'da yaşayan Türkler nitelikli bir toplum vasfı kazanmak istiyorlarsa bunun göstergeleri olan iki yönlü güçlü siyasî temsil iradesine, iki taraflı güçlü basına, çifte vatandaşlığa, çift dilli okullara, İslam dininin tanınması gibi güçlü bir temsile ve bu konularda özne pozisyonuna sahip olmaları gerekmektedir. Bunun için, Avrupa Türk sosyolojisinin ontolojisi, mevcut zorunlu ihtiyaç alanlarındaki kurumsal yapılara ek olarak düşün, akademi, kültür ve sanat alanlarında da nitelikli düzeyde yapılanmayı başarmalıdır.

Türkiye'den Gelen
60 Yıllık Göç:
Kentlerin
Canlanması mı Yoksa
Paralel Toplum mu?

Prof. Dr. Erol YILDIZ
Innsbruck Üniversitesi

Fotoğraf: AA

Türkiye'den Almanya'ya göçün 50. yılı on yıl önce kutlandı. Bu kapsamda toplantılar ve konferanslar düzenlendi, tartışmalar organize edildi ve sergiler açıldı. Bu yıl da Türkiye'den göçün 60. yılı olmasından dolayı çeşitli etkinlikler planlanıyor.

Türkiye'den göçün toplumsal dönüşümünün ve her şeyden önce kentsel gelişim ile olan ilişkisinin her on yılda bir olumlu ve yoğun bir biçimde tartışıldığı yönünde bir izlenim oluşsa da bu on yıllık süreçte pek de bir şey olduğu söylenemez. Göçmenlere ve onların çocuklarına yönelik kısıtlayıcı muamele devam ediyor. Irkçılık ve kurumsal ayrımcılık, günlük yaşamın bir parçası. İkinci ve üçüncü kuşak hâlâ olumsuz yargılarla karşı karşıya kalıyor ve toplumsal kaynaklara erişimleri sınırlı olmaya devam ediyor.

Bu çalışmada, bakış açısını değiştirmeye ve Türkiye'den gelen göçün Almanya'daki kentsel gelişime yaptığı temel katkıya odaklanmaya çalışacağım. Özellikle 1960'ların ve 1970'lerin başında Almanya'ya misafir işçi olarak gelen ve büyük kentlerde çeşitli şirketlerde çalışan Türk göçmenler, toplumsal bellekte pek yer etmese de kentlerin canlanmasına önemli katkılarda bulundular.

Yüzyıllar boyunca Avrupa kentleri farklı göç hareketleriyle şekillendi. Bu açıdan, İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan emek göçü, pek çok kentin kalıcı olarak değiştirildiği bir dönemdi.

Yabancılar mahallesi olarak itibarı zedelenen; gettolar, etnik koloniler ya da "paralel toplumlar" olarak etiketlenenler genellikle aynı işçi sınıfı mahalleleri oldu.

Bu tip olumsuz yargılar, göçmen mahallelerini bölgesel olarak damgaladı ve genellikle sakinlerini toplumsal marjinalleşmeye sürükledi. Bu egemen bakış açısı, göç ve kentsel gelişim arasındaki kurucu bağlantının kaybolmasına yol açıyor.

Almanya'da 1960'lardan bu yana özellikle Türk göçmenlerin kentsel gelişim ve yaşam için sundukları potansiyelin henüz farkına varılmadı ve bu, takdir edilmedi. Çok sorunlu olan bu yaklaşım, göç potansiyelinin ve ortaya çıkardığı kentsel yeterliliklerin gerçekçi bir şekilde değerlendirilmesi ve harekete geçirilmesi gerektiği görüşünü engelliyor.

Ama bakış açınızı değiştirir, Türk göçmen ailelerin kentlerin canlandırılması ve mahallede bir arada yaşama potansiyelini çıkış noktası olarak alırsanız, farklı bir gerçeklikle karşı karşıya kalırsınız. Bu açıdan bakıldığında, aslında mesele "paralel toplumlar" değil, daha çok zor koşullarda gerçekleştiren başarı öyküleridir.

1970'lerin ortalarında kentlerin sanayisizleştirilmesi sürecinde, özellikle Türk göçmenler, boş dükkan ve daireleri devraldılar ve büyük Alman kentlerinde "Akdeniz-oryantal havası" taşıyan canlı alışveriş caddeleri yarattılar. Başında çıkan haberlerin aksine, göç ile şekillenen mahallelerde bir arada yaşama pratiği başarılı gibi görünüyor. Türk göçmenler sadece belediye düzenine değil, aynı zamanda özel ve ticari ağlar aracılığıyla da kentsel düzene ve bunun ötesinde kentsel toplumlara entegre oldular. Paralel toplum mu? Söz konusu bile olamaz.

Kentlerdeki yaşamın gerçekliğine bir bakış, (bugün dördüncü nesli söz konusu olan) Türk göçmenlerin Almanya'nın çoktan bir parçası olduklarını ve günlük kentsel yaşamın şekillenmesine katkı sağladıklarını gösteriyor. Özellikle Türk göçmenler ve onların çocukları kent yaşamında giderek daha fazla görünür olmakta, seslerini yükseltmekte, talepte bulunmakta, bazı semtlerde alt yapının büyük bir bölümünü organize etmekte ve ekonomik faaliyetleriyle yaşam kalitesine önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır. Burada bir tür kendi kendini organize eden entegrasyon görüyoruz.

Siyasi olarak istenmeyen bir durum olmasına karşın birçok Türk göçmen aile yavaş yavaş yerleşti ve yasal olarak zor koşullar altında, uygun kentsel yerlerde yeni mekânlar yaratmaya ve tasarlamaya çalıştı. 1970'li yıllarda giderek daha fazla Türk göçmen, küresel ekonomik yeniden yapılanma sürecinde yerel esnaf tarafından terk edilen semtlerdeki eski dükkanları devralarak sokaklara ve kaldırımlara yeniden hayat getirdi ve terkedilmiş kentsel mekanların rehabilitasyonuna önemli katkılarda bulundu. Büfeler, lokantalar ve bakkallar ana gelir kaynağı haline geldi ve yavaş yavaş çoğu Alman kentini şekillendirdi. Öyle ki; bugün bazı meydan ve sokaklardaki yaşam bir Akdeniz-oryantal havasına sahiptir.

O dönemin eski filmlerinde ve fotoğraflarında da görüldüğü gibi, özellikle tren garları Türk misafir işçilerin Almanya'ya gelişlerinin ilk yıllarında ana buluşma yeri olarak geldikleri yerle olan hayali bağlarıydı. Bu işçilerin çoğu, şirket arazisindeki kışlalarda ya

da yurtlarda yaşıyor ve Almanca'yı çok az biliyordu. Ayrıca yerel halkla nadiren temasları vardı. O dönemin iletişim teknolojilerinden dolayı aile üyeleriyle olan bağlantıları da ilk etapta kesintiye uğramıştı. Bundan dolayı merkez tren garına gitmek, memleketten gelen arkadaşlardan haber alma umuduyla bağlantılıydı. Uzun bir süre gar, buluşma ve iletişim için tek yer olarak kaldı. Neredeyse hiç kimse barlara ya da kafelere gitmeye cesaret edemiyordu. Bu nedenle, ilk 'girişimci ruhların' kısa süre sonra tren garına yakın semtlerde lokantalar, çayevleri ve kafeler açmaya cesaret etmeleri şaşırtıcı değildi.

Ayrıca 1970'lerin başındaki ekonomik krizle birlikte birçok Türk göçmen işini kaybetti. Pek çoğu, işsizlikten kurtulmanın tek yolunu kendi hesabına çalışmada gördü; yavaş yavaş boş işyerlerini devraldı ve zamanla kentin birçok semtinin yeniden canlanmasına önemli katkılarda bulundu.

Bir bulgu, kentsel gelişim için özellikle önemlidir. Birincisi, Türk göçmenler zorunluluktan bir erdem yarattılar ve ekonomik faaliyetleriyle birçok iş imkanı sağladılar. Bu gelişme, hem yerel hem de küresel etkilerle şekillenen gündelik bir kentsel gerçekliği yansıtır. Kentlerdeki sayısız örnek, alan literatüründe "transkültürel praksis" olarak adlandırılan olgu ortaya koyuyor.

Alman kentlerindeki ekonomik faaliyetlerin gelişme süreci, Türk göçmen işçilerin ve çocuklarının ayrımcı koşullar altında enformel kaynaklar kullanılmadan düşünülmemeyecek bir girişimcilik kültürünü nasıl geliştirdiklerini tam anlamıyla gösteriyor. Hemen

hemen tüm işletmeler aile işletmesidir ve çoğu zaman tüm aile ilgili işletmeye dahil olur. Buna ek olarak, zor zamanlarda ve köhne yerlerde risk alan ve dükkan açanların özellikle aile işletmeleri olduğu ve böylece mahallelerindeki hizmet altyapısına temel bir katkıda bulundukları görülmüyor.

Ekonomik faaliyetler ve sosyal ağlar iç içedir. Türk göçmenler marjinalleştirildiklerinden ve çoğu zaman kayıtlı işgücü piyasasının dışında bırakıldıklarından, yerli nüfustan farklı stratejiler ve ilişki becerileri geliştirmek zorunda kalıyorlar. Göçmen bölgelerindeki ekonomik gelişme, Türk iş insanlarının hayatta kalabilmeleri için gerekli olan ağlara ve kaynaklara erişebildiklerini açıkça gösteriyor. Ağlar ve kaynaklar harekete geçirildikçe onlar da otomatik olarak güçlendiriliyorlar.

Buraya kadar yapılan açıklamalar, Türk göçmen ailelerin Alman kentlerinde kent kültürünün önemli bir parçası haline geldiğini ve semtlerin canlanmasına önemli katkılarda bulunduğunu gösteriyor. Ancak bu olgu, sadece istisnai durumlarda, kentsel gelişim politikalarında değer görebiliyor. Nihayet, bu tür semtlerin gelişimini Türk göçmenlerin bir başı olarak resmen tanımanın ve göçten kaynaklanan kültürel ve ekonomik dinamikleri kent politikasının odağına koymanın zamanı gelmiştir.

Belediye ve medyanın, kentsel gelişimin kurucu unsuru olarak göç olgusunu uzun vadede bir model haline getirmesi yerinde ve ileriye dönük bir adım olacaktır.

Fotoğraf: AA

Almanya ve Türkiye'nin 5.Kuvveti

Göçün 60. Yılında
Almanya'daki Türk Sermayesi

Yüksel ASLAN

Fotoğraf: AA/Mehmet Kaman

30 Ekim 1961 iş gücü anlaşmasıyla önce Almanya ve sonrasında birçok AB ülkesine işçi olarak giden ve geçen 60 yıllık süreçte işçilikten işverenliğe, memuriyete, sanatçılığa hülasa siyaset, eğitim, bürokrasi ve iş hayatının tüm katman ve statülerinde önemli konumlara yükselen Türk insanı “Neue Heimat - Vaterland Deutschland” ile “Ana vatan Türkiye”nin 5. kuvveti olmuş durumdadır.

Göçün 60. yılında Almanya’daki Türk sermayesini iki başlıkta incelemek doğru olacaktır.

Human Kapital (İnsan Sermayesi) Olarak Almanya’daki Türkler

Alman İstatistik kurumu verilerine göre Almanya’da 1,461,910’u

Türk vatandaşı, geri kalan 1,5 milyon ise ya Alman ya da hem Alman hem Türk, yani çifte vatandaş olan 2,9 milyon Türk insanı bulunmaktadır.

Almanya’daki yabancı vatandaşlar arasında Türklerin oranı %24,4’tür. Yani her 4 yabancından biri Türk kökenlidir.

Aslında Almanya’daki Türk kökenli kişi sayısı istatistiklerde belirtilenlerden çok daha fazladır. Çünkü Türklerin, Almanlarla veya diğer milletlerle yaptıkları evliliklerden doğan evlat ve torunlarının birçoğu bu istatistiklerde yer almamaktadır. Bu nedenle rakamlar gerçekte olduğundan daha düşük gösterilmektedir.

Almanya’daki Türklerin %14,8’i üniversiteli, %49,3’ü ortaöğretim (orta, lise veya dengi okul) mezunudur. Almanya’daki 16-19 yaş

arası Türk gençler, Alman hükümetinin 26 Kasım 2020 tarihli eğitim raporuna (Bildungsberichten Bundesregierung) göre, Alman öğrencilerini eğitimde geçmiş bulunuyor. Böylece Türk gençlerinin eğitimde başarısız oldukları önyargısı, eğitimde uğradıkları tüm ayrımcılığa karşın istatistiksel olarak yıkılmış durumdadır.

Mediendienst-İntegrati-on’unun 2019 verilerine göre, Almanya’da 2,9 milyon üniversite öğrencisinin %37’si yabancı kökenlidir. Yabancılar içinde Türklerin oranının %24,4 olduğundan hareketle, Alman üniversitelerinde okuyan 1,073,000 yabancı öğrencinin 261,812’ sinin Türk olduğunu söylemek istatistiksel olarak mümkündür. Her yıl Alman üniversitelerine 25-30 bin Türk öğrencinin kayıt yaptırıyor olması ve bir o kadar da gencimizin meslek eğitiminde çıraklığa başlayıp ustalık kazanıyor olması Türk toplumunu, iş hayatında kalifiye insan sıkıntısı yaşayan Almanya için can simidi konumuna getirmiştir.

Almanya’daki Türk gençlerinin 1980 ve 1990’lı, kısmen de 2000’li yıllara kadar tercih ettikleri düşük ücretli meslekleri terk edip daha üst düzeyde gelir getiren, kariyer şansı ve sosyal statüsü yüksek olan meslekleri; üniversitelerde de daha fazla gelir ve daha iyi kariyer imkanları sunan, sosyal statüsü yüksek bölümleri tercih ettikleri gözlemlenmektedir.

Almanya’da iyi bir eğitim görmüş, kaliteli bir meslek edinmiş, üniversitelerin çok iyi bölümlerini başarıyla bitirmiş, Türkçe ve Almanın yanında 3. ve hatta 4. bir yabancı dil bilen, iş hayatında

Türk cesaretini pratik zekasıyla birleştirmeyi başarmış, Türk örf ve adetin ve tüketicisinin beklentisinin farkında olan, Alman iş disiplinine ve iş normlarına sahip bu gençler, hem Almanya hem de Türkiye için paha biçilemeyen, pırlantadan dahi değerli ve göz kamaştıran insan sermayesi konumuna gelmişlerdir.

Almanya'daki Türk insanı; 1,4 milyon hane, 4,4 hane başı kişi sayısı, evlilik ve çocuk edinme oranlarının yüksekliği ve örnek ve sağlıklı aile hayatlarıyla, evlilik ve çocuk edinme oranı düşük ve akrabasız nesillere sahip olan Alman toplumunun en sağlıklı ve vazgeçilemez temel taşıdır. Bu açıdan dahi Almanya'daki Türk insan sermayesi Alman toplumunun ve devletin istikbalde dayanacağı en temel direklerden biri konumundadır.

Göçün 60. yılında Almanya'daki Türk insan kaynağı yüzbinlerce meslek sahibi, ustası, üniversite mezunu, esnaf ve iş insanıyla; on binlerce doktor, mühendis, öğretmen, avukat, mimar, hemşire, polis, asker, subay, memur, sporcu, şoför ve sanatçısıyla; binlerce siyasetçisi ve yüzbinlerce çırak, usta, kalfa ve üniversite öğrencisiyle Almanya'nın göçmen vatandaşları açısından "human kapital" olarak en değerli halk kitlesi ve 5. kuvveti konumundadır.

Almanya'daki Türk toplumu bu yapıyla Türkiye'nin de 5. kuvvetidir. Son yıllarda Almanya'daki Türk toplumundan ana vatan Türkiye'ye göçenlerin sayısı, ana vatanından Almanya'ya gelenlerin sayısını geçmiş bulunmaktadır. Sosyal Demokrat Parti (SPD) eski başkanlarından, eski Başbakan Yar-

dımcısı ve eski Dışişleri Bakanı Sigmar Gabriel; "Türkiye'ye dönenler üniversite mezunu, eğitilmiş, yabancı dil bilen, meslek sahibi yetiştirilmiş insanlar. Gelenler ise eğitimsiz, mesleği olmayan, yabancı dil bilmeyen insanlar, bu gelişme biz Almanya'nın zararına. Burada yetiştirilmiş Türkleri kazanmalı ve onların geri dönmesine mâni olmalıyız" diyerek Türk insanının değerini vurgulamıştır.

Almanya'ya, köyündeki bostan ve tarlasından rençperliği, şehirdeki inşaat ameliğini bırakıp vasıfsız eleman olarak gelen Türk insanının bugünkü demografik yapısı, eğitim ve mesleki kapasitesi bakımından büyük bir başarı hikayesidir ve her iki ülke için de çok değerli insan kaynağı konumundadır.

Almanya ve Türkiye'nin 5. Kuvveti: Almanya'daki Türk Sermayesi

Göçün 60. yılında Almanya'daki Türkler; 100 binden fazla işletmede, 600 binden fazla işçi ile 60 milyar avrodan fazla yıllık ciro ile Alman ekonomisine katkı sunmaktadırlar.

Almanya'daki Türk toplumunun yıllık ücret ve maaş gelirleri, 21,5-22 milyar avro civarında olup bunun 19 milyar yıllık tüketim harcamaları olarak Alman ekonomisine geri dönerken her yıl 2,5-3 milyar avro tasarruf yapılmaktadır.

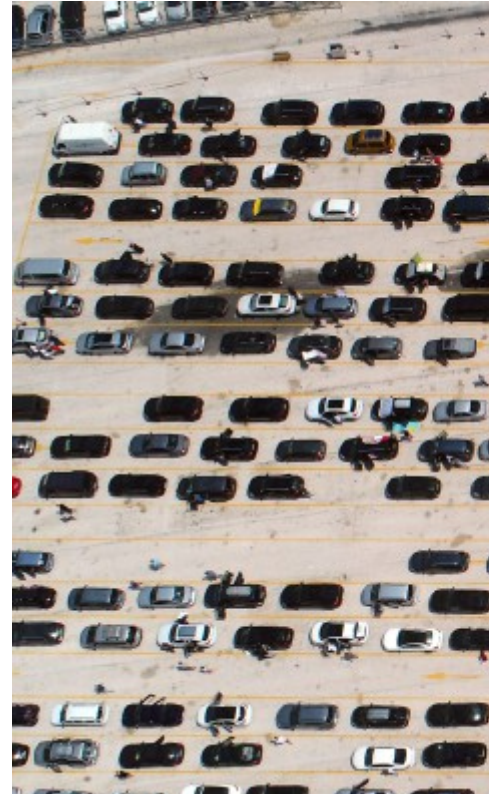
Almanya'daki Türk toplumunun bugün itibarıyla %18'inin daire, %25'inin müstakil ev sahibi oldukları ve Almanya'daki Türklerin sahip oldukları konut sayısının da toplamda 2,2 milyonu geçtiği kabul edilmektedir.

Almanya'daki hane ve işyeri sa-

hiplerinin ödedikleri sadece radyo-televizyon vergisi GEZ'in yıllık tutarı 320 milyon avroyu aşmaktadır.

Almanya, Türkiye'nin 16 milyar avro ihracatla en çok mal sattığı ülkelerin başında geliyor ise bunu Almanya'da yaşayan 3 milyona yakın insanına ve bunların yüz binlerce işletmesine borçludur. Aynı şekilde Almanya, Türkiye'ye 21 milyar avroluk mal satabiliyor ve Türkiye'nin ithalatta 3. sıradaki partner ülkesi oluyorsa, Almanya da bunu Almanya'daki Türklere borçludur. Türk-Alman ticaret hacmi 35 milyarlaraya yaklaşmışsa bunda en büyük pay yine Almanyalı Türklere aittir.

Almanya'dan Türkiye'ye her yıl 5 milyon civarında Alman turist gelmektedir. Alman turistler Ruslardan sonra Türkiye'yi tercih eden 2. sıradaki turist topluluğudur. Türkiye bu başarıyı Almanya'daki Türklerin fahri turizm elçiliğine, kurmuş oldukları seyahat acentelerine ve yaptıkları reklamlarına borçludur.

1980'den bu yana Alman şirketlerinin Türkiye'de yapmış oldukları yatırım hacmi 20 milyar avrodan fazladır. Türkiye'deki Alman şirketlerinin yıllık patent başvuruları 2,000 adeti geçmiş bulunmaktadır. Tüm bu yatırımlar, patent başvuruları, üretim, ithalat ve ihracat rakamları Almanya'daki Türk toplumunun katkısı olmaksızın asla gerçekleşmesi mümkün olmayacak şeylerdir. Bu da Almanya'daki Türk toplumunun adeta ticari misyon, temsilcilik, yatırım ajansı gibi çalıştığını göstermektedir.

Almanya'da yıllık 2,5-3 milyar tasarruf yapan Türk insanı, her yıl ana vatanı Türkiye'ye ciddi döviz aktarmakta ve katkı sunmaktadır.

1 Haziran 2020 - 1 Eylül 2021 tarihleri arasında sadece kara yoluyla ana vatana gelmiş olan Avrupalı Türklerin sayısı 1,815,000 olmuş; 2020 yılının (2020'de bu rakam 667 bindir) 3 katı bir artışa ulaşmış; yaz dönemi boyunca ülkeye giren işçi dövizleri sayesinde

TL-Avro, TL-Dolar döviz kurları sabit kalmış; bu dönemde dövizde istikrar olmuş ve Avrupalı Türklerin satın almaları vesilesiyle Türkiye'deki esnaf çok verimli bir sezon geçirmiştir. 2021 yılı içinde Avrupalı Türklerin, Türkiye ekonomisine yapmış oldukları mâli katkı 7 Milyar avroyu aşarak tarihi bir zirveye ulaşmış, pandemi sürecinde kötü bir yıl geçiren esnafa can simidi olmuştur.

1960'tan bu yana her on yılda Almanyalı Türklerin (göçün 60. yılında artık "Gurbetçi", "Almancı" gibi sıfatları değil, "Almanyalı Türk" tabirini insanımız için kullanmaktayız) ciddi tasarrufları olmuştur. Bu bağlamda Avrupalı Türklerin tarihsel süreç içinde geçirdikleri yatırım evrelerini incelemek yerinde olacaktır.

İşçi Tasarrufları ve Dövizlerinin Tarihi Süreç İçerisinde Geçirdiği Yatırım Evreleri

1960-1980 arasında işçi tasarrufları daha çok ana vatan Türkiye'de ev, tarla, arsa, tarım makineleri (traktör, biçer döver), mobilya ve dolmuş gibi kaynaklara yatırılmıştır. Bu süreçte işçilerimizin tasarruf hadleri yüksektir. Kira, haberleşme, özel sigorta, araç, seyahat, eğitim vb. harcamaları oldukça az ve hatta bazı kalemlerde yok denecek seviyededir.

Bu sebeple ciddi birikimler, yani tasarruflar yapılmış, işçi dövizleri Türk ekonomisinin ve merkez bankası rezervlerinin büyük bir kısmını oluşturmuştur.

1996-2000 yılları arasında kurulan off-shore bankalara, T.C. Merkez Bankası'na -ki 2003-2004 yılında Merkez Bankası'ndaki işçi dövizleri 12 milyar doları aşan miktarla tarihi zirvesine ulaşmıştır. Yine, Refahiyol döneminde %60 nema adı altında 50 bin mark ve üzeri para yatırımlara verilen otomobil ithalatı fırsatıyla Ziraat Bankası o günkü değerle on milyarlarca mark tutarında sermayeyi Av-

Fotoğraf: AA/Cihan Demirci

rupalı Türkler sayesinde ülkemize kazandırmıştır.

2021 yılına, yani göçün 60. yılına geldiğimizde Almanyalı Türklerin (Avrupa'daki, daha doğrusu AB ve İsviçre'deki Türklerin tümünün) yatırım eğilimleri, çoğunlukla bulundukları ülkelere yönelik olmuştur. Daha çok özel kullanım için konut almak bu yatırımların başında gelmektedir. Ayrıca kira getirişi için konut, iş yeri ve arsa ya-

tırımları da son 10 yıl içinde ciddi artış göstermektedir. Almanya'da yatırım yapan, işi büyüyen işletme sahibi iş insanımız artık sadece ana vatanı Türkiye'de değil, dünyanın birçok ülkesinde yatırım yapan, şubeler açan, temsilcilikler kuran yani yatırımlarını ulusal değil uluslararası düzeye çıkaran bir konumda bulunmaktadır.

Sonuç

Almanyalı Türklerin; Alman

banka ve sigortalarındaki mevduatları, sahip oldukları konut, arsa, araç filoları, işyerleri ve sahip oldukları patent haklarının değerleri yüzlerce milyar avro tutarındadır.

Aile, akraba ve komşuluk hayatıyla insani ilişkilerde örnek; iş hayatında çalışkan, toplum hayatında uyumlu ve yardımsever olan Almanyalı Türkler, Alman toplumuna kaybettikleri değerleri hatırlatan, Alman devletinin toplumsal

Fotoğraf: AA/Alı Atmaca

temelini sağlamlaştıran paha biçilemez değerlerdir.

Yine Almanyalı Türklerin; Türkiye'deki milyonlarca konut, dükân, arsa, tarla, iş makinası, işyeri, araç vb. varlıklarının değerleri trilyonları; banka, sigorta ve faizsiz kurumlardaki mevduatları, sahip oldukları hisse senetlerinin değerleri yüz milyarlarca Türk lirası, avro ve dolar tutarındadır.

Anadolu'daki tarlasında ayağı-

na diken, inşaatta da ayağına çivi batanın feryadı anında Almanya'da duyulmakta ve maddi-manevi yardımına koşulmaktadır. Yapılan milyonlarca aynı veya nakdi yardımlar, verilen burslar Avrupalı Türklerin, Anadolu insanı açısından vazgeçilemez bir değer ve nimet olduğunu ortaya koymaktadır.

Eğitimini ve mesleki durumunu düzeltmiş, kariyer yapmış,

gelir ve sosyal statüsünü yükseltmiş, dil bilen, iş hacmini günden güne genişleten, gelirini her geçen gün artıran, evini almış, camisini yenilemiş ve hatta minareli şekilde imar etmiş, spor-sanat kulüplerini kurmuş, son genel seçimlerde Almanya parlamentosuna 19 milletvekili göndermiş, birçok şehir ve kasabada belediye başkanlığı, encümenliği, muhtarlığı kazanmış, yani siyasette dip dalgayı yakalamış, çok dilliliği, çok kültürlülüğü ve çifte vatandaşlığın (tam olmasa da) avantajını iyi kullanan, Türk-İslam coğrafyasını ticari hinterlandı olarak kullanabilen, Almanya ve Türkiye gibi iki güçlü devletin sosyokültürel, iktisadi, siyasi ve jeopolitik konumlarını avantaja çevirmeyi başarmış, kurmuş olduğu uluslararası yardım teşkilatlarıyla her din, dil ve coğrafyadan farklı milletlerin sempatisini kazanmış olan Almanyalı Türkler, gerek insan kaynağı ve sermayesi olarak gerekse finansal güç olarak hem Almanya'nın hem de Türkiye'nin 5. kuvveti konumundadırlar. Bu konumları her geçen gün çok daha fazla sağlamlaştırmakta, değer kazanmakta, Almanya Türk toplumu lobi olarak her geçen gün daha etkin hale gelmektedir. Bu halleriyle Almanyalı Türkler; kaderin, Türk ve Alman devlet ve milletlerinin, tarihsel göç süreci içerisinde başlarına koyduğu değerli pırlantalardan oluşan bir taş mahiyetindedir.

Her iki ülkenin baş tacı ve 5. kuvveti olan Almanyalı Türklere daha güzel ve başarılı yarınlar diliyor; 75. yılda görüşmek arzusuyla esenlikler temenni ediyorum.

Almanya'da 60 Yıllık Türk Kültürü ve Türk-Alman Kültürleşmesi

Feyzullah BAHÇİ
Yunus Emre Enstitüsü

Fotoğraf: AA/Halil İbrahim Sincar

Günümüzde yaygın bir şekilde küreselleşme kavramından söz edilmektedir. Bu bağlamda kültür dünyasında da geniş çaplı bir küreselleşme yaşandığı görülmektedir. Kültürdeki küreselleşmeden anlaşılması gereken şey, evrensel değerler ışığında toplumların kendi kültürel özelliklerini; dil, tarih, folklor, sanat, sinema, gastronomi gibi kendilerine ait ürünlerini öteki kültürlerle paylaşmasıdır. Ötekinin, kültür öğrenimi aracılığıyla anlaşılması ve tanınmasına, ayrıca kültür öğrenimi alanında bilgi ve deneyimlerden karşılıklı olarak yararlanılmasına bu sürecin temeli olarak bakılmalıdır. Peki kültür nedir? Bilindiği üzere kültür kavramının pek çok tanımı yapılmaktadır. Sözlük anlamında kültür, “tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü” şeklinde tanımlanıyor. İkinci anlam olarak ise “bir topluma veya halk topluluğuna özgü” düşünce ve sanat eserlerinin/uygulamanın bütünüdür” denilmektedir (TDK 2015). Yani bir anlamda kültür, belli bir süreç ya da tarih içerisindeki insan birikiminin bütünüdür denebilir.

İlk Göç ve Göç Edenlerin Kültür Dünyası

İkinci Dünya Savaşı sonrası Almanya’da yeniden yapılanma süreci içerisinde altmışlı yıllarda ortaya çıkan işgücü gereksinimi nedeniyle yurtdışından geçici olarak yabancı işçi alımı gündeme gelmiştir. Türk işçiler özelinde ba-

kacak olursak, 1961 yılında imzalanan anlaşma ile ilk kez Almanya’ya göç etmeye başladıkları düşünüyor. Anadolu insanının sevgi, barış, hoşgörü ve insanlık anlayışına dayalı çoğulculuk ve birlikte yaşama tecrübesi ile Almanya’ya gelen Türk işçiler, ulaştıkları yerlere aynı kültür birikimi ile yaşamlarını sürdürmek için bavullarında kıyafetlerinin yanı sıra sazlarını da beraberinde getirdiler. Göç hareketi sonucunda insan ve toplumlar, farklı sosyokültürel dinamiklerle karşılaşarak dahil oldukları topluluğa, bulunduğu mekâna ve var olduğu kültüre uygun yaşama formları geliştirmektedirler. Böylelikle insan, bu etkileşimler doğrultusunda diğer insanlarla müşterek yeni “sosyokültürel” formların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kısa süreli olarak ikamet edecekleri düşünülen ancak zamanla kalıcı olan ve Almanya’ya yerleşen, bugün takriben üç buçuk milyona yakın sayılarıyla en büyük azınlığı oluşturan “emek göçmenleri” yeni bir Türk-Alman kültürünün doğmasına neden olmuşlardır.

Dönemin Çalışma Bakanı Cahit Talas’ın ifadelerinden, Türkiye’den Almanya’ya işgücü akımının kendiliğinden başladığı, 1957-58 yıllarında işçilerin işverenlerle doğrudan anlaşarak ya da anlaşmaksızın Almanya’da iş aradıkları bilinmektedir. Daha da eskilere gidersek, tarihi kayıtlarda da okunabileceği üzere Türklerin Almanya’daki varlıkları I. Dünya Savaşı öncesi dönemde de görülmektedir. 1878’de 41, 1893’te 198, 1913 yılında ise sadece Berlin’de eğitim ya da çalışmak amacıyla 1301 Türk’ün yaşadığı bilinmektedir. Bu sayının 1917’de 2046, 1925’te

1164 olduğu görülmektedir. 1961 yılında imzalanan anlaşmanın ise işçi göçünün resmi altyapısını oluşturan unsur olduğu görülmektedir. Çeşitli sebeplerden ötürü Almanya'ya gelen işçilerin hayat hikayelerini birbirinden özel ve bir o kadar da ilginç kılan ise kendi kültür havzalarını bugüne kadar korumaları olmuştur.

Yukarıdaki açıklamalarımız göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye ile Almanya arasındaki bir asrı aşkın ortak tarihi ve çok boyutlu kadim ilişkinin iki toplumun altyapı (ekonomi, siyaset, hukuk, din, eğitim ve kültür) farklılıkları, iş birliği imkanları ve kültürel etkileşimlerle geliştirilmesinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'nin kültürel diplomasi alanında kısa süredeki uluslararası başarısı, mütekabiliyet ilkesi kapsamında Alman kültür diplomasisi ile yakın iş birliği düzeyine getirilebilirse Türkiye-Almanya ilişkilerinde mevcut yanlış anlamaların üstesinden gelinmesine ve ikili ilişkilerin daha sağlıklı sürdürülmesine yardımcı olabilir. Kültürel diplomasinin Almanya-Türkiye ilişkilerinin güçlendirilmesinde çok önemli bir rol oynadığına ve her geçen gün önemini artırdığına şahit olunmaktadır. Tarihin yanı sıra kültür de biçimlendirici bir etkiye sahiptir. İki toplumun da ekonomik büyümeyi teşvik etmenin yanı sıra sosyal ve kültürel alanlarda da ilişkileri güçlendirmek için somut çabalar göstermesi gerekmektedir. Bu etkileşim kuşkusuz her iki ülkede de var olan kalıplara karşı mücadele etmeye ve karşılıklı önyargıları kırmaya yardımcı olmaktadır.

Eğitim ve Kültür Arasındaki Bağ

Lübnan asıllı Fransız yazar Amin Maalouf'un "Çivisi Çıkmış Dünya" isimli eserinde ifade ettiği üzere:

"Yabancı ülkeye göç eden birinin, öncelikle kendi ülkesinden göç ettiği unutuluyor. Sıradan bir ayrıntı değil bu. Göçmen gerçekten iki kişidir; kendini öyle görür. İki farklı topluma aittir ve her iki toplumda aynı statüye sahip değildir."

Her insanın gelişimi büyük ölçüde kendi ekonomik ve sosyal koşullarına bağlıdır. İnsanlar genellikle karmaşık sosyal sorulara basit cevaplar aramaktadır. Suçluyu tespit etmek kolaydır, özellikle de biri diğerine yabancıysa. "Diğerini" dışlama stratejileri tüm dünyada ve özellikle Avrupa'da yeniden kabul edilebilir hale geliyor. "Memleket", "yuva", "kültür" ve "dil" gibi terimlerin yeni yorumları hem sosyal hem de politik kampanyaları şekillendirmektedir. Başkaları kasten dışlanmak istendiğinde hem manevi bir değer olan hem de anayasanın tarihsel gelişimine dayanan ve bize sorumluluk yükleyen temel insan haklarına pek fazla dikkat edilmemektedir.

Yaratıcı insanların iki ülke arasındaki ilişkilere katılımı ve hayata karşı tutumları, sosyal başarılarını etkiliyor. Hem Türkiye'deki hem de özellikle Almanya'daki üst düzey iş temsilcilerinin kültürel tekliflerin önemini, ilişkideki değişimi çevreleyen olumlu bir konum faktörü olarak tanımlamaları memnuniyetle karşılanacaktır. Kültür çalışanları ve kültür ku-

rumları, ekonomik başarı üzerinde sarmal bir etkiye sahip olan ekonomik düzeyi daha da önemli ve ilginç kılmaktadır. Hâkim kültürel toplumun içindeki kültürel azınlık konumunda olan kişilerin ekonomik düzeyi, sosyal ve kültürel çalışmalarında bunu yansıtabildiği ölçüde değer görmektedir. Buradaki en büyük tehlike ise aynı azınlık toplumunda birden fazla fraksiyon hayat bulduğunda, kültürel ve sosyal konularda birbirlerini ötekileştirmeleridir. Hâkim kültür ise birden fazla fraksiyona dönüşen azınlık toplumlarında iş birliği ve sosyokültürel hareketlilik için kendine en yakın olanını tercih etmek zorunda kalmaktadır. Zira kendine yakın gördüğü fraksiyon ile iş birliği daha işlevsel görünmektedir ve sorun olarak algıladığı konuları kendi değerleri ölçüsünde çözmeye çalışmaktadır.

1960'larda gelen ilk neslin ve onların ardından gelen ikinci neslin gayeleri imkân olduğunca hayatlarını idame edebilmek ve belli bir birikimi yakalayıp ilk fırsatta memleketine geri dönmektir. Bu nesillerin içinde kültür, sanat ve sosyal çalışmalar ile ilgilenen çok

Fotoğraf: AA/Ahmet Kaplan

fazla kişi bulunmamaktadır. Bu kesim, ekonominin ihtiyacına binaen daha çok ağır işlerde çalıştırılmak üzere işe alındılar. Zira çeşitli göç araştırmalarında da göçmenler arasında kültürel çalışmalar ile ilk ilgilenen kişilerin, faaliyetlerine daha çok 80'lerin başlarında başladıkları ve özellikle 90'larda hız kazandıkları görülmektedir. Göç müziğinin öncü temsilcilerinden olan Ozan Ata Canani o dönemde ilk olarak Türk düğünlerinde Türkçe çalmaya başladıktan sonra söylediği türküler Almancaya çevirip yerel halkın da katılabileceği düğün dışındaki mekanlar ve etkinliklerde de sahne almıştır.

İkinci nesilden sonra, özellikle Almanca dil engelini aşan kişilerin sayısının artmaya başlamasıyla birlikte, ağır işçiliğe dayanan mesleklerin yanı sıra çeşitli sosyal

ve kültürel konuları ilgilendiren pozisyonlarda ve istisnai de olsa alışık olmadığımız yaygın olmayan meslek dallarında işçi ailelerin torunları olan "Türkiye kökenliler" görev almaktadır.

Kültür dünyasında ise özellikle son 10-15 yılda çeşitli branşlarda göç hikayesi olanların sayısı ciddi manada artmaktadır. Pop ve alternatif müzik dallarında birçok Türkiye kökenli görüldüğü gibi aynı zamanda Hip-Hop/Rap müzik tarzında ismini duyuran çok sayıda sanatçı olmuştur. Hatta dönemin Amerikan rap müziğinden ilham alan ve Almanya'da ilk olarak söylenmiş Türkçe rap besteleri, daha sonra Türkiye'deki rap müzik tarzının doğmasına neden olmuştur. Genel anlamda Almanya'da Türk rap müziğin öncüleri olarak kabul gören Islamic Force, Cartel, 36 Boys gibi grupların besteleriyle

tanınan Türkçe rap müziği Türkiye'de de dinlenmeye başlanmasıyla bir değer haline gelip her iki ülkede dikkate alınacak bir seviyeye ulaşmıştır.

Aynı doğrultuda, 1961'den günümüze sayıları milyonlarla ifade edilen Almanya'daki Türk kökenlilerin hâkim Alman kültür dünyasında kendi yazınsal üretimini anlayabilmek için kuşakların ve nesillerin ayırt edilmesi gerekmektedir.

1970'lerin başlarında daha çok Türkiye'deki çeşitli gazete ve dergiler için Türkçe yazmaya başlayan kuşaktan bahsedilebilirken, günümüz kuşağı içerisinde Almanca metin kaleme alan birçok köşe yazarları, roman ve hikâye yazarlarından bahsedilmektedir.

Fethi Savaşçı'nın 1972'de Türkçe olarak kaleme aldığı "İş Dönüşü" adlı eseri ilk göç edebiyatı

eserlerinden bir tanesidir. Daha sonra yazar, Çöpçü Türküsü (1975), Almanya Gurbeti (1979), İş Arkadaşları (1980), Makineler Çalışırken (1983) adlı eserlerinde Almanya'da yaşadıklarını aktarmaktadır. Birbirlerini tanımaları mümkün olmamasına rağmen, Bekir Yıldız 1975'te yine Türkçe olarak yayınladığı "Alman Ekmeği" eserinde Fethi Savaşçı gibi "Göç-Gözlem Edebiyatı" yapmıştır. 1969 yılında Almanya'ya göç eden ve Berlin'e yerleşen Aras Ören, burada hem çalışmış hem de oyunculuk icra etmiştir. 1973 yılında yayımlanan "Niyazi'nin Nauny Sokagında İşi Ne?" veya 1980 yılında çıkardığı "Berlin Üçlemesi" gibi birçok eserin sahibi olan yazar, bu dönemin en önemli edebiyatçıları arasında yer almaktadır. Bu dönemin yazarlarının ortak noktası eserlerinin gözleme dayalı otobiyografik özellikler taşımasıdır (Zengin, 2020).

1995 yılında "Kafa Örtüsü" başlığıyla ilk kitabı Hamburg'da yayınlanan Feridun Zaimoğlu, eserini Almanca olarak kaleme almıştır. "Wie lebt es sich als Kanake in Deutschland?" (Kanake olarak Almanya'da nasıl yaşıyor) gibi sorularla ilk defa Almanya'da yaşayan bir Türk kökenli yazar perspektifinden o dönemin sorunlarına Almanca olarak cevap vermeye çalışmıştır. Zaimoğlu göçmen konulu birçok esere hayat vermiş olup Almanya'daki çeşitli ödüllere layık görülmüştür. Feridun Zaimoğlu; roman, hikâye, deneme, tiyatro oyunu, düz yazı gibi pek çok türde yazmanın yanı sıra 1995 yılından bu yana çağdaş Alman dilinin önemli şairlerinden biri haline gelmiştir.

Türk edebiyatı ile doğrudan ilgilenen ve Türkçe yazılan eserleri Almancaya kazandıran iki önemli isim olan Selma Wels ve İnci Bur-

haniye kardeşler 2011 yılında "Binooki Yayınevi"ni kurmuşlardır. Daha önce bu denli geniş çapta Türkçeden Almancaya yapılmış bir çeviri hareketi bulunmamaktadır. Binooki Yayınevi, Oğuz Atay'ın "Tutunamayanalar"ı gibi Türk edebiyatında önemli bir yere sahip eserlerin yanı sıra Ömür İklim Demir'in "Muhtelif Evhamlar" eseri gibi genç Türk edebiyatçılarına ait eserleri yayınlama hususunda yelpazeyi geniş tutmuştur. Selma Wels ve İnci Burhaniye kardeşler, yapmış oldukları bu çalışmalardan ötürü Almanya'da verilen çeşitli edebiyat ve kültür ödüllerine layık görülmüşlerdir.

Kültürel çeşitlilik, Türk-Alman ilişkilerinin hem kültürel hem de sosyal açıdan anlaşılması ve ilerletilmesi için büyük bir fırsat olarak görülmelidir. Yukardaki örneklerle de bakıldığında Almanya'daki Türk kültür çalışmaları ve

Çizim: Ahmet Faruk Yılmaz

Türk kültür unsurlarının her geçen gün arttığı tespit edilebilmektedir.

Günümüzde “kültürel eğitim” daha önce hiç olmadığı kadar herkes için önemli hale gelmiştir. Yunus Emre’nin bize aktardığı üzere, insanın kendisinin yanı sıra “her şeyi” öğrenmesi sadece yaşam boyu öğrenme ihtiyacı olmaktan ziyade, önyargıların üstesinden gelmesi için de bir ön koşuldur.

Bunu aşabilmenin yegâne yolu ise kişinin eğitimini besleyen kültür çalışmalarında aktif olarak yer almasından geçmektedir. Bir diğer önemli olgu ise kültür tekliflerine açık olmak ve bu tekliflerin mümkün mertebe icrasında yer almaktan geçmektedir.

Kaynakça

- Hunn, Karin (2005). Naechstes Jahr kehren wir zurück - Wallstein Yayınevi.
- Motte, Jan; Ohliger, Rainer; von Oswald, Anne. 50 Jahre Bundesrepublik - 50 Jahre Einwanderung - Campus Yayınevi.
- Abadan Unat, Nermin (2006). Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-ötesi Yurttaşlığa. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Hürriyet - Tanıklığında Göçün 50 Yılı.
- Arslandaş, Halis Adnan (2008). “Kültür-Kişilik ve Kimlik”-Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi.
- Maalouf, Amin (2009), Çivisi Çıkmış Dünya, Yapı Kredi Yayınları, s. 240
- Zengin, Erkan (2020). Almanya’da Türkçe Edebiyata ve Türkçe Konuşan Edebiyatçılara Tarihsel Bakış. <https://perspektif.eu/2020/05/01/almanya-da-turkce-edebiyata-ve-turkce-konusan-edebiyatcilara-tarihsel-bakis/>

Türk Sineması'nda Türkiye-Almanya Göç Filmleri Seçkisi

Hazırlayan: Armağan PEKKAYA

Bir Türk'e Gönül Verdim (1969)

Yönetmen
Halit Refiğ

Oyuncular
Eva Bender
Ahmet Mekin

Ulusal Sinema akımının yönetmenlerinden Halit Refiğ, Bir Türk'e Gönül Verdim adlı filmde Türk kültüründeki “Batı” etkisini Batı kültüründeki Türk etkisi olarak işliyor. Filmde, Türkiye'ye ve Türk'e gönül veren Eva'nın hikayesine tanıklık ediyoruz.

Ankara Ekspresİ (1970)

Yönetmen
Muzaffer Arslan

Oyuncular
Filiz Akın,
Ediz Hun

Alman ajan Hilda (Filiz Akın) ve Binbaşı Seyfi (Ediz Hun) arasındaki aşkı anlatan Ankara Ekspresi 2. Dünya Savaşı döneminde geçiyor. Esat Mahmut Karakurt'un aynı adlı romanından uyarlanan film, Antalya Altın Portakal Film Festivali'nde En İyi Film ve En İyi Kadın Oyuncu (Filiz Akın) dâhil olmak üzere 5 ödül kazanmıştır.

Dönüş

(1972)

Yönetmen
Türkan Şoray

Oyuncular
Türkan Şoray
Kadir İnanır
Bilal İnci

Kendi toplumuna giderek yabancılaşan İbrahim, Almanya'ya gitmeye karar verir. Önce eşinin itirazlarına karşı koyamaz ve erteler; ama toplumun yabancılaşması dayanılmaz bir hal alır ve Almanya'ya işçi olarak gider. Filmde gurbetçi İbrahim ve köyde kalan eşi Gülcan'ın hikayeleri anlatılmaktadır.

Almanya'da Bir Türk Kızı

(1972)

Yönetmen
Oksal Pekmezoğlu

Oyuncular
Neşe Karaböcek
Engin Çağlar

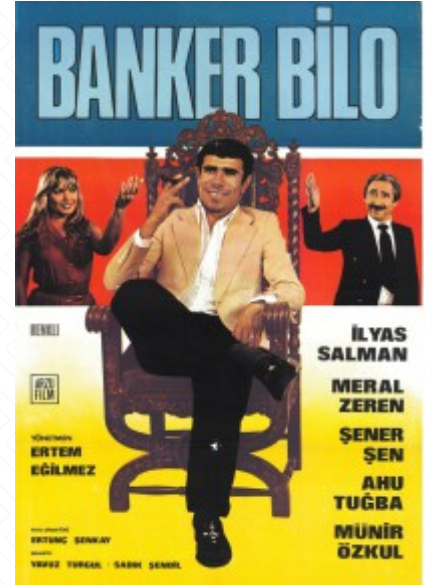
Zeynep kocası Murat'ı köyden Almanya'ya çalışmaya gönderirken ayrılığın kısa süreceğini sanmaktadır. Ancak aradan geçen yıllara rağmen Murat bir mektup bile yazmamıştır. Günün birinde Alman turistlerle birlikte kasabaya gelen kocasını tanıyamaz. Murat değişmiş, başka bir dünyanın insanı olmuştur.

Banker Bilo

(1980)

Yönetmen
Ertem Eğilmez

Oyuncular
Şener Şen
Münir Özkul
Ali Şen
İlyas Salman

Maho, köylüsü Bilo'yu ve yöreden birçok kişiyi Almanya'ya götürmek vaadiyle paralarını alır. Ancak onları Almanya'ya değil, İstanbul'a götürmektedir. Kamyon kasasında yapılan yolculuktan sonra Bilo ve İbo Almanya'ya değil de İstanbul'a geldiklerini öğrenirler ancak iki arkadaş birbirini kaybeder. Bilo çok namusludur, bu yüzden her zaman kaybeden taraf olmaktadır. Bilo'nun yolları Maho ile tekrar kesişir, o zaman Maho ile hesaplaşma zamanı gelmiştir.

Almanya Acı Vatan

(1979)

Yönetmen
Şerif Gören

Oyuncular
Hülya Koçyiğit
Rahmi Saltuk

Almanya'da işçi olarak çalışan Güldane ve Almanya'ya gitmek isteyen Mahmut'un anlaşmalı evliliğini anlatan film, göçmen işçilerin çalışma ve yaşam koşullarına odaklanmaktadır. Film, 1979 yılında o zamanki Doğu Almanya'nın başkenti Berlin'de çekilmiştir.

Gurbetçi Şaban

(1985)

Yönetmen
Kartal Tibet

Oyuncular
Kemal Sunal
Reha Yurdakul
Baykal Kent

Çalışma izni olmadan Almanya'ya giden Şaban'ın yolda tanıştığı Bahar'a aşık olmasıyla göç kavramının sosyolojik ve psikolojik etkileri hiciv üslubuyla anlatılmaktadır. Gurbetçi Şaban saf görünümlü bir garibandır, ancak kurnazlık yapmaktan geri durmaz. Şaban'ın işçi olarak gittiği Almanya'da başından trajikomik olaylar geçer.

Polizie

(1988)

Yönetmen
Şerif Gören

Oyuncular
Kemal Sunal
Babett Jutte

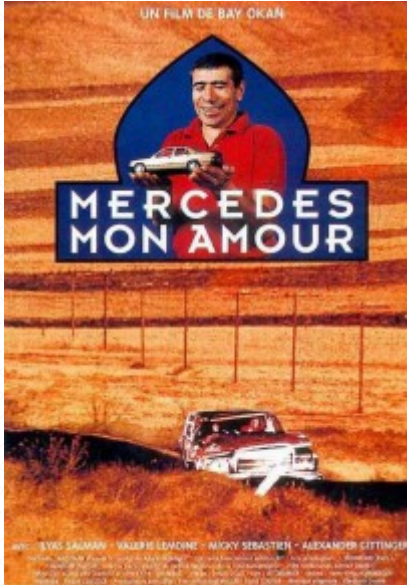
Filmde Almanya'da çöpçülük yaparak geçinen Ali Ekber'in Alman Babett'e aşık olması ve polis kılığına girerek aşık olduğu kadını etkileme çabası işlenmektedir. Ayrıca, film içeriğinde Alman disiplini hicvedilmekte ve Türklerin gurbette yaşadığı sıkıntılara yer verilmektedir.

Sarı Mercedes

(1992)

Yönetmen
Tunç Okan

Oyuncular
İlyas Salman
Valerie Lemoine
Menderes Samancılar
Serra Yılmaz

Adalet Ağaoğlu'nun Fikrimin İnce Gülü adlı romanından uyarlanan film, Almanya'da çalışıp Mercedes marka araba alan Bayram'ın Türkiye'ye dönerken yolda yaşadıklarını konu ediniyor. Filmde insanların gerçekliğe bakış açılarındaki farklılıklara ve kişisel hırslarının bu bakış açılarını nasıl etkilediğine değiniliyor.

Almanya'ya Hoşgeldiniz

(2011)

Yönetmen
Yasemin Şamdereli

Oyuncular
Denis Moschitto
Demet Gül
Fahri Ögün Yardım

Film, Almanya'daki eski Türk misafir işçileri ve onların torunlarının kimlik ve aidiyet sorununu dramatize ediyor.

Film 10 Mart'ta Alman sinemalarında gösterime girdi ve 2011'in 1.5 milyon izleyicisiyle en başarılı dördüncü Alman filmi oldu. Ayrıca, 61. Berlin Uluslararası Film Festivali'nde bölüm yarışmasında, En İyi Senaryo ve En İyi Film kategorilerinde Deutscher Filmpreis 2011'i kazandı.

Berlin Kaplanı

(2012)

Yönetmen
Hakan Algül

Oyuncular
Ata Demirer
Nihal Yalçın
Cengiz Bozkurt

Ayhan Kaplan Almanya'nın Berlin kentinde boksörlük ve bodyguardlık yaparak hayatını sürdüren bir Türk'tür. Fakat Ayhan ve onun boks antrenörü Cemal için artık işler eskiden olduğu gibi tıkrında değildir.

Filmde hiçbir maçını kazanamayan boksör Ayhan Kaplan'ın ironik hikayesini anlatılmaktadır.

KARİKATÜRLERLE GÖÇÜN 60. YILI

YUSUF KOT

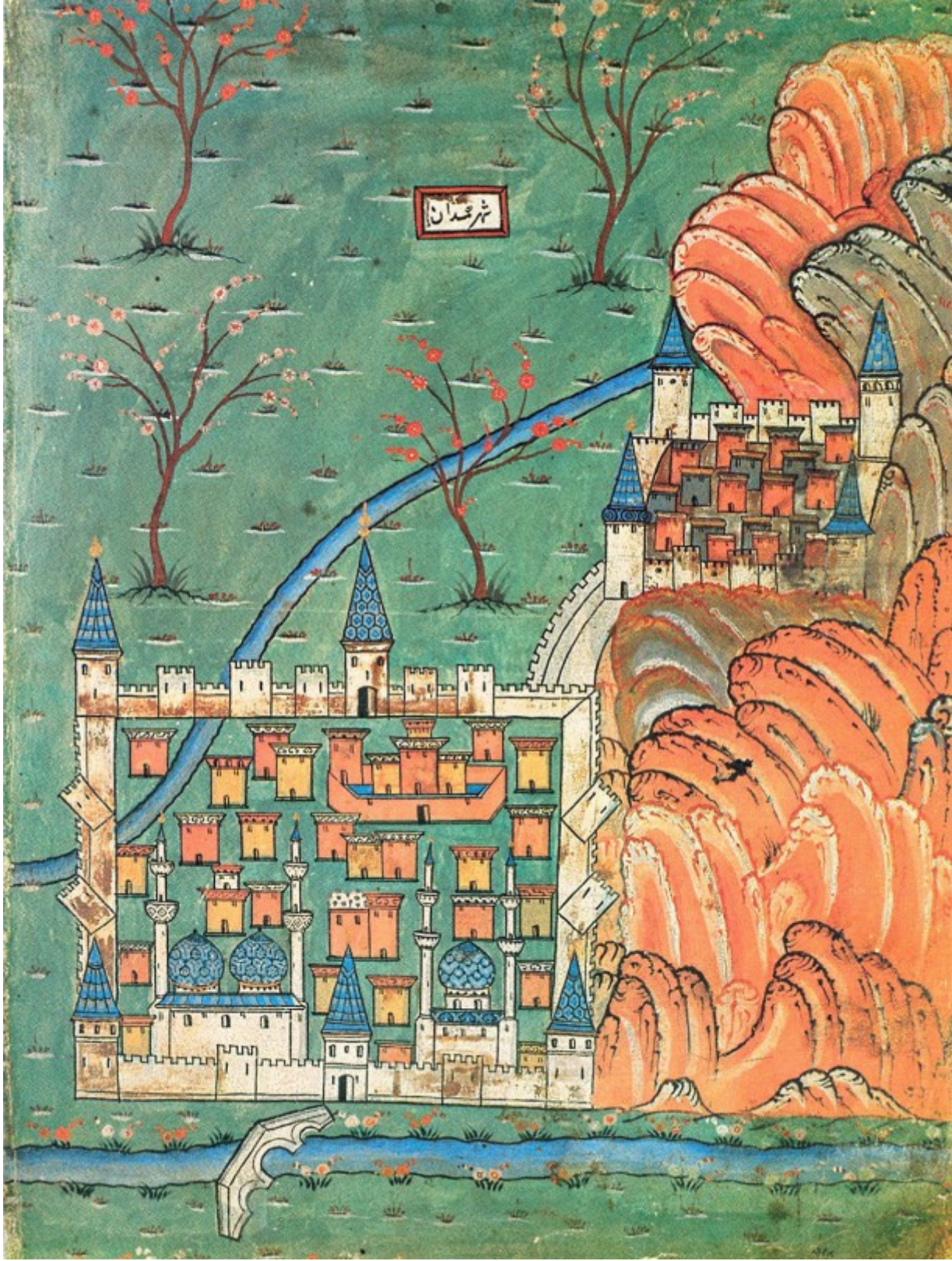

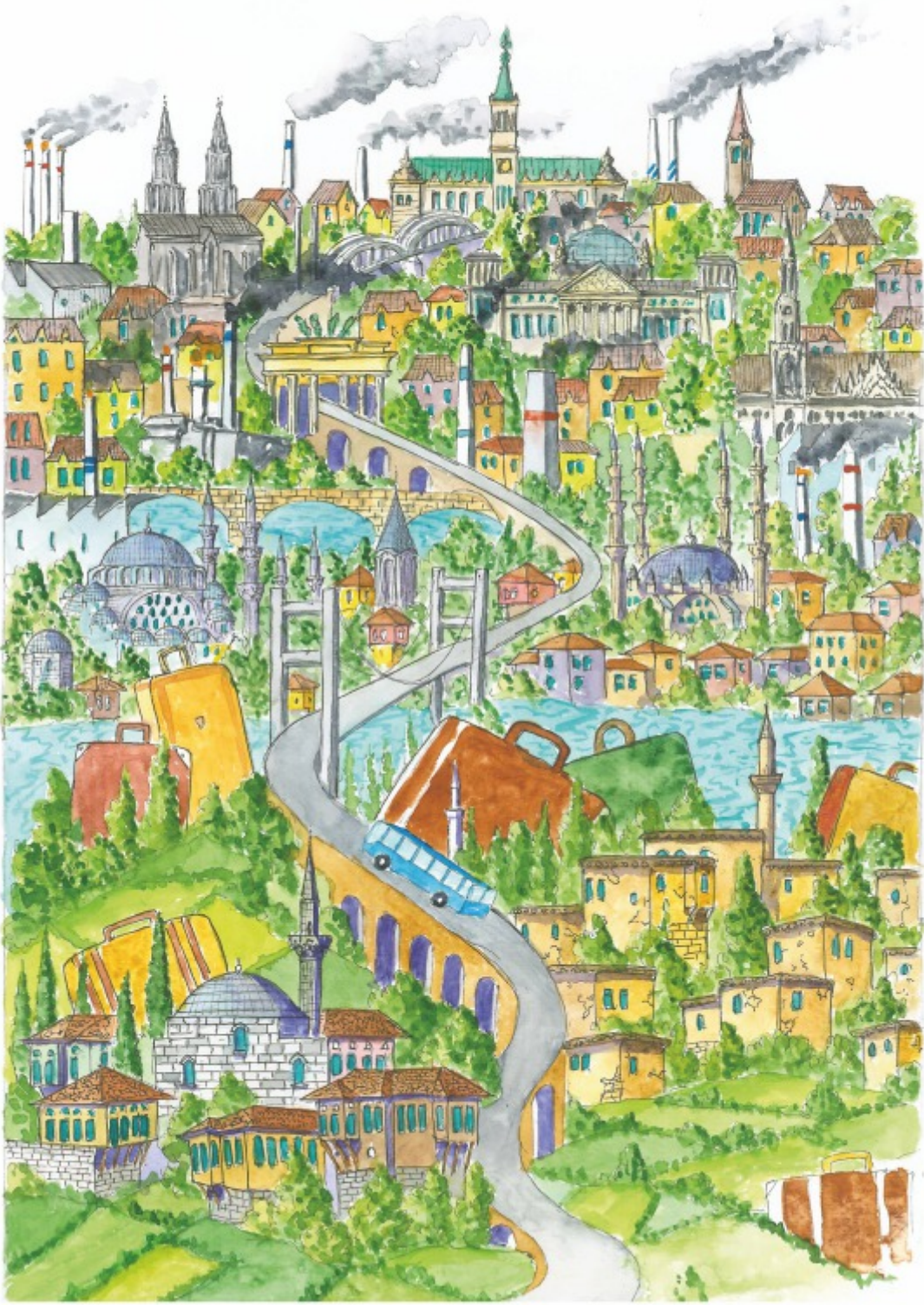
bc ★
YIL & JAHRE

YTB

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
YURTDIŞI TÜRKLER VE AKRABA
TOPLULUKLAR BAŞKANLIĞI

Matrakçı Nasuh tarafından çizilen Hamedan şehrinin minyatürü.

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
YURTDIŞI TÜRKLER VE AKRABA
TOPLULUKLAR BAŞKANLIĞI

f t y o / yurtdisiturkler